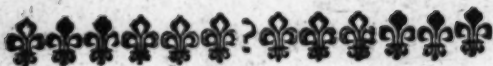

D-B 2933

Boyle, Robert

21. Octob: 1664.

Imprimatur

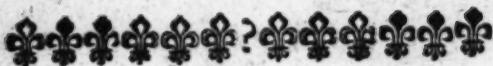
ROBERT: SAT

Vicecanc.

D-B 2933

Boyle, Robert

21. Octob: 1664.

Imprimatur

ROBERT: SAT

Vicecanc.

ROBERTI BOYLE
Nobilis Angli
COGITATIONES
D E
S. SCRIPTURÆ
STYLO:

EX
*Anglico in Latinum
Traductæ.*

OXONIÆ,
Typis W. H. Impensis RIC.
DAVIS. Anno 1665.

COMITI DE
ORREY,

ALTERI

Justitiariis Regni Hiberniæ,

Summo M O M O N I Æ

GUBERNATORI, &c.

Mi Charissime Frater,

Quandoquidem de sa-
cro sancto isto li-
bro, ex quo Theo-
logi nostri dicendi

& lemmata & magna ex par-
 te materiam depromunt, verba
 apud Te facturum sum; non mi-
 raberis, opinor, si Consideratio-
 nes super eodem nonnullas Tibi
 oblaturus, ejusmodi oratione u-

2 3

tar,

EPISTOLA

tar, quæ Concionis quam Epistola officiosæ indolem propius referat. Et profecto ab eo qui eodem, quo ego, consilio in hanc palæstram descendit, Lectoribus suis, quos aut invenire Pios aut reddere exoptat, solennia & operose quæsitæ nuncupationum blandimenta primo aditu objici adeo non convenit; quinimo Tractatus, cui hæc chartula præfigitur, natura tam exigua in ea re licentiam concedit, in qua Consuetudo tam immensam sibi permittit; ut libro huic prodituro nullius auspicia ambirem, nisi ejusmodi rationibus
ad

DEDICATORIA.

ad eundem Tibi inscribendum
permoverer, ut confidam nuda
earundem declaratione ita De-
dicationis officio satisfieri posse,
ut interea consilio gravissimo,
quod in ipso libro mihi præstitu-
tum est, nihil incongruum ad-
mittatur. Quanquam vero, qui,
post eorum quæ a Te scripta sunt
lectionem, in hæc mea oculos con-
jicient, vereor ne inverecunde
a me fieri existiment, quod Tibi,
ob præclaram inscribendo feli-
citatem Orbis Britannici plau-
sum jure consecuto, aliquot de
Stylo seu sermonis forma com-
mentationes offerre sustinuerim;

EPISTOLA

Tamen quemadmodum rationes
 ejus rei permultas habeo, ita ne
 inverecundiae notam promereri
 videar, arbitror earum nonnul-
 las hic exponi debere. Et primo
 quidem, benevolentia illa tua
 qua Theophilum complexus
 es, & quae Tibi cum illo inter-
 cedit multiplici nomine simili-
 tudo, efficit ut ad te de Sancto-
 rum Eloquiorum praestantia scri-
 bens videar mihi cum homine
 illo excellentissimo etiamnum ser-
 mocinari. Potes etiam memi-
 nisse (quod secundae rationis
 loco dictum sit) ostensis Tibi an-
 te octennium harum chartula-
 rum

DEDICATORIA.

rum nonnullis, una cum quibusdam aliis (quas adhuc premo) ad eundem Tractatum pertinentibus, Te mihi potestatem fecisse ea quæ amici tui rogatu contexueram tibi metipsi nuncupandi, unde me ad id, si non mandati tui auctoritate, at summa saltem ratione obstrictum deinceps arbitrabar. Quare Tractatus hic quantumcunque libro illi, cujus in commendationem est comparatus, dissimilis sit; tamen cum Tu ipse nuncupationem ejusdem tibi deberi volueris, oportuit potius imbecillitates meas Tibi prædi, quam obsequium non præstari.

EPISTOLA

Hisce accedit ratio tertia, (quæ
 apud me quam binæ priores for-
 tasse plus valuit) quod (quem-
 admodum fieri potest ut a pau-
 perculo operario opulenta metal-
 li vena alteri commonstretur)
 qualiscunque sit liber quem Tibi
 offero, certe iste quem Tibi com-
 mendatum velim, omnium quot-
 quot uspiam in lucem venerunt
 est facile præstantissimus, quiq;
 si ad ipsius lectionem diligenti-
 am acumini tuo parem attuleris,
 se meis præconiis adeo dignum
 comprobabit, ut spes mihi afful-
 geat considerationibus subse-
 quentibus eam felicitatem even-
 turam

DEDICATORIA.

turam esse, ut aut Scripturam
tibi impendio chariorem reddant,
aut (argumenti dignitati impa-
res compertæ) saltem Te ad me-
liorum substitutionem extimu-
lent. Quorum utrumvis conti-
gerit, non erit cur me navatæ
operæ pœniteat; siquidem alter-
utro modo illi vel libro vel ho-
mini ex usu erunt, quorum utriq;
potissimum inservire cupio. Hac,
inquam, spe fretus Tractatus
minime elimati fragmentum illi
offerre ausus sum, qui nihil non
elegantissimum & in suo gene-
re perfectissimum exhibere con-
suevit. Quanquam enim gra-
vissimi,

EPISTOLA

viffimi, & hujusmodi fcripto-
 rum fumme idonei iudices fen-
 tentiam de hisce chartulis be-
 nigniore ferre dignati fint ,
 dum tamen easdem tuis oculis
 fubjicio , hoc unicum fperare
 aufim, quod (quemadmodum op-
 timarum cantilenarum inficeta
 modulatio, peritiores ad easdem
 mirifice cantandas occulta qua-
 dam indignatione extimulat)
 ardoris pariter ac tenuitatis meæ
 patefactione, ad Scripturam, ar-
 gumentum præftantiffimum , a
 tam impari calamo vindican-
 dam, & feliciorum tuum ad e-
 jusdem defenfionem ac celebra-
 tionem

DEDICATORIA.

tionem transferendum incitaberis; Aut (si benevolentia tuae instinctu de tam imperfecto opere mollius judicaveris) saltem tibi ex hoc specimine constabit, quam capax sit optimorum conceptuum argumentum hoc quod tracto, cum ingenio meo tardiori non contemnendos suppeditare potuit. Siquidem vero stylus ille tuus ad existimationem tuam non minus quam aut gladius aut summorum munerum administratio contulerit, fieri nequit quin eloquentia illa quae Parthenissam tuam decantatam politiorum ac nobiliorum deliciis
com-

EPISTOLA

commendavit, illorum non paucos S. Literarum amore inflammaret, si modo in iisdem exornandis collocaretur. Veruntamen non dicam Te ad hoc præstandum officii nomine teneri, ne minus spontanee ad ipsum accedere videreris, ac si citra culpam omitti non posset. Malo ad rerum sacrarum tractationem te hoc argumento traducere, quod ut illis nihil calamo tuo dignius aut honestius est, ita pauci sunt, me iudice, qui ipsas feliciter excolere valeant. Poetica tua circa aliquot S. Codicis partes conamina jamdudum adeo

DEDICATORIA.

deo mihi placuerunt, ut vehe-
menter nec immerito cupiam vi-
dere Musam tuam sacris argu-
mentis sese immiscendo, non mi-
nus materiae electione quam cul-
tu triumphātem, eique muneri
addictam, quo pulchre defungi
(quod alias semper facit) lau-
dis est consummatissimæ. Quip-
pe, sicuti specula uestigia Solis
lumen evocare non valent; attā-
men eo radios suos diffundente,
illorum ope lucem pariter ac ca-
lorem augere & huc aut illuc
transferre possumus: sic quan-
quam ingenium aliæque animi
dotes nunquam a Deo lumixis

ac

EPISTOLA

ac veritatis emissionem promereri potuerint; nihilominus quando ea per Revelationem tandem propalare ac in cœlesti suo verbo plenius radiis exhibere dignatus est, fas est hominibus sparsos hinc inde igniculos perite & eleganter consociare, iisdemque in certos fasciculos connexis, & ad affectus commovendos rite accommodatis, veritatem maximo-
pere illustrare & pietatem accendere. In calce sequentis Dissertationis nonnihil dictum reperies ad fidem Theophilo nostro faciendam, vel lectissimam Poeseos & Rhetoricæ supellectilem

DEDICATORIA.

Etilem posse citra elegantiae dispendium ad argumenta e S. Literis deprompta adhiberi. Verum plura & meliora de ea re ab ingenioso nostro amico D. Couleio nuperius dicta sunt, qui non modo id multa orationis vi in Poematum suorum Praefatione evincere contendit, sed ipse Nobilissimo specimine comprobavit. Non opus est ut dicam Davideida hic a me intelligi, cum illam symbolo suo Musa tua palam honestare voluit, spero etiam aliquando imitabitur. Id quod eo vehementius exopto, quoniam deprehensum est, ea
quæ

EPISTOLA

quæ Laici generosiores (e quibus nonnullos alibi nominandi est occasio) de rebus religiosis commentantur, plerumq; multo felicius succedunt (præsertim apud homines ejusdem ordinis) quam scripta Ecclesiasticorum; idque non modo quia illorum stylo nescio quid nativæ venustatis & nitoris peculiaris inesse observatur, (qui non aliter a regulari eloquentia discrepat, quam a Pulchritudine ingenuus Oris aspectus) necnon decoris illius quod eorum dicta aut facta jugiter comitatur, species quædam inibi exprimatur; verum etiam
quia

DEDICATORIA.

quia ob Authorum claritatem
plures Lectores inveniunt, &
in eorum animos plus possunt, eo
quod videntur non Professionis
consuetudine aut compendii in-
tuitu ducti, sed sinceræ mentis
dictamini obsequentes ad scri-
bendum accedere. Quæ omnia
licet ad meipsum non magnope-
re pertinere satis norim, tamen
ea, quæ in longissima hujus dis-
sertationis digressionem repe-
ries, tantum apud me valuerunt,
ut quanquam me eidem incum-
bentem Nobiles quædam vultu
ac lingua eximie pollentes (qua-
rum nomina fortasse superva-
cane-

EPISTOLA

*caneum est Tibi memorare) acriter interpellarent ut stylum ad argumenta ætati juvenili ac temporum genio magis convenientia converterem, blande ad-
 dentes antea mihi illa non male cessisse; nihilominus ego qui Arboris Vitæ ramulum pluris facio quam totum lucum Apollineum, Christiano homini suavius esse judico, alios ad laudes S: Scripturæ persolvendas adducere, quam universi Orbis plausum recipere; necnon antiquius (si daretur optio) prophani ingenii protervitatem reprimere, quam ejusdem gloriolam quibuscunque*

DEDICATORIA.

cunque æmulis præripere. Licet autem verear ne hanc animi indolē in votis potius habeā, quam revera affecutus sim: tamē quoties sacrum aliquid tracto mallem librum meum Lunæ similem esse, quæ mole, elevatione, & vultus nitore ut aliis luminibus æthereis concedat, nihilominus lucem non inutilem & vim quandam cœlestem in hæc inferiora diffundit; quam curvis e stellis primæ magnitudinis, quæ quanquam altius evecta, ampliores globum sortita, & macularum omnino vacua, tamen non plus lucis suppeditat
quam

EPISTOLA

quam qua ipsa conspici possit.
 Quare ignoscas rogo, charissime
 Frater, si, præ meo erga Religio-
 nem & Te ipsum affectu, cala-
 mum tuum ad argumenti excel-
 lentissimi tractationem traduci
 importunius flagitem. In quam
 rem si quo modo adjuncta disser-
 tatio quidquam contulerit, existi-
 mabo me non pœnitendum laboris
 fructum referre. Quippe rem non
 levem præstitisse censendus est
 qui librum eximium (quanto
 autem magis incomparabile il-
 lud S. eloquiorum volumen) e-
 jusmodi viro commendaverit
 qui ejusdem præstantissimam
 mater

DEDICATORIA.

*materiam & accurate referare,
& ad optimos usus accommo-
dare novit. Id quod gravissimis
exemplis confirmari posset ; sed
placet (oblectationis tuæ gra-
tia) unum de Johnsonio a-
pud nostros dramaticæ Poe-
seos facile Principe referre.
Is nempe apud doctum quen-
dam ex amicis meis, a Juriscon-
sulto quodam nobili, ingenio suo
insignes honores & potentiam
consecuto, sibi rem non exi-
guam denegatam queritans,
Quid ! (inquit, voce & gestu
exprobranti similis) novit in-
gratissimus hominum, ante-
quam*

EPISTOLA

quam ad dignitates evehere-
 tur, meâ operâ factum ut ei
 saperet Horatius? Verum, ut
 ad librum revertar, tametsi
 spero me non adeo vanum Tibi
 videri, quin putem eum tot de-
 fectibus laborare ut tua venia
 & mea apologia indigeat; ni-
 hilominus quoniam, si ut Dissert-
 tationis portio spectetur, jamjam
 nimisquam prolixus est, in nun-
 cupatione similiter peccare non
 decet, & patientiam tuam non
 minus ejusdem quantitate quam
 qualitate exercere. Quare re-
 missis ad Prolegomena apologe-
 ticiis, hoc tantum adjungam,
 quod

DEDICATORIA.

quod tametsi moris sit in Epistolis
 Dedicatoriis Encomia & Blan-
 dimenta operose congerere, &
 qui secus fecerit, inconditis mo-
 ribus & rus merum censeatur;
 tametsi etiam, tam ex iis quæ
 tu gesseris quam quæ scri-
 pseris, cuius necessitudine tibi
 minus conjuncto orationis Pa-
 negyricæ materies sat superque
 suppetat; nihilominus quoniam
 in principio monui me concio-
 naturum potius, quam auribus
 tuis blanditiarum lenocinio gra-
 tificaturum, & Comitum de
 Orrery a Fratre suo vel me-
 ritis laudibus celebrari non de-
 b

ceat;

DEDICATORIA.

ceat; necnon cum mihi Encomi-
astæ partibus rite defungi vix
minus difficile esset quam eas a-
pud te, politioris loquelæ Magi-
strum, suscipere temerarium;
temperabo mihi a laudibus tibi
dicendis, quæ apud meritorum tu-
orum inscios majores vero, apud
gnaros fortasse minores habe-
rentur, & Epistolam hanc sim-
plici oratione & minime fucata
conceptam, sincera pariter pro-
fessione concludam, quod sim,

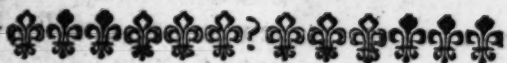
Charissime Frater,

Frater Tui Amantissimus,

necnon Fidissimus

Humillimusq; Servus,

R. B.

LECTORI S.

Epistolam unā cum insequenti Dissertatione ad ejusdem Editorem Dm P. P. A. G. F. I. (cujus modestie datum ne apertius indigetur) ab Authore transmissam, quum fermè omnia contineat quæ in Præfatione moneri oporteret, placuit ejus loco substitui.

DOMINE,

EST fortasse quod mireris hominem alioquin amicis minime difficilem, quique S. Literarum reverentiam libenter præ se fert, tamen contra petitionem tuam tam pertinaciter animum obfirmare potuisse. Quod si pateris me causas memorare, propter quas chartarum quas flagitas editio hactenus retardata fuerit, magis miraberis,

b 2 opinor,

AD LECTOREM.

opinor, me tandem manus dedisse, quàm eò usque inexpugnabilem perfitisse. Et primo quidem Tractatus, cujus partem faciunt schediola à Te expetita, ante decem præterpropter annos conscriptus est, cum nondum ætas aderat tanto negotio matura; cujus ea difficultas est ut desideret, ea dignitas ut ab istiusmodi Scriptore tractari mereatur, in quo Natura, Institutio & Ætas judicii senilis firmitatem cum juvenilis ingenii impetu feliciter conjunxerint. Deinde, quandoquidem ab amico quodam datam mihi provinciam acceperim, non tantum delectum ab alio argumentum mihi impositum habui, (cui sufficere posse illius potius judicio quàm meo videbar) sed & ratione liberioris orationis, qualis amicorum inter amicos esse consuevit, cogitata mea negligentius explicari contigit quam scripto in lucem publicam emittendo conveniebat. Secus autem factum oportuit, à tali præsertim homine, qui nescio quo fato suo variarum linguarum cognitionem

AD LECTOREM.

nitioem nactus, tamen ipsarum rerum cognitionem pluris æstimat quàm ut verborum subtilitates anxîa curiositate confectetur; quique proinde ad nullum argumentum pertractandum æquè ac Rhetoricum minùs aptus exitit. Accedit dissertationem illam sacram non uno in cœlo natam, sed partim in *Anglia*, partim in alio Regno, partim etiam media inter maria, ut mirandum sit nisi inæqualitatis aliquid inde retulerit, & turbidam peregrinantis Authoris sui conditionem nonnullis indiciis prodiderit. Vel sic tamen citra librorum subsidium obtemperandum erat amico, qui tenues ex horto meo fruges quàm delicatiores aliunde collectas sibi porrigi optabat; unde quicquid eximium aut præclarum comptiora aliorum scripta suppeditassent, eo mihi necessariò carendū fuit. Exigua sunt, quæ hætenus dixi, & ne tibi omninò parerem difficultatem saltem aliquam afferebant: sed præter hæc omnia impedimenta, inter quæ concepta est Dissertatio illa, pars

AD LECTOREM.

à te expetita magno & suo laborat in-
fortunio, Quippe in tractatu perfecto,
& perpetuo filo penitus continuato,
membra sibi quæque lucem & confir-
mationem mutuam fenerantur : unde
si quod de S. Scripturæ charactere jam
tibi in manus trado unâ serie in ali-
quo Dissertationis memoratæ loco
conscriptum fuisset, tamen à reliqua
compagne citrà ipsius & totius corpo-
ris injuriam disjungi non posset. Sed
necdum intelligis quid me potissimum
urat, Siquidem etfi in uno Dissertati-
onis illius loco de Sacri Codicis stylo
magis ex professo egeram, tamen quia
& illic multa erant intexta non ita
publicæ luci accommodata, & multa
quoque aliis in locis de eadem re per
occasionem disputata, factum est ut
quo tibi morem gererem, dissertatio
à te pridem perlecta non modo dissol-
venda sed etiam frustulatim divellen-
da esset, distracto hinc inde foliolo ali-
as integro alias dimidiato, prout in cæ-
teris tractatus partibus aliquando pro-
lixius aut brevius digestum occurrebat
quod

AD LECTOREM.

quod ad S. Scripturæ stylum pertinere videretur, ut scilicet quicquid uspiam de illo argumento commentatus essem in unum manipulum redactum acciperes. Quanquam autem Amanuensis lineas aut verba aliquot meo jussu nonnunquam interpolaverit, ut chartularum disjunctarum incoherentia quæ licuit obviam iretur; tamen non raro locis incoherentibus tantum interposita est lineola nigra, quoties latius hiare videbantur, quàm ut sine prolixiori verborum circuitu connecti possent; id quod vel per folioli angustiam, vel negotiorum interpellationes (ut nosti) creberrimas, vel denique oculorum imbecillitatem fieri nequivit. Enimvero quæ poteram in hoc negotio aliquid accuratum attentare, dum eodem tempore Tibi obtemperandum est quo alia scripta mihi sub prelo procuranda sunt, & præ oculorum intemperie ea quæ postulas nisi aliorum ministerio recognoscere non audeo? tantum abest ut denuo transcribere, & pro consilii tui ratione im-

b 4

mutare

AD LECTOREM.

mutare valeam. Adde quòd, facile prævideo Dissertationi huic multorum Lectorum paratas censuras, imprimis autem Aulicorum, quibus neglectior, & Criticorum quibus æquo ornatior videbitur. Quare opinor Tibi abundè persuasum fore, me non nisi gravatè & repugnanter hæc tanto cum suo meòq; periculo in publicam lucem edenda permittere: siquidem quantulumcunque existimationis mihi aut Moralia aut Religiosa scripta antehac edita acquisiverunt, facile augurari possum me de ea vehementer periclitaturum.

Desisti jam, opinor, Domine, adjunctas chartulas invitò & tardè tibi concessas mirari; reddenda jam tibi aliisq; amicis ratio est, quò factum ut desiderio ejusmodi jam annuerim, cui ne cederem causæ, quas dixi, gravissimæ prohibebant.

Et vero ad hanc rem mihi animos fecit Tua aliorumque Judicum idoneorum de hoc opusculo sententia benignior, accedente etiam imprimis
impor,

AD LECTOREM.

importuna tua flagitatione, qua monere non destitisti me multorum (sic aiebas) Lectorum gratiâ, quibus profuturum esset, ad ejusdem publicationem teneri. Quippe ubi viri graves & prudentes Tractatum aliquem cum bono publico edi posse censeant, fortasse non tam modestiæ ascribenda erit tergiversatio, quàm occultæ superbiæ, pene pari jure damnandæ, ac si Medicus ægros suos propterea quod minus splendide esset vestitus & comptus adire recusaret. Quare cum tu rem ad conscientiam spectare vis, ideo, quicquid ipse de successu auguror, tamen mihi quod mearum partium sit præstandum censeo, eventum autem penes prudentissimum rerum omnium Administratorem relinquendum. In quo procul ab ea vanitate sum, ac si protervos cavillatores me authore sapere velle, aut viros literatiores multum hinc erudiri posse crederem. Verum cum tractatum, qualem meditabar, nondum viderim, ac pleraque etiam hic ventilata fortasse aliàs non occurrant,

b 5

AD LECTOREM.

current, spero hoc quod afferro non inutile futurum apud eos qui hoc argumentum minùs attentè quàm ego expenderunt, & S. Codicis reverentiam, si non in animis prorsus ab eo alienatis excitaturum, at saltem in iis quibus jamjam insedit non parum confirmaturum; ac denique hic aliquid ad S. Scripturarum defensionem inventuros eos, quibus aliàs in ipsarum causa affectus quidem plurimum sed rationes & argumenta non perinde suppetunt. Quam spem eo libentius concipio, propterea quod non apud me solum, sed etiam apud alios talis de hoc opusculo sententia prolata à Te est, ut postquam cæteris Elucubrationibus meis sacris (non excepta illa de Amore Seraphico Dissertatione, quæ nescio qua dextra fortuna Lectoribus omnis generis placuisse visa est) hanc prætuleris, non gravabor fateri, utut nonnulla admodum luxata & mutila appareant, alibi tamen plus diligentiz positum fuisse, quàm in cæteris quibuscunque quæ de rebus Theologicis

AD LECTOREM.

gicis commentatus sum. Et verò de S. Scriptura non honorificè pro modulo meo loqui, nisi ingratus, non poterā; quippe (quod citrà vanitatem dictum fit) fructum ex ea aliquem me percepisse sentio; majorem etiam percepissem, si quæ liber incomparabilis optimè docere, ego pariter discere comparatus fuisset. Porro, quandoquidem Physiologica à me nuper edita, & studiorum genus cui (ob causas tibi alias opportunius exponendas) impræsentiarum totus addictus videor, faciunt ut à multis pro Naturalis Scientiæ cultore & mysta habear: quando etiam reperti sunt (inter Philosophos æquè ac Medicos) quorum vel culpa vel errore factum est, ut siqui naturæ mysteria penitiori indagine scrutantes à vulgari Philosophia Peripatetica recedant (quod ego creberrimè facio) & præcipuè Atomorum Hypothesi favere comperiantur, protinus τοῖς πλάσις vel planè Athei, vel, quòd molissimum esse solet, Religionis omnis particularis incuriosi & contemptores habentur;

AD LECTOREM.

habētūr: Quando inquā hæc ita se habeant; occasione nō illibenter parui, quā publico testimonio iis quibus ignotus sum constaret (idem enim iis qui me norunt jampridem satis constat) si ego inter naturæ Consultos numerandus sum, posse id ita fieri ut tamen ipsa ~~et dicitur~~ tum omnis ei finitima impietas evitetur. Nec rerum naturalium contemplationem fecisse ut vel Authorem ipsarum abnegem, Divinam rerum Administrationem inficiar, aut Sacrosancta Monumenta flocci habeam, quæ ut multis nominibus ita hoc potissimum charissima habeo, quod Christianæ fidei dogmata & mysteria mortalibus exhibeant ac palam proponant. Hanc autem, quam dico, Religionem, authore Christo Dei filio institutam & traditam, nescio cur me colere & amplexari pudeat, quum ejus rei, uti arbitror, rationem non ineptam apud æquos & integri judicii homines explicare valeam.

Hiscæ Apologiæ loco nonnulla subiungi possent, quibus Lectorum aliorum

rum

AD LECTOREM.

rum censuris obviam iretur, aliorum vero ansa præcluderetur.

Nam Criticis & *τῶν ἀμφοτέρων λόγων* opponere liceret, Tractatum hunc non paulo inornatiorem evasisse, propterea quod aliorum scripta consulto evolve-
rim, ne jam jam dicta & aliàs facilè ob-
via hic repeterentur: deinde quo
tempore Dissertatio, cujus hæc parti-
cula in lucem prodit, primum concipe-
retur, me de Annotationibus ipsi ad-
nectendis cogitasse, unde adductis ex-
emplis & instantiis particularibus ea
illustrarem, quibus id opus esse videre-
tur, aut quæ aliàs Lectores forte su-
spicarentur *ἐπιπολαιως* & minus accu-
ratè à me expensâ fuisse, quoniam obi-
ter tantum & in transcurso ipsa attigisse
videor. Denique mihi ignotum non
esse Criticos recentiores quædam S.
Codicis loca à me laudata strictiùs in-
terpretari, verùm (quia verborum
minutiis immorari non vacabat) mihi
sensum receptum & manifestum pla-
cuisset; aliquando eadem tantummodo
ad *παρουσίαν* usurpasse aut velut argu-
menta

AD LECTOREM.

menta ad hominem (quibus acquiescent forte Lectores aliqui , utut mihi non plene satisfaciant) nec tam ad probandum quam ad enunciandum id quod sentirem adduxisse. Et certè in hujusmodi populari scriptorum genere, quæ ad strictas disputationū leges nec cōscripta nec examināda sunt, non tam spectari solet utrum unumquodq; pronuntiatum stricto sensu affirmandū sit, quam an commodè ex usu sit ad ea firmanda aut insinuanda, quorum gratia adductum est; & maximè quidem in scriptis quale hoc meum est, pauci ideo censura notati sunt, quod prout argumenti ratio postularet orationem suam formaverint. Qui methodum accuratorem desiderant, sciant bonam hujusce Opusculi partem, in amicorum quorundam gratiam fuisse conscriptam, ac proinde articulis istiusmodi immorandum fuisse quos illi tractatos maluissent, nec non methodi inæqualitatem & excursionum frequentiam benevola voluntate profectam, ut qui è via mea deflectere voluerim quo errā-

tcs

AD LECTOREM.

tes amicos in suam revocarem, adeoque etiam consilio meo congruenter fecerim etiam ubi ab instituto divagare videor. Quod autem attinet prolixiores Digressiones, quæ te aliisque studentibus hic illic retinentur, eas, ut Lectorum otio cōsulerem, notulis quibusdam distinguendas curavi, quibus Digressiones esse innotescant; in quo, ut eorum iudicio cessi, à quibus nonnullis Lectoribus profuturæ existimabantur, ita meæ voluntati obtemperavi, ne aliis tædium facerent, quibus, hoc modo, liberum sit, quæcunque nec ad se nec ad amicos spectare videbuntur, intacta transilire. Qui ingenii acumine sese venditantes S. Scripturam minus digne reverentur, si quid in se asperius & inclementius dictum putent, in ipso Opusculo alicubi nonnihil de ea re insinuaturn invenient; hinc tantum adjiciam, id non alio animo à me factum fuisse, quam quo eorum qui ~~antropular~~ patiuntur vultus frigida aspergitur, aut membra vellicantur, ut inde ad se redeant, nec mihi immitius propositum

AD LECTOREM.

propositum fuisse, quam erat olim Angelo qui, in Actorum Apostolicorum historia, dormientis *Petri* latus pulsavit, non ut læderet, sed expergefaceret, & è Carcere ac Vinculis liberatum instanti letho eriperet. Hoc autem si capitibus minus sanis, & extremæ impietatis hominibus non satisfaciat (nam cæteros æquiores fore arbitror) iudicium hujus rei volo ut sit penes pios & prudentes: & ut his, quibus sui nominis gloriola Numinis honore carior est, notum sit, me, quemadmodum ut eos ad bonam frugem revocarem calamum strinxerim, non autem ingenii laudem vel mihi quærerem vel ipsis eriperem; ita non admodum ægrè laturum, si illam gloriolæ commendationem, quam nec mereor nec ambio, mihi denegandam censuerint. Denique, liceret addere, styli negligentiam Oratorum veniam quodammodo mereri, cum nec Eloquentiæ studium unquam præ me tulerim, nec res ipsa Rhetorum pigmenta & lumina desideret, imo ex iis complura, ut Majestate sua indigna, respuat.

AD LECTOREM.

respuat; contra autem Theologorum
severiorum æquitatem requiri, si ser-
mo aliquanto mollior & numerosior
videatur, dum sciant hæc in quorun-
dam Nobilium gratiam, veritatem qua-
litercunq; propositã fere non amplex-
antium, à juvene etiam Nobili conscri-
pta, cujus nec ætati nec ordini asperior
& horridior Oratio convenire videba-
tur. Quòd si quis Theologus me in
ipsius messem falcem immisisse quera-
tur, & minore peritia hãc provinciã
defunctum quam ab ipso fieri potuif-
set, ut taceam difficilior esse hoc ar-
gumentum pro dignitate complecti
quàm quis facile opinetur, nihilominus
spero me ab eo veniam hoc nomine
impetraturum, quod de hallucinatio-
nibus meis moneri mihi gravius futu-
rum non sit, quàm in rectum itineris
tramitem revocari ubi erraverim, nec
ægrius feram dissertatiunculã hanc, quæ
Inertiam & impietatem levioribus te-
lis impetit, ab alia nervosiori & accu-
ratori superari, quam si quis mihi ad-
versus hostem exiguã cohorte dimi-
canti,

AD LECTOREM.

canti integræ legionis suppetias ferret, aut quod ego munimentum minoribus tormentis oppugnaveram ille majoribus concuteret. Imo gratissimum erit si hæc scintilla lucidiorem aliunde facem accendat, & magnum laboris præmium si ad Scripturæ claritatem & illustrationem promovendam solummodo ansum vel occasionem ministraverim. Et hisce congruenter, Lectores eruditione minus instructos exortos velim, ne quæ in defensionem aut commendationem styli S. Scripturæ dici possunt, [metiantur iis quæ festinans peregrinantis Laici calamus rudiore Minervâ delineaverit. Palam enim profiteor mihi nihil æquè ingratum posse obvenire in hoc negotio, quàm ut quis ea quæ à me dici possunt, nedum quæ hic dicta sunt, pro optimis habeat quæ de hujusmodi argumento dici valent. Inidè eò libentius hæc imperfecta edi permitto, quoniam verisimile est propter rationes modo memoratas, Lectores S. Scripturæ & suo judicio eam injuriam non facturos.

Verùm

AD LECTOREM.

Verum video me Epistolæ modum eo usque transiisse, ut si quid adhuc Apologeticum addere velim, instituenda sit ipsius prolixitatis Apologia. Quare monendus mihi saltem es (quod solum restat) siquidem edendi opusculi mutili & imperfecti Author fueris, de tua æquè ac de mea existimatione, jam agi. Ideoque curabis, ut spero, ne typorum sphalmata ejusmodi Operi irrepant, cui sui errores sat superque sunt, imprimis autem ne quid per *negligentiam* peccetur. Quippe in hujusmodi scriptis si punctulū vel omitatur vel perperam collocetur, non modo gratia omnis perit, sed ipse sensus non raro corrumpitur. Quod si cura tua, hac in parte, (de qua propter tuam tum erga ipsam rem, tum erga me, benevolentiam minimè dubito) & judicii autoritate fiat ut imperfectæ hæ Cogitationes candidiùs exceptæ novam editionem mereantur, accedet fortasse mihi animus easdem aliis observatis auctiores emittendi, quæcunque nempe ad idem argumentum pertinentia

AD LECTOREM.

pertinentia, & in aliis chartis de S. Scriptura conscriptis dispersa, nondum vacavit colligere & recognoscere. Quicquid sit, tametsi Objectionum omnium, quæ contra stylum S. Codicis afferuntur, refutationem non promitto, nihilominus puto me hinc earum nonnullas profligatas dedisse, plerasque etiam non parum enervatas; quæ, si peritiores hanc provinciam sibi desumerent, aliusq; unam aliquam, alius aliam refellere conaretur, facile omnes plenè & planè tollerentur. Interim fructum navatæ operæ me amplissimum percepisse arbitrabor, si hæc in legentium animis Sacrorum Librorum reverentiam vel creent vel confirmet, aut saltem doctiores ad similes conatus provocent; Dum ii qui me norunt, perspecto quid ego præstare potui, hinc intelligant quantum ipsi faciliè præstare possent, quibus certo non tam orator haberi merui, quam à te ob adeo difficilis obsequiū specimen,

Domine

Tui Amantissimus & Observantissimus

R. O. BOYLE,

EDITOR LECTORI.

FRuere jam, Lector, nervosâ hac
Elegantiq; Illustrissimi Autho-
ris Dissertatione: Neque e-
nim Qui sedulâ Observatione
ingens illud Naturæ evolverat volumen
partesque omnes & fabricam rerum per
innumera Experimentorum genera in-
defessus discusserat; indèque Pietatem
(qui Nobilissimus veræ Philosophiæ
finis est) Hominum mentibus inserere
non incassum est conatus; Scripturas in-
terim Sacras (alterum illud & luculen-
tius Summi Dei & veritatum Divina-
rum 'Αποκαλυψίσεως) ab impuris Ne-
quioris hujusce Ævi Terræ filiis et profligatæ
Impietatis homuncionibus diutius
passus est contemni, Opus Θεόπνευστον
injustis hominum Criminationibus absq;
justo defensore succubuisse indignatus.
Quo imprimis impulsu, quibus occasioni-
bus,

LECTORI.

bus, quo etiam Apparatu & Methodo, imprimis literis mandata erat, cur tandem publicata, ipse Author in Prefatione ipsius ad Lectorem abunde edisserit. Si quis jam quærat quo fine patrio emancipata, Latio Sermone jam donata prodit? Non abstrusa est Ratio. Quæ enim, pluries hic excusa, serpenti Impietatis Gangræne coercendæ profuit, & prodest adhuc, & ut pluribus proficit etiamnum in Bibliopoliis cupide exposcitur, cum non intra divisas hasce à ceterâ Europâ Insulas conclusum malum, sed Universale & per totum fere Orbem propagatum esse videatur, cur inter angustos Britannix limites latius profutura coerceretur Medicina? Nec Opprobrio gentis nostræ, uti speramus, apud exteros vertetur, Quod non modo, Recusasse, sed tam facile Auxilium Hominum generi non suppeditasse apud nos inhumanum censeatur.

Quod ad Dissertationem ipsam attinget Hoc unum Prefabor, Eam Titulo qui præfigitur longe esse ampliorem. Neque enim stylum tantummodo Scriptu-

LECTORI.

re, sed & res ipsas intimioresque sensus tractat, illustrando obscura, referendo abstrusa, *ἐναντιοπαρῶν* sibi invicem conciliando, quæ obtusa videbantur exacuendo, quæ frustra esse & tanquam superflua sugillabantur, eorum non congruitatem modo sed usum fere & Necessitatem ostendendo, aliâque multa præstando quæ non à Me, sed ab ipso Nobilissimo Autore, velim ut, cum majori tuâ voluptate & commodo, feliciter ediscas.

V A L E.

1

n
n
p
in
&
n
le
o
d
p
o
x
cu
un
q

COGITATIONES

De STYLO

S. SCRIPTURÆ.

Hæc ita absolutis, Charissime Theo-
 phile, opportunum fore arbitror ut
 sermonis speciem, sive formam, sa-
 crorum monumentorum Scriptori-
 bus usitatam, deinceps considere-
 mus. Cui sane rei temporis ali-
 quantum, attentionis verò pluri-
 mum impendi par est, si vel ipsius excellentiam
 spectes vel utilitatem; siquidem non desunt homi-
 nes ingenii commendatione florentes, qui cum Scri-
 pturæ auctoritatem ultrò agnoscant, tamen multa
 in ipsius oratione reprehendunt, & horum cavillis
 & existimatione fit, ut plurimi divinæ veritatis com-
 mentarios, non dico excutere & scrutari, sed per-
 legere & evolvere omnino cessent; unde eadem
 opera evenit, ut tum homines de sacris literis in-
 dignè & irreverenter sentiant, tum etiam ut modus
 quo iniqua illa opinio eximatur, (quod ipsæ per se
 optimè præstant) prorsus auferatur. Qua re vix di-
 xeris quid ejusmodi libro injuriosius fieri possit, ad
 cujus summam admirationem hoc unum opus est
 ut ritè intelligatur. Quippe habent hæc scripta,
 quæ illis displicent, aliquid non absimile melli isti,

B

quod

quod temerarium *Saulis* votum Israelitis interdixit,
 1 *Sam.* 14. quod gustu perceptum non modo pa-
 7. 27. 29. latum delectabat, sed etiam illumi-
 nabat oculos.

Cum autem quæ contra S. Scripturam adducta
 nos hic examinanda suscepimus non unius generis
 sint, parasti ut sacre pagine stylum consideremus,
 non prout hoc vocabulum, strictius sumptum, ver-
 borum delectam & dispositionem Authori alicui u-
 sorpatum denotare solet; sed quæ vox illa non mo-
 do locutionum formulas sive schematicismos, tropos
 & figuras, sed etiam Scriptoris methodum, chara-
 cterem, sublimem aut tenuem, vividum aut lan-
 guidum, pressum aut diffusum sermonis genus, de-
 nique quæ modum universum quo quispiam concep-
 tus suos interpretatur, laxiore sensu complecti-
 tur.

Quare tamen si sit cur ex Tractatus huiusce titu-
 lo, quod Tentamiæ appellari placuit, cōsiderationes
 quædam laxiores potius quàm plenâ & methodicâ
 dissertationem expectares; nihilominus non vide-
 bitur inconsultò factum, uti spero, si ratione argu-
 menti simplicissimi, hæc Tentaminis pars ceteris pro-
 portione non respondeat; præsertim, cum & peti-
 tio tua & consilium meum postulant, ut iis quæ ad
 S. Scripturæ stylum propius spectant alia nonnul-
 la inrexam, & ubicunque opportunum fuerit, re-
 ad diligentem illius libri lectionem & summam re-
 verentiam extimulem, quem periculum non est ne
 nimio vel studio evolvere vel honore prosequi un-
 quam possis.

Celebre apud veteres dictum est, nec Jovem ip-
 sum omnibus placere potuisse. Verùm objection-
 es contra sacrum codicem allatæ palam faciunt,
 verum Numen à protervorum mortalium accusa-
 tionibus immunem non esse, divinas Revelationes
 non minus quàm Providentiam, verba quæ ac fa-
 cta malè consulentium. Nam ut tacitam quæ A-
 thei

S. SCRIPTURA.

thei & aperti Scripturæ hostes ad evertendam ipsius
ἀντιρρίαν & veritatem comminiscuntur, (quo-
 niam cum ejusmodi hominibus alibi nobis futura
 res est,) etiam nonnullis, qui utramque agnoscunt,
 (nam cum hisce in præsentiarum disceptandum est,)
 complura in S. Literarum caractere improbantur.
 Sunt enim quibus liber iste nimis obscurus est, alii
 methodum & ordinem desiderant, alii sibi ipsi re-
 pugnant videntur, alii partium incoherenciam &
ἀνακωλύειν accusant, alii inelegans, alii je-
 junus & languidus censetur, denique alii multa
 levia & aliena continere & *παραλογίζεσθαι* vitio
 peccare criminantur. Et profecto tanto numero
 & tam varii generis sunt, quæ hi homines sacris
 Instrumentis impingunt, ut mihi non minus admi-
 rationis quàm doloris parerent, nisi intelligerem,
 quantopere res immanis illius humani generis &
 præcipuè Ecclesiæ (testissimæ ejusdem patris) ho-
 stis in hoc verteretur, ut scripta ea evilescant, quæ
 suo pretio æstimata ad regni ipsius & consiliorum
 subversionem tantum valerept; necnon recorder
 (quæ est hominum querula & proterva indoles) ipsi
 Ciceroni observatum, *Vitari non posse reprehensio-
 nem nisi nihil scribendo.* Verum quemadmodum
 Astronomi inter pulcherrima lumina coelestem for-
 nicem exornantia, Urso, Tauro, Hircos, Canes,
 Scorpiones, aliaque animalia confinxerunt: ita
 adversarii nescio quæ portentosa commentitia illidi-
 bro attribuant, quem divinus Author multiplici
 cæliæ lucis face exornavit, quâ humano generi,
 ad veritatem & beatitudinis patriam, tanquam fidis-
 sima Cynosura præluceat. Quare, cum, quod Cos-
 mographi & Poetæ in cælo, sed licentia longe ma-
 gis tolerabili, sibi permisissent, idem hujusmodi
 homines in Sacrorum Oraculorum volumine faci-
 apti sperare se falsissimas suggillationes ne Scriptura-
 rum lectioni valet, non magis abstergebunt, quàm

Nautas Syderi maximè Septentrionali indita Urſæ appellatio, ne ad ſtellam polarè oculos convertant, & curſus exigant.

Jam verò, cum mihi, quo nemo à rixandi ſtudio alienior, facile credes nihil ampliùs propoſitum fuiſſe, in hac adverſus eos, quibus diſplicet S. Scripturæ ſtylus, diſſertatione, quàm quæ ex ipſorum objectionibus enervariſ & reſpreſſis Sacroſanctiùs liber pro ſuo pretio reverentèr excipiat, non videbor præter rem facere (uri puto) ſi iis quæ ad ejuſmodi objectiones propiùs attinent, alia ſubinde intermiſceam quibus S. Pagina non tam defendi quàm celebrari videatur. Nam inde non ſolù reſponſionibus meis ponderis aliquid (licet indirecè) accedet, ubi palà fiet, ab iis quæ hi in S. Scriptura reſprehendunt nos plane diverſa jure optimo eidem attribuerè; ſed conſilio meo ut maximè congruenter faciam, quod hic palàm profiteor non aliud eſſe quàm ut te S. Codicis lectorem diligentè & cultorem habeam. Quæ de cauſa mihi tantum eo uſque objectiones diluendas puto, quatenus te ab ejuſdem lectione & reverentia, quadam argumentorum ſpecie, abducere poſſe videantur. Cum autem objectiones excutiendas non unius generis nec inter ſe connexas eſſe video, non dubitabo ipſas & reſponſiones meas eoſaltem ordine proponere, quo quæq; ſe animo inter ſcribendum obtulerint.

Cæterum cum conſiderationum, quas in medium proferendas habeo, tres quatuorve latiore obtineant naturam, adeoque pluribus Exceptionibus commodè opponi poſſint, non erit abs re eas primo loco exhibere.

Principio autem notandum eſt ex iis, quibus S. Scripturæ character improbat, illos qui tibi aut mihi haſtenus innotuerunt, ob linguæ Primitivæ & imprimis Hebraicæ inſcitiam, ex Verſione tantum, quam ſolam legunt, cenſuram ferre. Jam vero niſi qui linguarum noticiam adeptus eſt, vix quiſquam

quam conjecerit, quantum gratiæ & elegantię libro illi decedat, qui alio sermone legitur, quam quo primum concipitur; præsertim ubi par est linguarum ac idiomatum dissimilitudo; ac est inter Orientalium Occidentaliumque populorum sermones. De qua re prævideo mihi posthac agendum fore; nihilominus hic norasse consentaneum est, stylum S. Scripturæ plus gratiæ amittere quàm aliū quicumque libri, si modo ex Versionibus iudicetur. Quippe Interpretes Sacræ Paginæ, piā & iustā reverentia ducti, pleraque ex Hebræis & Græcis fontibus usque adeo religiosè & κατὰ νόμον reddiderunt, ut præ sollicitudine ne sensum non satis fideliter exprimerent, vix quicquam pensi habent quantum elegantię ipsis intercedat. Qui profanorum authorum scripta in alias linguas transfundunt, libertatem ab authoris verbis recedendi sibi desumunt, & diversas loquendi formulas substitunt, quo mentem ipsius citra existimationis injuriam exhibeant; at Veteris Instrumenti Interpretes idiotissimos Hebræos minimè in Latinos & Anglicanos similes, sed tantum in Vocabula Latina & Anglicana transverterunt; necnon dum differentes vocum, particularum, temporumque verborum in lingua sancta significationes seu non probè intelligunt, seu minùs animadvertunt, fecerunt ut multa ὑπερβατα & incoherenter dicta, multa ratio- ni non constare, denique multa etiam levia & exigui momenti videantur, quæ si è principè lingua liberius & peritius redderentur, nulla appareret eiusmodi imperfectionum vola aut vestigium. Quod ramentum in Interpretibus quodammodo tolerari debeat, propterea quòd non citrà rationem in hoc negotio peccant; at hoc saltem palàm est Scripturæ non parùm obesse, quòd peculiaribus defectibus laboret necesse est, præter eos qui Versionibus plerisque omnibus nec pauci communes sunt.

DE STYLO

Figurae Rhetoricae ab Oratoribus ad duo summa genera revocantur, quorum alterum adeo ex verborum sono & dispositione dependet, (unde ejusmodi figurae Graecis *ὀχηματα λέξεως* appellantur) ut si aut verba, aut verborumordo immutetur, licet sensus permaneat, tamen schema sive figura evanescent; hujus inquam generis figurae, quibus etiam adesse sentitur illis quae Epaphrodos, & Antanaclasis Oratoribus dicuntur, atque complures, prosius porreunt ubi interpretatio addit *ἔπος ὑπὲρ ἔπος*, quemadmodum si de veteris *S. Codicis* Verborum; quod non parvis dremptis, si expenditur, scilicet forte ostendere.

Deinde, habet Hebraeus sermo hoc cum aliis commune, quod sua habeat lumina, & emphasin quibusdam loquendi formulis peculiaribus, quam ut integram frustra apud Interpretem quitas, ita modo vel ejusdem umbrae reperies ubi verbis originibus nimis religiose adherent. Vides ut aliquas pithelii vultus paries, nentpe, grana, nasum & labia, tabella satis opae imitetur, est tamen aliquid plerumque in oculis ejus vitae & splendorum perfectionis status exprimere non quatenus valeat: idem cogita in nonnullis eximia non scriptis reperiri, quorum magnam partem ut peritus Interpretas sat feliciter in suam sermonem transferat; est tamen ubi oratio splendidi quiddam & emphatici habeat, quod ille nunquam assequi possit. Et haec sane consideratio propius ad *S. Codicem* ejusdemque Versiones, quam ad alios libros, duplicem ob rationem spectare videtur.

Primo enim majoris difficultatis est Hebraicum antiqui. Fordeis textum interpretari, quam si is liber Syriaco, Arabico vel quovis alio Orientali idiomate fuisset conscriptus. Non quod lingua Sancta ceteris difficilior discatur, sed quia in aliis linguis Primariis Librorum copia passim superbit, e quibus varia dictionum & phrasum significatio peti possit;

at

at cum purum Hebræorum idioma infeliciter perierit, nisi quantum in Veteris Testamenti libris superest, è quibus solis lexica saltem imperfecta formari possunt, complura sunt vocabula, præsertim *אִתָּאֵ לִשְׁבָּעָה* & quæ rarius occurrunt, quorum tantum unicam illam significationem aut paucissimas acceptiones novimus, quas ipsis iis in locis attributas invenimus, quos nobis suis perspicue intelligere videmur. Quod si ad principis linguæ indolem attendamus, ejus vocabula ut nec magno numero sunt, ita pleraque plus satis habent ambiguitatis, ac multa vix quam diversissimum obtrinent; si etiam reputemus crebris *Davidis* victoriis, *Salomonis* autem sapientiâ, prosperitate, expeditionibus navalibus variisque commerciis, Hebræum sermonem uberius augeri & latius diffundi potuisse; fiet admodum verisimile eandem dictionem aut phrasin alias præterea significationes obtinuisse, quam quæ Interpretibus hætenus innotuerunt aut nobis jam subolere possunt; siquidem ex lingua Chaldaicâ, Syriaca, Arabica, aliisque Orientalibus observare est voces & locutiones Hebræas (pauculum inflexas pro Dialectorum istarum more) aliis & nonnunquam plurimum differentiis significationibus gaudere, præter eas quas ipsæ recentiores Bibliorum Interpretes attribuerunt. Dico Recentiores, nam Versiones vel ante vel non multò post B. Servatoris ætatem factæ, præsertim illa quæ vulgò audit *תַּנְי* LXX. conjectura nostræ non rarò favent, dum voces & phrasæ Hebræicas longè alio sensu reddunt quam quo in nostris libris accipiuntur; id quod non alia de causa fecisse videntur, quàm quoniam eas alias significationes admittere judicarunt, quàm ad quas sese recentiores Interpretes astrinxerunt.

Jam vide quid ex hac Consideratione consequi velim, nempe verisimile esse, complures S. Paginæ locos, qui, p. out in vernaculis linguis leguntur,

aridi duri, nec vicinis membris coherētes videntur, diversa prorsus specie apparituros, si modo omnes vocum & locutionum significationes intelligeremus, quæ iis temporibus notæ erant in quibus sermo Hebræus floruit, & SS. Libri exarati sunt. Enimverò facile credas ex earum significationum aliqua commodiorem sententiam ac pleniorē nervosiorēque locutionem orituram fore, quam quæ in nostris Versionibus exhibetur, nec non elegantiam ac Emphasin locis horridioribus conciliatum iri. Hæc dum scribo suggeritur mihi ex lingua nostra Anglicana exemplum, quod præcedentis Considerationis illustrationi plurimum inserviat. Quamquam enim videatur paucis locutionum formulis Puerperium denotari posse, atramen ea res quinque aut sex diversissimis modis declaratur, qui aliunde peculiare & diversissimas significationes obtinent. Audias enim de Puerperâ aliqua dici: *That she has look'd every hour these ten days: That yesterday she cry'd out: That she had a quick and easie labour: That last night she was brought a-bed: That now she lies in: and, That 'tis fit we should remember the Lady in the Straw.* Si quam harum locutionum aut singulas usurpem, populares mei statim intelligunt quid velim; ac si verbo tenus transferrem, non dico in Græcorum aut Hebræorum, sed in vicinarum gentium sermonem, putâ Gallicum aut Italicum, nemo mentem meam caperet; quod, si Interpret aliquis, cui tantum communis & naturalis dictionum Anglicarum vis innotescit, eas sua linguâ repræsenteret, quoties in scripto aliquo occurrerent, ejusmodi loci admodum inelegantes, fortasse etiam inepti & ridiculi Italico aut Gallico lectori apparerent.

Sed nondum rei summam explicui. Nam secundo loco nobis non modo varias complurium Hebraicarum vocum ac Phrasium significationes perisse comperio, sed etiam modos quoscunque
 piz-

præcludi quibus ad multarum rerum, quæ ad Topographiam ac Historiam Judaicam, necnon veterum Judæorum ac Populorum adcolentium ritus, opiniones, factiones, consuetudines, &c. spectant, notitiam perveniremus; sine qua necesse est ut in evolvendis libris, ante tot secula à Judæis, Judæorum potissimum gratia, conscriptis, multum dignitatis, jucunditatis, & suavitatis intercidat; quam alioquin passim perciperemus, si modo nobis constaret quomodo in ejusmodi locis ad Historias, Pæremias, Dogmata, &c. alludatur. Quam conjecturam nemo opinor ratione destitutam judicabit, qui modo reputer multa in *Juvenale*, *Persio*, *Martiale*, aliisque scriptoribus Romanis (ne quid dicam de *Hesiodo*, *Museo*, & antiquioribus Græcis) elegantissima, illos lectores fugere quibus Romanæ Imperii rationes, consuetudines, & historiae, imò multæ rerum minutæ, & particularium hominum negotia, quæ Poëmata illa attingunt, non innotuerunt: quo fit ut recentiores Critici quamque fere paginam, & interdum lineolam, Commentariis aut Notis illustrandam judicarunt; unde Authoris ingenium & elegantia à lectoribus percipi possit. Quod si huiusmodi Dilucidationes necessariæ sint, ut ea quæ res ordinarias & vulgares tractant, quæque in sermone Europæo necnon temporibus & regionibus minus à nostris repositis conscripta sunt, in pretio habeantur; quantum nobis de elegantia libri *Job*, Psalmorum *Davidis*, Canticum *Salomonis*, aliorumque Scriptorum Sacrorum perire necesse est, quæ non modo de sublimibus & supernaturalibus Mysteriis sæpenumero agunt, sed etiam à tot retro seculis scripta sunt, in regionibus longissimè dissitis, ac inter ejusmodi circumstantias quæ nos non possunt non latere? Hactenus de prima Consideratione generali.

Secundam sic habero; Nempe, caute distinguendum esse, inter ea quæ ipsa Scriptura loquitur,

de qua tantummodo in Scriptura dicta sunt. Nec enim pro continua Dei ad Homines Oratione facer Codex habendus est, nec in eo idem fieri patendum quod in legum humanarum Pandectis solent; ubi omnia sunt Legislatoris populum allocutionis; sed est Scripturarum varia argumenta tractantium & diversis temporibus exaratorum Fasciculus; quæ tametsi Authores habuerint sanctos Dei homines, Spiritus sancti instinctu actos, tamen aliis præter Authorem & Amanuenses assignatis sunt subinde loquendi partes. Quippe præter libros *Iosue, Iudicum, Samuelis, Regum, Paralipomenon, quatuor Evangeliorum, Actuum Apostolicorum*, aliasque S. Scripturæ partes, quæ manifestè Historicæ & sanctæ & appellari solent, multa sunt in aliis libris sparsa, eisdem quoque generi ascribenda, multa etiam aliàs effata & dicta commemorantur, quæ ipsius Scriptoris aut non sunt, aut saltem alterius personam sustinentis. Adeo ut cum non solum Propheetæ, Reges, & Sacerdotes; sed etiam Milites, Pastores & Mulieres, aliq; id genus Locutores inducantur, à quibus acuta & elegantia (præsertim in *ἡρώδης* loquentibus) expectanda non sunt, iniquum esset eloquentiæ defectum; qui non in ipsius Scriptoris sed aliorum Verbis animadvertitur, in S. Scripturam referre. Nam quantumvis in Historicis, tum fictilis, tum veris, aliorum sermones non minus quam ipsius Scriptoris elegantes observantur; tamen id non aliunde fit, quam quoniam istiusmodi Locutores vel Legati erant, vel Oratores, vel belli Duces, vel aliàs seu publico aliquo munere seu eximia consilii & prudentiæ famæ nobiles; aut quoniam (quod crebro fit) Historicus conciones ipse ex ingenio fingit, ipsis accommodas; non quasi illi ita locuti essent, sed quod ipsis ita loqui conveniret: at qui S. Codicem literis consignarunt, cum, ut eorum non varè proficeretur, fabulas calidè confictas secuti non sint, dicta

dicta æque ac facta fideliter retulerunt, veritatis potius leges, quam quid loquentem deceat, ubique spectantes.

Cujus quidem Considerationis beneficio non solum multorum S. Scripturæ locorum stylus defenditur; sed, si eam rectè applicemus, procacibus eorū cavillis occurratur, qui S. Libros calumniantur, æsi dictis & exemplis, quæ passim commemorantur, auctoritatem virilis & flagitii conciliarent. Vexum, quæadmodū olim Apostolus, *Non omnes* Rom. 9. 6. *(inquit) qui sunt ex Israele, sunt Israel;* ita quoq; dici potest, Non quicquid in Scriptura invenitur pro Scriptura habendum esse; est enim ubi homines impil, & impiorum seductor Satanas introducuntur; quorum pronuntiata Spiritus Sanctus tantummodo commemorat, pro suis minimè agnoscit; nec inde colligitur verum id esse quod illi dixerint, sed tantum verum esse illos ita dixisse. Quid? quod, nisi quorundam hujusmodi Cavillatorum confessione comperissem, locos S. Scripturæ quos accusarent, se ipsos nunquam legisse, vehementius mirarer quā fronte omnia Divino Authori attribuire auderent; ac si Diaboli quoque dicta non essent illic consignata, aut Historia ~~depravata~~ esse nequiret, nisi, iidem omnes blasphemix & flagitia, in eadem commemorata, pro ~~Scripturæ~~ habenda forent. Ceterum quod ad ea attinet quæ perperam facta aut dicta in sacro codice animadvertuntur, ut sileam quantopere expediebat quorundam nequitia bonos exereeri, & Divinam providentiam luculentius patefieri, nec reperam quæ ea de re passim dici consueverunt; considerari debet, sicut multa nobis facienda ita multa quoque evitanda esse; adeoque tam quæ effugere, quam quæ imitari deberemus, pari ratione fuisse indicanda. Sic non solum Cynosure conspectus, sed etiam infames scopuli & horrenda naufragiis breviter navigantibus ex usu sunt. Jam vero ut ad-

versus

versus Tentatoris artes & insidias præmuniri non possumus, si eas ignoremus; ita nusquam tutius aut plenius eas quam ejus libri ope intelligere valeamus, cujus Author solus Satanæ *profunditates* percipere, technas retegere, & vestigia

Rev. 2. 24. omnia per labyrinthos aliàs inextricabiles legere novit: illius, inquam, libri in quo antidotus una cum toxico exhibetur, & ex quo, aliena clade aut victoria, artem illam militarem, quam usque adeo omnium scire interest, sine nostro sanguine aut periculo discamus. Et quem, admodum in magno rerum Naturalium volumine Chymici observarunt, plantas morborum eorum aut membrorum medelæ inservire, quorū speciem aut figuram (signaturam vocant) præ se ferant; ita in altero Dei libro, homines nequam, quorum sit mentio, aliquo saltem modo antidoti vim habent adversus sua vitia, idemque præstant quod Serpens olim æheneus, (ut è sacris similitudinem arcessam) qui palo ad spectaculum impositus, vulnera à sui similibus inflicta sanavit. *Quæcunq; ante scripta sunt* (inquit Apostolus). *ad nostrā doctrinā ante scripta sunt.*

Rom. 15. 4. Quin (ut superius exemplū denuo adhibeamus) flagitiosi illi, quibus S. Scriptura Leonum, Luporum, Vulpium aliarum, quæ ferarum appellationes imposuit, ubi Deo visum, aliis mortalibus in documentum perinde cedunt, ac Navigantibus Septentrionalis Ursa: & quemadmodum Deus ad *Elizæ* servi sui sustentationem aliquando Angeli, aliquando Mulieris, aliquando etiam cornicum ministerio usus est; ita quoque Deo volupe est, ut servis suis in virtutis atque animarum alimoniam ex qualicunque hominum genere, quos S. Biblia commemorant, instructio proveniat; ita ut in hac quoq; parte illud Pauli

Rom. 8. 28. *effatū verissimū sit, Iis qui diligunt Deum omnia simul adjumento esse ad bonū.*
Sequitur

Sequitur Consideratio tertia, quâ adnoto libellos quosque sacros præcipuè ac primario propter illos homines fuisse conscriptos qui eo seculo vixerunt quo isti conscriberentur; nec tamen ad unam aliquam ætatem aut gentem sed ad universum Dei populum spectare, utcunque annis, regionibus, sexu, moribus & ingeniis ab invicem distinctum; ideoque ejusmodi scriptionis formam adhibendam fuisse, ut beneficio quod exinde ad omnes spectare debuit nulli horum excluderentur. Hic tam prudenter & benignè Sacra Scripta cunctorum bono accomodata sunt, & diversis hominum ingeniis & facultatibus varietate usq; adeo multiplici respondent, (quemadmodum oculi picturarum videntur à quacunq; parte spectantes intueri) vix ut reperitur ulla tam insolens animi indoles aut rerum conditio, cui non ita planè quadret aliquis Scripturæ locus, ac si ex omni mortalium genere huic soli fuisset comparatus, & quod olim Propheeta *Nathan* dixit *Davidi*, huic itidè dictum foret, *Tu es homo*. Quod autem 2 Sam. 12. 7. tem hic de proposito Dei in concinnandis Sacris literis observatum est, ex usu esse possit ad Stylum multorum locorum defendendum, ac præsertim complurium ex iis quæ ad quinque genera sequentia revocantur.

Ac primo quidem quandoquidem libri qui S. Scripturæ Canonem constituunt, primario in eorum usum destinati fuerint quorum temporibus conscriberentur, mirum videri non debet si in singulis multa reperiantur quæ ad homines eo seculo degentes præcipuè pertineant, necnon alludent aut aliunde referantur ad certa quædam tempora, locos, homines, consuetudines, placita, Historias, &c. quæ à nobis, ob suprâ memoratam seculorum & regionum remotissimarum inscitiam, non ita planè percipi & intelligi possunt, atque ab iis potuissent, ad quos proximè destinati sunt.

Deinde

Deinde, sicuti nonnullæ S. Codicis partes ad tempora anteriora præcipuè spectarunt; ita quoque alias, ac præsertim Propheticas, verisimile est non tam nostra quam futura respicere; quin & posteris ea fortasse admirationem facient, quæ nondum intellecta parùm nos movem.

Præterea cum plurima sint Scripturæ membra, ut quatuor libri Mosaiici posteriores penè integri, in quibus Deus populo suo aut cultoribus leges meditare aut immediate ferre perhibetur, arbitror illis sermonis elegantiam desiderandam non esse, nec summo orbis terrarum Legislatore, dum jura populi daret, Rhetorum regulas observandas fuisse; ad quas ubi nimium attenditur, quæ dux res in legibus plurimum valent, claritas & majestas multum imminuantur necesse est.

Porro autè, dum sit quoddam hominū genus, quorū numerum spero propediem majorem futurum, qui
(quod D. Petrus de ipsis Angelis testa-
1 Pet. 1. tur) in Religionis Mysteria intendere ge-
12. stunt, quibusque ad aliqualem ejus-

dem comprehensionem erecta & magna ingenia obigerunt, minime Inconsensaneum est ut aliqua in Scripturis forent recondita, abstrusa, ac ultra vulgarem captum profunda, quorum abdita veritate horum hominum & ingenium exerceretur, & compensaretur industria.

Rursus vero, siquidem Omnisceus S. Codicis Author prævideret, ex hominum indole eventurum, ut plerique non admodum sagaces, multi aurem rudes & literarum ignari forent, salutè & benigne fecit, quod magnam librorum partem, quos in horum etiam usum perinde ac aliorum destina- rat, modo facili ac familiari voluerit conteri, quæque ejusmodi lectoribus potissimam conveniret; unde & huius quoque curam habitam
Agg. 1. 4. ab eo intelligerent, qui verè apud Pro-
phetam juo in omnem animas sibi
ven-

Vendicat Nihilominus vel in iis locis, qui in Idiorum usum præcipue comparati videntur, multa sunt quæ discant Bruti. Quippe nonnulli loci veluti lac infantibus subministrant; alii solidiorem victum maturoribus adultis præbent; sed plerumque (quemadmodum Væce lac & carnes suppeditant) ex iisdem locis & infantes lac & robustiores cibum firmiter percipere possunt; ut hic etiam promissum illud S. Pagina implet, *Habui dabitur*; nec non igitur quodammodo similis sit, quem plerique ad eliborandi præparationem & alia vulgaria negotia, Chymici autem ad Quintessentias adipiscendas, & Extractorum confectioem adhibent.

Nullus dubito quin tibi, juxta ac mihi, perversissimum quorundam ingenium innotuerit, qui hanc varietatem, quæ Deo veritatem suam exhibere, ac voluntatem declarare in sacris libris placuit, reprehendere audent, & quosdam locos ut nimium difficiles ac obfusos, alios ut nimis simplices & apertos culpant. Verum hæc fere à superbi ac insolentis animi villo proboiscuntur; nempe S. Biblia propter ipsorum aut scripta fuisse aut scribi debuisse existimantes, inde falso ac iniquè de iisdem judicant; dumquæ omnia ex sui ingenii modulo examinant, quicquid captum ipsorum excedat id statim obsecutum, quicquid non exæquat vulgare indignant. Erant ubique quod vici vertant, tum ubi Spiritus Sanctus perspicua oratione se demisit, tum ubi argumenti sublimitas obscuritatem inducit; vespertilioni non absumiles, cujus infirmior acies nec totum diem nec sinceram noctem sustinet, sed tantum crepusculo seu lucis & umbræ confinio gaudet, ut imbecillioribus oculis convenientiori. Verum quemadmodum versutus Anteps (nec displicebit illis similitudo, qui meminerint Deum in sacris vehiculò manipulis oppresso, Filium autem hominis Furi nō-
tuzno assimilari) rethnas & insidias suas

Amos
8. 19.

pro

pro avium diversitate accommodat, quippe alias luce fallit (ut alaudas tendiculis interdianis) alias dolo inescat (ut columbas pis) alias terriculamentis percellit (ut merulas & passeris ostentato accipitre, aut pullata campanula) alias denique societatis illecebra pellicit; (ut anates & volucres alias, Illicum perfidiat) similiter Deus quosdam ratione duci posse gnarus, quosdam premiis allectari, quosdam etiam terrore & incussa formidipe adigi, esse denique qui exemplorum auctoritate moventur; mirabili prudentiæ suavitæ ecclesiæ doctrinam in argumentationes, Mysteria, Promissiones, Comminationes, & Exempla variavit, vix ut nullus hominum sit, qui non Religionem ea formâ in S. Codice exhibitam inveniat, quæ ipsum imprimis afficere valeat; ut idem hic à Deo agi videatur, quod olim à Propheta, qui sese ad pueruli suscitandi proportionem contraxit. Quippe tam diversa sunt hominû ingenia, tam variî animo, ù imperus, &

nonnunquam tam insolentes, ut nihil
 2 Reg. 4. 34. penè in S. Scriptura occurrat, quod nò ad aliquâ saltem ex innumeris illis quibus ea destinata est) mētis indolē apprimere sit accommodum, quodq; in tam multiplici tum rerum tum hominû differentia objectum idoneum non inveniat. Quare cum Deus, cui (utpote Creatori) omnium animorum habitus sunt optime cogniti, eorum varietati in S. Pagina consuluerit; ne utiquam ægre fero quod ille eorum gratia mysteria balbutire dignetur, qui aliàs sublimitatem ipsorum sustinere non possent, necnon pro operis ratione instrumenta sua attemperet, ne in me torqueat illâ increpationem, quæ olim Paterfamilias usus est: *An oculus tuus malus est quia ego bonus sum?* Certe vel maxime nos deceat bonitatem eam, quæ se demittit Deus, improbare, ob ipsammet scientiam, vel animi doctores quas inde acceptas ferimus.

Jam

Jam vero ex hisce considerationibus generalibus, quas proposuimus, facile intelligis, uti opinor, ad quem scopum collineat hæc de Sacra Scriptura stylo dissertatio. Vides enim me non suscepisse probandum omnia in S. Codice, præcipuè in alias linguas traducta, Rhetorico ornatu splendescere; sed duo tantummodo conficere voluisse, Primum tum non contemnendis argumentis ex ipsa Scriptura petitis (ubi nec characterem excipio) ostendi posse eam ab hominibus *Horvius* vel scriptam vel approbatam; tum quoque eam cui de divina S. Scripturæ Origine hujusmodi argumentis intrinsecis (quæ levia non esse fortasse alibi demonstrabitur) persuasum sit, non debere ullatenus ratione styli impediri quo minus hosce libros & diligenter evolvat, & in summo pretio habeat. Secundum, (quod etiam ad prius illud evincendum adduco) S. Scripturam non modo tanta ubique elegantia conscriptum esse, quantam suis in ea propaganda consiliis Author primarius (qui ob suam Omniscientiam iudex hujus rei summe idoneus agnoscendus est) expedire censuit; verum etiam, in principibus linguis, multa continere elegantissimæ, eoque nomine vel Occidentalium hominum admirationem meritura. Cæterum si quæ de scribendi proposito jam dixi animo diligenter teneas, Theophile, simulque Generalium Considerationum superius traditarum triadem memoriâ complectaris, sufficiet ad easdem posthac tantum digitum intendere, quoties erit ipias commemorandi occasio; adeoque uterque nostrum injucunda earundem rerum repetitione liberabimur.

Ut autem ad ea quæ contra S. Scripturam afferuntur, procedamus; prima quæ hic examinanda venit objectio, ea est quæ Obscuritatis accusatur. Et hujus quidem accusationis Actores sunt duorum generum, duplici de causa: quippe aliis S. Codicem infamare propositum est; alii autem apparentem

nonnullorum locorum obscuritatem in neglectus sui excusationem obtrudunt.

Prioribus illis respondeo, Vix evitari potuisse quin multa in sacris obscura nobis viderentur, expedire autem ut multa quoque reverà obscura essent.

Primo enim, cum hi homines, quod supra attingi, Versiones S. Bibliorum tantum legant, multa ipsis defunctis quorum ope complurium locorum mentem satiassequi valerent; quæ utique Originalium linguarum notitia suppeditat. Præterea etiam linguas illas callentibus geminum multorum verborum ac locutionum vim temporis injuriis denegavit, quæ factum est (quod ante notatum) ut magnatum Hebræi tum Chaldaici sermonis portio perierit.

Secundo, multa posteriorum seculorum hominibus ideo obscure apparent, quoniam antiques antiquis illis contentis & monumentis, quæ ad veteris Testamenti tempora pertinebant, Judæorum aliarumque gentium, de quibus in Sacris sit mentio, neque historia neque leges ac consuetudines sarræ nobis intelligi possunt: ut minimè mirandum sit, si in libris *Geneseos, Josue, Judicum, Samuelis, Regum, Hestheræ*, aliisque historicis, necnon loquaturos *Mosæis* posterioribus multa nobis obscura appareant, quæ tamen homines istius ævi quo scripti erant, in quorum præcipuè usum destinati sunt, satis commode intelligerent. Quid quod lectoribus, Rerum Romanarum aliàs ignariss, *Lucius Flavius* admodum obscurus est, (unde Critici cum ex aliis Scriptoribus illustrarunt;) nihilominus dubium non est, quin Romanis, ætate aut non multo post degentibus, satis erat intellectu facilis. Similiter, quod desiderantur alii Historici, Veteris Instrumenti Scriptoribus contemporanei, inde multa obscure apparere, quæ alias ejusmodi historiæ elucidarent; satis hinc constat quod non pauca

pauca sint in Novo fœdere viâ probe intelligenda
 nisi Herodianæ stirpis series cognoscatur, necnon
 illæ publicarum rerum conversiones quæ circa B.
 Servatoris ætatem in Judæa contigerunt, cui uni-
 versæ Herodes ille *Ἡρῴδης* aliquando præ-
 fuit, mox Pilatus alique Romani præpositi sunt,
 deinde autem in varias ditiones ita secta est, ut
 partes tantum nonnullas Herodis postari sub va-
 riis nomenclaturis rexerint; quorum ignotatio,
 ipsaque Herodis appellatio pluribus Principibus
 communis, Lectores admodum torquet, qui Jose-
 phum non consuluerunt. Quin & quorundam admira-
 tionem movet quod Christus Auditores suos potius
 Hierosolymis & Judæa profugos, quam illas ex vi-
 cinis regionibus confuatos monuerit *com* Luc. 11.
ἵνα ἔξωσιν τὴν πόλιν ἐξ ἐθνῶν ἐμῶν; siquidē 20, 21.
 videatur vero simile, omnem fugæ viâ, sel-
 tem quoad ipsâ urbē, ab hostilibus copiis præclusam
 iri. Verum qui in Iesum gustarū motum coris animi
 adversis Romanis legiones, quibus præerat Grævus,
 subito & citrà causam aliquam manifestam (ut per-
 hibent idonei Scriptores) ab urbis moenibus recess-
 sisse, mox autem reversas ducē Tiro ipsam vi ce-
 pisse; qui etiam apud Eusebium *lib. 3. cap. 5.* le-
 gunt Christianos Hierosolymitanos divinitus ad-
 monitos occasionem deserendæ urbis atripuisse, &
 sese ad Pellām oppidulum ultra Jordanem situm
 contulisse; quisquis, inquam, hæc expendat, non
 modo Servatorem non vanè ista præsignificasse
 agnosces, sed etiam divinam præsciz mentis vim
 admirabitur. Quemadmodum vero Historiam tem-
 porum, in quibus Antiquum Fœdus literis confir-
 matum est, difficile est ex ipso colligere; ita nec
 expectandum est, ut inde perfectam Israeliticæ Po-
 liticæ tum Civilis tum Ecclesiasticæ ideam, aut vo-
 ram Sectarum omnium, dogmatum & rerum ad re-
 ligionem pertinentium rationem eruamus. Nihil-
 ominus sine horum notitia, fieri non potest quin
 multa

multa videantur nobis obscura, quæ istorum seculorum hominibus satis erant perspicua & aperta. Equidem recentiorum Criticorum, qui Magistrorum Judæorum prope B. Servatoris & S. Apostolorum ætatem degentium scripta guaviter excusserunt, summa industria & solertia jampridem claritatem & lucem conciliavit iis locis quæ antea spissa caligine jacebant involuta, propterea quod nonnulla ad particulares Sectas, Consuetudines, Paræmias, Placita, quæ inter ejus ætatis Judæos obtinebant, spectantia continerent, quorum omnium notitiam Novi Fœderis Scriptores non exhibent sed supponunt. Nec dubito quin propediem erunt, qui istius Literaturæ face (quam alioquin parvi facerem, nisi S. Codicis elucidationi inserviret) renebras etiamnum locis non paucis incumbentes discutiant, simulque ostendent tum quam immerito nobis ejusmodi obscuritas displicuerit, tum quam nimia fuerit de vero sensu eruendo asperitas & contentio. Nihilominus suspicari licet, annon aliquando factum sit ut Philologi celeberrimi commentariis suis noctem verius quam diem Pentateucho intulerint, propterea quod antiquorum Zabiorum religionem ignorarint, quorum magica sacra & superstitiones ut evitarentur, credo contrarios ritus Judæis in Lege Ceremoniali fuisse imperatos. Et tamen de hisce Zabiis (𐤆𐤁𐤊𐤃 Hebræis, 𐤆𐤁𐤊𐤃 Arabibus appellantur) altum apud notos Authores silentium, si Maimonidem (Magistrorum Antistitem) excipias, ex ejus scriptis vir in omni Antiquitate versatissimus D. Seldenus mihi tum colloquio tum eximio suo de diis Syris Tractatu primum hujusce rei indicium fecit: mox apud alium auctorem Syriacum repperi quod suspicionem faceret, eos, quibus Zabiorum fides & cæremoniæ ignoræ sunt, Mosaicæ legis vix luculentissimam explicationem ubique exhibere posse; sicuti primum est

est credere ignoracionem dogmatum & consuetudinum, quæ apud Gnosticos, Carpocraticos, horumque similes Hæreticos obtinuerunt, in causa esse ut nonnulla in Novo Instrumento, vel aperte vel obscure ad sectas illas respicientia, aut perperam aut minus dilucide exponantur.

Tertio, est quod merito conjiciatur, ex locis obscuris nonnullos ventura secula respicere, à quibus proculdubio plenius intelligentur; hancque aliam esse obscuritatis causam. Quippe quæ de Messia vel verbo vel typo præsignificata erant, Judæorum, qui circa aut non multo post seculum Moſis vixerunt, plane captum latuere: hæc tamen nobis Christianis Ortus Solis Justitiæ, quem præfigurabant, abunde elucidavit. Quanquam autem Templum illud Mysticum atque Civitas, quorum delineatio extat apud Ezechielem, necnon bona pars Apocalypſeos, aliiſque complures S. Codicis loci Prophetici etiamnum nobis reconditi ſenſus apparent, tamen ſatis clara videbuntur illis, quorum temporibus ex eventu (optimo obſcuriorum Prophetiarum interprete) explicandi reſervantur. Enimvero obſervare licet quædam dilucide prænuntiari, ut ii quorum intereſt, quid ſit futurum, anteæa intelligant; contra alia verbis rectiſſimis prædici, non tam ut prædicta prius cognoſcantur quam evenerint, quam ut manifeſto conſtet à prædicente etiam fuiſſe præviſa. Cui convenit illud quod B. Servator Diſcipulis ſuis, poſtquam audiviſſent quælia ſubituri eſſent, *Hæc (ait) locutus ſum vobis, ut ubi venerit hora illa, memin'ritis Jo: 16. 4. eorum, nempe quod ego hæc dixerim vobis.*

Quarto, par erat ut Sacroſanctum volumen aliqua contineret obſcura, quo ab ejuſmodi divinarum myſteriorum quæ jucunda ſunt & utilia, quamvis non prorsus neceſſaria, notitia arcerentur ii, quibus operæ pretium nqn videtur huic ſcientiæ laborem impendere: ſicuti (quod ſuprà notatum) quædam

dam occulti & abdiri sensus esse debebant, ut pi-
am scrutantium diligentiam provocarent, & pas-
cerent.

Denique est ubi non tam in oratione, aut vocabu-
lis in Sacra Pagina usurpatis, quam in ipsius rei na-
tura consistit obscuritas. Nam, ut nihil dicam de
Vaticiniorum obscuritate, (quorum non exiguus
occurrit numerus) multa, quæ lumine naturali ci-
tra revelationis opem cognoscibilia omnes agno-
scunt, tamen adeo nobis intellectu debiliori pol-
lentibus sunt captu difficilia, ut etiam verbis quam
potest clarissimis tradita, adhuc plurimum habent
obscuritatis. Enimvero in Philosophia Naturali,
Locæ ac Temporis Naturam, Morûs originem, &
modum quo anima humana functiones suas obit,
nulli Scriptores tam enucleate proposuerunt, quin
aliquid obscuritatis in iis rebus Lectorum sagacio-
rum inquisitio deprehendat. Quid mirum itaque
illos S. Scripturæ locos caligine obsideri, qui de ar-
canis Dei Decretis, de *Totius paupertas* S. Trini-
tatis Mysteriis, de Dixini verbi *intra generationem*,
de Spiritus Sancti in animam humanam influxu,
aliisque id genus reconditis agunt, quæ ne ab hu-
mano intellectu difficulter capiantur, ut humana
verba efficiant expectandum non est; præsertim si
primo impetu plenam eorum sententiam non af-
secuti, inde ab ulteriori conatu nos detereri patia-
mur. His autem utinam addi non posset, Anserpre-
tæ quorundam Glossæmata & Commentarios locis non-
nullis tenebras pro luce affundere. Sunt enim, ut
quidam ingenii homines, qui cum Metaphysicas sub-
tilitates ad alienius doctrinæ in S. Scripturis traditæ
explicationem necessarias esse, aut ab ipsa deduci
posse, seu proprio affectu seu Ecclesiæ aut hominis
alienius, quæ suspiciunt, auctoritate ducti existimēt,
ita locos obscuros (& nonnunquam etiam perspi-
cuos) exponunt, ut non modo genuinam verborum
sen-

sententiam, sed suas quoque subriles speculationes
 & ~~woisumata~~ inde eliciant. Adeo ut quæ xquo
 & præjudiciis vacuo Lectori satis perspicua videren-
 tur, jam premanantur difficultatibus eorum iudicio
 insuperabilibus, qui inter manifestam locorum
 mentem & subtilitates Metaphysicas, S. Scripturæ
 ab ingeniosis hisce hominibus attributas, non sat
 caute distinguunt: etsi hæ sæpenumero vel adeo
 omni fundamento destitutæ sint, ut ad ejusmodi
 argutias excogitandas, multo, ad contemnendas,
 exiguo certe acumine opus sit; vel rursus adeo
 non intelligibiles, ut serio expendenti suspensionem
 faciant, earum artifices aut non sentire aut non in-
 telligere quæ loquuntur. Atque utinam argutiis
 hisce, quibus Scholastici juxta ac alii Scriptores do-
 ctrinam de Prædestinatione, SS. Trinitate, Spiritus
 Sancti inhumanam voluntatem ~~overgeta~~, & qui-
 busdam aliis Religionis Christianæ mysteriis, in-
 volvunt, ipsis doctrinis non officerent, & impugna-
 tores juvarent, imò excitarent. Nec immenso
 verendum est ne subtilia commenta, quæ revelatæ
 de Dei Æternitate & Immenfitate in S. literis do-
 ctrinæ nonnullorum adsuit temeritas, Atheismo
 januam non parum aperiunt. Nam dum homines
 imprudenter & temere Philosophica sua divinis
 immiscent; & quasi in unam telam contextunt,
 quanquam speculationes illæ sæpe tales sint, ut cla-
 re intelligi, sedum demonstrari nequeant, sit ut à
 sagacioribus, qui unius partis vanitatem deprehen-
 dunt, tota doctrina ea de causa rejiciatur. Sed ve-
 reor ne à via nimium deflexerim. Statueram enim
 tantummodo innuere, obscuritatis rationem non
 tam in iis esse quæ à Scriptura dicuntur, quam quæ
 ab ea dici quidam sibi aliisque sunt persuasum;
 nec non quod ad ea spectat quæ reverà obscura sunt,
 siquidem id non aliunde provenit quam ex mare-
 riz profunditate & excellentia, proflus ejusdem
 esse

esse impudentiz ea de causa stylum S. Paginæ reprehendere, & ejusdem Authori Deo succensere, quod nos duntaxat homines creaverit.

Hæc, quæ primo hominum generi, qui S. Literas obscuritatis accusant, responsionis loco opponuntur, facile prævideo à secundo in sui excusationem, quod in iis raro versentur, pertrahi posse; adeo ut dixerent, iis quæ adduximus obscuritatem S. Paginæ quidem defendi, sed dum eam vel necessariam vel consentaneam probamus, manifesto de ipsius obscuritate constare. Quare, hisce etiam aliquid reponendum est, qui & Scripturis & sibi injurii, quia omnia non licet, ideo nihil ex illis ediscere conantur. Jamjam agnovi, nec hic inficior, (quippe nec cælum ipsum ubique stellis colucet) quædam in Scripturis contineri, quorum explicatio fortasse remotissima posterorum secula beabit, quædam etiam arcanissimæ mentis mysteria, non nisi suprema conflagrantis mundi luce colustranda.

Primo autem hic notandum est, nequaquam esse intellectu necessaria quæ sunt difficilia. Enimvero in iis quæ ad salutem pertinent, & absolute necessaria sunt, S. Scripturæ caligo se perinde habet ac olim tenebræ Aegyptiacæ, quæ Dei hostibus noctem intulere, populo nequaquam offecerunt. In hujusmodi articulis si opertum est Evangelium, in

2 Cor. 4. 3. 4.

qui pereunt opertum est, in quibus deus hujus mundi excavit mentes. Aut saltem hisce

illud Moïsi Israelitis alloquentis dictum bene accommodare licet: *Præceptum, quod ego præcipio tibi hodie, occultum non est à te neque longinquum.*

Deut. 30. *Verum propinquum est tibi verbum hoc valde, 11, 12, & in ore tuo & in animo tuo ad faciendum 13, 14. illud.* Quinetiam cum S. Scripturæ proprium sit (uti ipsa testatur) illuminare

Psal. 19. oculos, & sapientiam asferre imperito, 7, 8. necnon in usum Universi populi Dei pro-

promulgata sit, cujus maxima pars literarum expertis ac rudis est, res ibi ea perspicuitate traduntur, qua opus erat ad assensum, qualem exigunt, impetrandum; quin piè ac sedulò legentibus, quatenus ab ipsis intelligi oporteat, faciles atq; apertæ sunt; unde hic de difficultiù perceptione non immerito idem dici potest, quod olim unus è Patribus de S. Cœna, *Non privatio sed contemptus damnabit.* Nostrium est Scripturas diligenter scrutari, easdem (ubique) intelligere non item.

Jam vero, ut eorum quæ obscura sunt non est necessaria intelligentia, ita quorum sententiam à nobis percipi necesse est, eadem sunt dilucida ac liquida; atque itidem numero longe majori. Imo habet Scriptura Pharos suos, qui nobis ad cœlestes sedes præluceant, tametsi citra Telescopii opem quædam faces latentiores minus conspici queant. Quare cum divina bonitate nostræ institutioni abunde provisum est, quorsum succenseamus, si in libro non in nostros solum usus destinato, eorum quoque cura habeatur qui sublimioris scientiæ capaces sunt; præsertim cum, nisi nobismet ipsi desimus, humilitas è locis obscurissimis, si nihil aliud, discatur.

Nec vero divinæ bonitati, quam sapientiæ, minus convenit eo modo libros sacros attemperare, ut sit tum in quo omnis generis Lectores industriâ exerceant, tum in quo literatissimi cœlestem illuminationem implorare cogantur; adeo ut imbecillitatem nostram aliquando materiæ facilitas condonet, aliquando sublimitas exprobet. Certè est hoc in S. Scripturis laudandum, verius quam vitio vertendum, quod veritates ibi patefactæ sese habent instar fluminis cujus lymphâ & agnus sitim restinguere, & Elephans se totum proluere possit. Culparem illius pueruli indolem, qui solidiorem victum provectiori fratri paratum quæreretur, propterea quod ipse nondum lacte nutriti

C

desierit.

desierit. Et quemadmodum istiusmodi tenellus, ubi ad maturiores annos pervenisset, doleret si ex prioré voto, nihil firmiteris alimenti quam lac sibi apponeretur; ita ubi quis attenta & crebra S. Literarum lectione ultra Scientiæ quasi pueritiam profecerit, libenter ejusmodi arcanis exerceri mentis suæ aciem feret, de quorum sublimitate & difficultate antea conquestus fuerat. Quare, cum quicquid scitu necessarium, & vereor ne amplius quam ediscere & in vitam ac mores transferre curamus, S. Scriptura infinitis prope locis summa perspicuitate exhibeat; non dedignabitur verus Christianus divino hoc alimento pasci, etsi plurima sibi etiamnum sint obscura;

sicuti nec Judæi olim agnum Paschalem *Exod. 12.* comedere renuerunt, licet nullum e-
46. *jusdem os confringendum erat.* Et pro-

fecto annon ille mendicitate sua dignissimus esset, qui fodinæ ditissimæ quæstum recusaret, propterea quod omnes in toto terrarum orbe nondum detectæ sunt, aut Indicæ nondum desce-

derint? Porro ob hanc, quæ obicitur, obscuritatem, sacra Biblia hominum manibus immerito excutiantur; at attente ea evolventibus continenter minuitur difficultas; quæ, instar caliginis, è longinquo spectantibus crassior apparet, quam iis qui per ipsam iter faciunt; quod nonnullis impigræ Pietatis hominibus feliciter compertum est, qui experientia sua deprehenderunt difficultatem, quæ ipsos primum deterruerat, non ad frustrationem industræ, sed in pœnam socordæ fuisse comparatam.

Præterea, cum S. Scriptura sit optimus sui ipsius Interpres, eorum locorum ignorantia, quorum sententiam requirimus, sæpe fit ex accidenti ne cæterorum omnium mentem plenius & perfectius intelligamus, nec non eosdem ad usus nostros per-

trahere

trahere paratiores sumus : adeo ut hic etiam idem contingat, quod de Rustico quodam morituro Fabula refert ; nempe hic filiis suis ingentem thesaurum, à se alicubi in vinea sua defossum, significans, eos tanto ardore lucri inflammavit, ut solum enixissimo labore defoderent, & proinde laxata circa vitium radices terra, thesaurum, non quidem aureum, sed ex vini mercimonio opulentum adepti sunt. Nam obscuriora, eorum quæ perspicua sunt luce, percipere sperantes, hac occasione in clarioribus promptè intelligendis tantopere proficimus, ut hoc nomine dignum opera fructum reportemus, tamen si alias non evadamus voti compotes : siquidem ejusmodi conatibus particularibus excidere, nihil officit primario scopo, promovendi in rerum spiritualium notitia ; ideoque animum despondere non debemus, nec ab ejusmodi coëptis desistere, ubi & pro felicitate est aliquid retere, atque etiam pulchre audere fructuosum, qualiscunque sit eventus, labore nunquam irritò, sed vel finem destinatum vel mercedem consequente. Quod mihi in mentem suggerit, S. Scripturam non tantum eodem modo prodesse quo alii libri Theologici ; sed etiam hinc animi aciem juvare posse, quod sit scientiæ æque ac Gratiæ instrumentum, ab illo, instructionis nostræ causa datum, qui, ut Peccatum, homine ad diaboli verba auscultante, in mundum intravit, ita mediante præcipuè Verbi sui auditione amissam gratiam renovare dignatur. Quare qui hoc summo beneficio ad diligentem Scripturarum lectionem extimulantur, idem mentibus suis præstant quod olim accolæ Gennezareth Populi Mar. 6. laribus suis infirmis & valetudinariis, § 6. quos ad pedes D. Jesu advolverunt, quo sanitatem reciperent. Dictum est de uno ex obscurissimis S. Voluminis membris, Rev. i. 3. *Beati qui legunt & beati qui audiunt ver-*

ba prophetia huius. Eunuchus ille, de quo mentio est in Actorū Apostolicorum historia, etiam in via publica Prophetam *Isaiam*, legendum desumserat; & quanquam (ut innuit *Act. 8. 30.* quæstio à *Philippo* proposita) tum temporis eorum quæ legeret sententiam non perciperet, tamē Spiritui Sancto inde non opportunum modo sed & æquum fortasse videbatur Christum illi patefacere, nec non vaticinii illius sententiam aperire, simulque recentem ac felicem impletionem ostendere. Et profecto, si modo veritatum excellentissimarum notitiam æque ac divina charismata mediante sacro Codice, tanquam canali quodam, ad nos summi Numinis munere derivari reputaremus, quanto cum ardore Sacrarum Literarum studio operam navaremus? Quanta cum delectatione in ipsis versaremur? Nam ut nullum instrumentum infirmum est in manu Omnipotentis; ita nulla auspiciatior via est, quam quæ, ab omnisciente Deo præscripta, inde cœlestis favoris aura secundabitur. Quod ipse Deus instituit, meritò expectemus præsentissima benedictione comitatum iri; siquidem pro certo *Joh. 5. 14.* novimus, eum concessurum esse nobis quicquid secundum voluntatem ipsius petierimus; nec ille quicquam rogari malit, quam ut librum illum ritè intelligamus, in quo ipsius voluntas continetur.

Jam ut difficultate à Scripturarum scrutinio deterreamur minime consentaneum est; siquidem ubi Deus difficillima imperat, certissime fidelis persuasum habere debet sibi vires non defuturas unde ea grate, utut minus perfecte, exequi valeat; id quod *S. Petrus* *disputans* (ut ita dicam) satis intellexisse videtur, re autem nequaquam præstitit, dum quo marinis fluctibus tuto super-
Mat. 14. 28. ambulare posset, B. Servatorem tantummodo rogat ut ipsum ad se accedere juberet.

beret. Idem profecto Biblia sacra inter cætera volumina, quod inter Lapides *Adamas*, nempe quos splendore & pretio longe antecellit, lucem eximie spargit, & tamen maxima firmitate gaudet, & aliis in rebus facillime impressiones signat: verum etiam si Dei proposito æque essent incongrua, ac jam accommodatissima sunt, *Joh. 9. 6.* tamen reputarem lutum sputo temperatum a B. Servatore ad tollendam cæcitatem feliciter adhibitum; & quæquam S. Paginæ alios libros pios aut morales quodammodo pares censerem, nihilominus Dei instituentis autoritate motus libentius eidem evolvendæ operam darem, memor magnatem illum Syrum 2 *Reg. 5. 12.* lepra squalentem, *Abana & Parphar*, duos *Damasci* fluvios, adversus morbum suum non minus profuturos quam *Jordanem*, perperam existimasse, necnon ineptè credidisse non posse mandatum atque institutum inter ea discrimen facere, quæ aliunde nihil discriminis noverunt.

Non me latet quosdam probos & pios libentius in libris allis religiosis quam in S. Codice versari, propterea quod hic obscura habeat clarioribus passim interjecta, illi præteritis rebus magis arduis & abditis majorem fructum spondere videantur. Nihilominus non dubitabo affirmare, quod quemadmodum Luna maculis suis distincta copiosorem fulgorem diffundit quam sinceræ stellarum faces, quas nulla labes offuscat; ita quoque S. Volumen, utcumque caligine obductum, plus tamen luminis Christiano homini ac Theologo suppeditare, quam luculentissima & planissima aliorum Authorum scripta.

Ut verbo dicam, quandoquidem S. Scriptura & per se idoneum & à Deo ordinatum sit revelandæ veritatis instrumentum, necnon multa perspicua contineat, quæ vulgaris ingenii homines discant,

ac denique obscuriores ipsius loci majori acumine
 pollutibus exeroendæ vel solertiz vel humilitatis
 materiam præbeant, non video cur quarundam
 partium difficultate Pius aliquis à totius lectione
 deterreatur. Et quemadmodum
Ps. 119. v. 105. verbum Dei *Lumen* appellatur,
 & *Prov. 6. 23.* ita hanc habet ejusdem proprietatem,
 quod & ejus beneficio idiotis, nisi oculos præfractè obfirmant, gressus suos dirigere
 licet, & secretiora ejus mysteria acutiorem Philosophorum
 aciem exerceant, si non & vincant atq; percellant. Quippe è
 scriptura tum ignari quicquid scitu necessarium est edificere,
 tum doctiores se ignaros esse intelligere possunt.

Objeclio Secunda.

Jam secundo loco stylus S. Scripturæ reprehenditur;
 estque accusationis caput, quod turbatam atq; disjunctam
 methodum habere videatur. Hoc si tanquam verum
 consideretur, responderi tamen posset librum Gratiz hæc
 in parte libro Naturæ similem esse, in quo nempe sydera
 (utcinque Astronomorum ingenio in constellationes disposita)
 vix accuratius aut meliori ordine collocata sunt, quam
 S. Paginæ membra: Deinde, ubi è florum multitudine
 nulli non sunt pulcherrimi, parum refert quo ordine in
 fasciculum compingantur; ac deniq; non fuisse divinæ
 majestatis ad methodi leges sese alligare, quas utique
 humiles & angusti mortaliū conceptus desiderant,
 illius cogitationes vel ut improprias vel indignas
 respuunt, qui merito apud Prophetam proficitur, *Ut celi alti*
Isa. 55. 8, 9. sunt supra terram, ita alta sunt cogitationes
 vestras: Quinimo, ut ambra grisea & moschus
 suavius mixta redolent quàm seorsim, & sicuti in
 medicamentis compositis (cujusmodi sunt Mithridatium

datum & Theriaca) simplicium mistura Electuario potentiorē virtutem tribuit, quam quæ in Pharmacis singulis residebat : similiter in disciplina morali, & Divina, Præcepti & Exempli compilationem, sermonis dilucidi & mystici miscelam plus ponderis habituram, quam ea separatim haberent. Certe protervitatē eum accusaremus, qui oblatam pecuniæ summam recularēt propterea quod semiaurei, solidi, & minoris commatis numismata non in distinctos cumulos segregarentur, sed in unum acervum promiscuè confunderentur. Hisce plura addi possent, si Scripturarum series prout obijcitur, methodo careret. Verum sic se res habet ; S. Literarum methodus non est quidem scholastica & delicata; congrua tamen, & eximia, (si de methodi excellentia non tam ex sectionum ordine quam ex serie Authoris instituto congruenti judicandum sit,) nec unquam, nisi justis de causis aut mysticum aliquem ob finem, interrupta ; siquidem raro vel naturæ leges in hac rerum Universitate, aut ordinis in S. Literarum compage, nisi in hominum documentum immutantur. Si quid in rerum narrationibus loco non suo tradatur, id certis de causis fit, quas plerumque Expositores curant explicandas ; & quod attinet crebras (ac nonnunquam prolixas) excursiones, quas in Epistolis D. Pauli nonnulli improbant, si Scriptor fuisset mere humanus, fortasse existimarem eum non tam imperitia quam copiâ laborare, idemque à calamo ipsius fieri quod à generosis Equis solet, qui licet optimè equestri arte formati & subacti tamen è tramite subinde exiliunt, idque non tam ob disciplinæ vitium quàm spiritus admodum acres & vividos. Verum cum aliter de D. Paulo sentiam, potius dixerim, Ut Flumina versus mare properare dicuntur, tamen si montium aut aliorum obicū interjectu ipsorum cursus in varios mæandros deflectatur, adeo ut Oceānum fugere nonnunquam videantur ad quem ta-

men aliarum aquarum accessione jam auctiores, postquam intermedias terras fertili humore irrigaverint, intermissum iter denuo urgent: ita Apostolus primario scopo suo intentus, ab eodem non recedens, sed instituto suo congruenter (nam & hic aliquando Proverbii nostratis veritas constat. Longiorem circuitum cedere in vix compendium) ipsum tantisper destituere videtur, ut objectioni vel manifestæ occurrat, vel tacitam occupet, ac denuo rem propositam acrius prosequatur, scrupulis quibuscunque è medio sublati, nec non argumentis illis quæ obiter tractat feliciter elucidatis. His accedit, quod in D. Pauli aliorumque *Σεπταύτων* scriptis, quoniam ad Spiritus Sancti in scribendo consilium non satis attendimus, methodus nobis neglectior apparet. Quippe in Historicis S. Codicis partibus, quoties ordo temporis non servatur, *πρῶτον τε* illa, *πρὸ λήψεως*, *ἐπαγνοῖσι*, ceteraque *ὑπερβατά* sæpe tantum ob aliquam materię connexionem adhibentur, & ut omnia ad eandem narrationem pertinentia continuo filo absolvantur, aut quæ, non quidem tempore sed alia aliqua circumstantia, finitima sunt, simul colligantur. *Interdum* etiam inseruntur nonnulla, quæ ut primâ facie *ἀπὸ προσδιδύμου* videantur, tamen alicui authoris proposito satis appositè congruunt, & legentibus eximia documenta ac monita exhibent. *Interdum* vero ubi Cohærentia minus accurata observatur, facilis est medela, si verba Hebraica (& Græcorum Aoristi) loco Præteriti per Plusquam perfectum reddantur; aut vocabula al qua alia variatione grammatica immutentur, quod Hebraice docti satis norunt illi linguæ proprium & familiare esse cui Modi nonnulli & Tempora &c. desunt, quibus utuntur Occidentales. Quid quod ea quæ à re aliena videntur *interdum* ad præca-

præcavendam erroneam ejus loci applicationem destinata fuerit, quam fieri potuisse, licet nobis non ubique constet, omniscius Author præviderit; unde non pro alienis habenda sunt, quæ vel scrupulos opprimunt vel erroris occasionem summovent. Nec omittendum est, quod *interdum* Prophetæ, dum populo Dei vel beneficia pollicentur vel pœnas denuntiant, in medio sermonis cursu prorumpunt in patheticum aliquod de Messia varicinium; quod admodum *ἡ τὸς ἰσὺς ἐλατῶν* iis videtur, qui non animadvertunt, quam opportuna de Christo mentio sit, tum ubi de Divina Misericordia agitur, cujus ille & fundamentum & apex est. (cujus promissio fideles hoc modo cum Apostolo argumentari docuit, *Is qui proprio Filio non pepercit, sed pro nobis Rom. 8. 32. omnibus tradidit eum, quomodo non etiam cum eo nobis omnia gratificabitur?*) tum ubi judicia Dei denunciantur, in quibus populo suo ille maximo erat solatio. *Interdum* autem ὁ διδάσκαλος, Magister ille & animarum nostrarum Episcopus, qui, quod in Episcopo D. Paulus requirebat, *Joh. 13. 13. erat præstantissimo modo διδάκτιλος, 1 Pet. 2. 25. ἡ τὸς, tum aptus tum facilis ad docendum, 1 Tim. 3. 2.* à vocabulo aut sententia aliqua, etsi à re de qua loqui cœperat non prorsus alienâ, occasionem arripit ulteriora monita, per modum diverticuli, proponendi; quod, utcumque primario argumento convenienter factum sit, certe ostendit, fuisse in eo voluntatem docendi mortales benignissimam. Jam verò Scriptores *διόπνευστοι* non modo incoherentia, sed & repugnantia interdum, imò sæpenumero, locuti videntur; (imprimis autem D. Paulus, in cujus Epistolis iidem homines videntur & laudari & reprehendi,) Atqui cum ad homines non unius generis sermonem haberent,

berent, eoeuntibus eodem loci bonis æque ac malis, Hæreticis (quorū insigniores Gnostici) æque ac Christianis Orthodoxis, (sicuti Noachus ac Chamus in Arca, & Zizania cum tritico in agro *Dominico*) placuit eo modo orationem accommodari, ut utriq; in iis quæ generaliter tradita erant, aliquid invenirent quod sibi propriè conveniret, relicta, ut par erat, penes ipsorum conscientias applicandi potestate. Verum accidit *interdum* ut ob parenthesis, vel omissionem vel perperam collocatam, orationis ordo in S. Instrumentis multum turbatus aut læsus fuerit. Quippe cum exemplaria Hebraica, atque etiam Græca primæva (uti creditur) iisdem prorsus carent, librarii & editores, prout ipsis commodissimum videbatur, parentheses interseruerunt; in quo non eadem ab omnibus servata est ratio, dum hi ea semicirculis includunt, quæ illi à reliquis non divellunt; hi prolixas parentheses statuunt, ubi illi omnino nullas; fortasse autem nullorum tam felix fuit industria, quin multa immutanda ac corrigenda supersint. Denique incuriosior methodus N. Fœderis (ut nihil hic statuam de Accentuum antiquitate (quæ certè permagna est) & authoritate, uti nec de Veteris in partes distributione; quoniam de ea re etiamnum ambigunt Philologorum eruditissimi) incommodæ Capitum & Versiculorum divisioni *interdum* debetur; quæ etsi memoriz plurimū inferviat, & aliunde utilis sit; tamen cum non sit authore suo *Stephano* vetustior, adeoq; privata authoritate uti & festinanter facta fuerit, fortasse non erit in virum de ecclesiæ doctrina optimè meritum contumelia, si dixerò eum bene unita aliquando divisisse, & contra conjunxisse ea quæ convenientius separasset, nec non quod ille pulchre conatus est, in priorum N. Testamenti Partitionum immutatione (de iis enim non de Punctuatione loquor) pariter etiam licere viris doctis sub incudem denuò revocare, ac quod ab illo immutatū est, ubi ad sensus aut methodi commoditatem

commoditatem expediat, immutare. Quæ nonnulli Interpretes ac Theologi iudicio excellentes (quos utinam majore det numero Deus) ad S. Scripturam Analyticè commentari sunt, satis ostendunt ipsam ad ordinem perspicuum redigi posse; & methodi legibus conformem esse, ubi eas divinior aliqua non transcendat. Hic autem non magni negotii esset adductis exemplis ostendere, quod, ut stella septentrionalis, licet multis aliis lucis claritate concedat, tamen situs ratione certius quam vel ipsa Luna navigantium cursum dirigit; ita quoque quædam sunt in S. Codice, quæ per se minus conspicua, ob contextum tamen clarioribus utilitate præstant, quibus alioquin minus insignes forent, nisi præteritum ex loco accederet.

Obiectio Tertia.

Exceptioni quæ methodum in S. Scripturis considerari queritur, frivola est eorum qui eam raro coherentem esse dicunt, & vix unquam argumentis ad probationem uti. Et sanè dolui aliquando, etiam pios lectores de S. Codice non aliter sentire, quam ut sententiarum & Pronuntiatorum penu sive armamentario, in quo divina documenta, nullo ordine congesta jacent, necnon, quod *Nero* de oratione *Seneca* dixit, eam *Arenam esse sine calce*, hoc de S. Textu pronuntiare vix dubitasse. Verum prudenti atque attento Lectori facile liquet, Prophetas & Apostolos frequenter ratiocinari, ac alia ex aliis colligere; nec minus ponderis habere argumenta ab illis usurpata, licet juxta Modos & Figuras Dialecticorum non efformata, quam eorum rationes qui syllogismos contextunt in *Barbara*. Equidem duos illos Autores crebro in manibus habeo, & certe, me iudice, *D. Paulus* æquè firmiter & acutè disputat atque ipse.

ipse *Aristoteles*. Quid quod juxta *David* *Psal.* 94. *dis* discursum, *Plantator auris*. an 9, 10. non audiat? aut *formator oculi* annon intueatur? qui docet homines scientiam annon agnosceret? Necessè est ut magnus ille *Rationis* author & dispensator eadem non minus dextrè uti norit, quam ii quibus aliunde communicata est, quique irrogatis à lucido illo sole radiis emicant, qui revera est *Pater Luminum*, à *Jac.* 1. 17. quo omnis donatio bona, & omne integrum donum descendit. Sed ut quædam particularia indigitemus, notandum.

1. Illationes *S. Scripturæ* non animadverti, aut perperam intelligi, propterea quod figurativum illud & (aliquando) abruptum argumentandi genus, *Orientalibus* usitatum, nobis non satis innotescit: quippe solebant in argumentationibus suis multa suppressere, ab illo quocum differebant facile colligenda; *Regulis Dialecticis*, quales *Europæis* in usu sunt, nullus apud illos locus; id quod probè norunt qui in illorum *Scriptis* versantur.

2. Apparentem complurium *rationum* incoherentiam omnino proficisci à particularum *Hebraicarum* mala interpretatione, imprimis autem conjunctionis *Vau* seu *Vaf*; (nam de promuntiatione ipsius *Judæi* non consentiunt, qui sanè, ut hic semel moneam, fatentur se in linguæ suæ pronuntiatione, non à *Christianis* modo, sed etiam inter se plurimum discrepare:) quippe ex particulis illis vix unam reperiās quæ vario significatu non gaudeat; quod si ubique eo sensu acciperentur qui ad mentem loci esset accommodatissimus, in quo non exiguo judicio opus est, certè *rationum* & *coherentia* multo luculentior appareret, quam solet in *Versionibus* & *Expositorum Commentariis*. Enimvero dum recolo particulam *Vaf* aliquot millenis vicibus in *S. Libris* occurrere,

occurrere, nec tantum (etsi quidem primario) Latinorum copulativæ ET respondere, sed insuper quatuor aut quinque supra viginti significationes (& modeste loquor) obtinere, (v. c. Quod, Sed, Aut, Sic, Quando, Quare, Tamen, Tunc, Quoniam, Nunc, Velut, Quamvis, &c.) hancque acceptionum varietatem ex locorum sensu pendere, inducor ut credam, hujusce unius Particulæ idoneam interpretationem non paucis locis & lucem & pretium conciliaturam, si modo ubi eadem ratio (nempe commodior sensus) exigit, eadem semper reddendi libertate uteremur.

3. Interdum (ac præsertim in *Salomonis* ac *D. Pauli* Scriptis) oratio ita formatur, ut Colloquii seu Dialogi speciem occulte contineat ; hic autem Lectores, atque etiam Interpretes minus cauti, id pro argumento aut Assertionem habent, quod revera non est aliud quam Objectio. Ex quo errore magnam in dissertationis structura confusionem necessario oriri, nemo Dialectica tantillum imbutus non intelligit.

4. Ex omissis vel male collocatis *אשר* *והוא* *והוא* *והוא* notis (quas, quoniam Hebrææ veritati desint, Interpretes pro arbitrio apposuerunt) fit ut S. Pagina minus ratiocinari sæpenumero videatur, uti etiam (quod supra innuimus) methodi imperfectione laborare. Idem quoque de notis Interrogationis intellectum velim. Nam verum sit necne, in Exemplaribus Novi Fœderis Originalibus nullas fuisse, quod Critici arbitrantur, (& sane in MSS. quæ ego unquam vidi vetustissimis neutiquam reperiuntur) hoc certum est eos qui Editiones recentiores procurarunt Græco Textui, æquè ac Versionibus, hujusmodi signa prout ipsis videbatur inseruisse. Quia tametsi loco signi Interrogativi Hebræi particulam suam *He* usurpent ; nihilominus verborum sensu & certa vocis modulatione interrogationem sæpe fieri posse, etiam ubi abest illa
vocalis,

vocula, nequit esse ignotum linguæ sanctæ peritis, uti nec Dialecticâ imbutis interrogationem non semper in sacris Literis commodissimè suppleri.

5. Apostolos, ceterosque in Opere Biblico discentes, argumenta sæpe non tam ad refutationem adversariorū quam fidelium confirmationem asferre. Nam cum ab iis quibuscum agunt nonnunquam doctores divinitus missi existimantur, eoque certissimam fidem doctrina quam tradunt mereatur, quidni ejusmodi rationes adhibeant, quæ homines religionis principia dudum amplexos, deque ipsorum fide, cognitione, & autoritate persuasissimos confirmare valeant, licet eadem convincendæ incredulorum perrinatæ pariter non inserviant? Enimvero quemadmodum Gymnasiorum rectores, dum discipulos suos instituunt, sæpe argumenta adducant quæ adversus Antagonistam solennem convenientius præterirent; ita cum Apostolis negotium esset cum ejusmodi hominibus, quibus *Σύμψυχοι* & mysteriorum S. Codicis & consiliorum Dei peritissimi habebantur, licuit ipsis à doctrina quam primi tradiderant, aut à S. Codicis loco, cujus mentem & scopum penitus quam quivis alii intelligere, ac ubique summa fide agere crederentur, illationes etsi contra infideles non æque validas elicere.

6. Argumenta exquisita & *Συνεκτινέ* sæpe in ejusmodi sermonibus locum non habuisse, qui ad populum habiti popularem ratiocinandi modum desiderabant, & hoc sane ad fructum consultius judicabant, quam difficilia artis Logicæ consecrari, nisi à Logico non intelligenda. Ubi docere ac persuadere consilium est, non tantum ratiocinationis vis simpliciter consideranda est, sed providendum ut sit captui discipulorum accommodata, & ad permovendos animos cum primis idonea. Quippe sicuti muscæ

muscæ facilius ab araneo quàm ab accipitre. & mures à felle quàm à cane venarico capiuntur, tamen si hi viribus & velocitate præcellant; & quemadmodum Leones citius Galli cantus in fugam conjiciunt (ut perhibent naturæ consulti) quàm Taurorum mugitus, etsi horribilior hic sit & animalis magis formidandi sonus; similiter argumenta invalidiora & vulgaria sæpe plus possunt apud Auditores plebeios, quàm syllogismi maximè irrefragabiles.

7. Rationes, quæ in scripturis afferuntur, sæpe rem validè non probare, cujus gratia adductæ sunt, quoniam ex eorum genere existunt quæ Logici appellant *Argumenta ad Hominem*; (quibus sententiæ alicujus veritas non simpliciter demonstratur, sed tantum quoad homines quibuscum agitur evincitur) unde cum doctrinæ cœlestis mystæ à Principiis agnitis & concessis procedant, ut Principia minus solida fuerint, tamen satis firma est argumentatio. Hinc quidam veteris Instrumenti loci in novo de Christo expositi, tamen contra hodiernos *Judeos* aperte non facerent, nihilominus adversus eorum majores rectè adhibiti fuissent; siquidem eos ad Messiam spectare adeo passim erat in confesso, ut nihil ultra opus esset quam eosdem in Novo Fœdere ritè applicare: Verum posteriorum Judæorū pervicacia multa *κρησνύματα* & eludendi eorum locorū vim technas excogitarunt, adeo ut jam non modo applicationē sed etiam explicationē in dubium vocent. D. Judas contra sui temporis pervicaces disputat ex Historia Michaelis Archangeli & Diaboli de *Mosis* cadavere altercantium; quamvis autem historia illa (non secus quàm liber Judaicus ex quo desumptus non citra rationē existimatur) in Apocryphorum classe habeatur, tamen donec apud ipsos fidem & reverentiam inveniret, non erat inconsistentaneum eandem ad ipsorum ferociam reprimendam adhibere. Equidem nihil venro levius, nihil

hil inconstantius; hunc tamen Navium gubernatores diligenter observant, ejusque beneficio cursum suum fortius promovent, quam si machinam quamvis exquisitissimi artificii ad idem opus adhiberent; similiter quamvis opinionibus ac placitis vulgaribus nihil infirmius & mobilius, tamen eas prudens mystagogus non insuper habet, sed inde argumenta elicit accuratissimis Logicorum syllogismis validiora. Et profecto, cum argumentatio illa optime procedat, in qua ejusmodi media adhibentur, quæ utriusque partis consensu firmata sunt, non modo *Socrates* in *Dialogis Platonis*, sed prudentes fere quique disceptatores illationes ab opinionibus & concessionibus eorum, quibuscum sermocinabantur, elicere prætulunt, tanquam ad animos flectendos & fructum optatum consequendum plurimum momenti habituras. Quibus omnibus adjungere libet

8. S. Codicis ratioeinationem (ac proinde quorundam locorum rationem & mentem) inde obscurari, quod inter diversas, licet non pariter apertas, ambiguum vocabulorum ac locutionum significationes, Theologi ad Contextum & Scriptoris scopum non ubiq; sat fideliter attendunt. Dolendum sane est homines cujuscunque Religionis, voces ac phrasilogiam S. Textus audacter nimis interpretari (imo ubi è re ipsorum fuerit, torquere ac pervertere) quatenus mihi observare licuit, ut scilicet minùs solita sententia suis ipsorum placitis suffragetur; sed hoc mali-caput est, quod receptissimum sensum refugiant, quò loci ejusmodi potius ipsorum opinionibus quam reliquæ sermonis seriei congruant, ac consentiant. Meliori fide agerent, me iudice, si, ubi loco communioris significationis alia minùs recepta substituenda est, (uti sæpenumero expedit) curarent ut inde S. Script: magis coherens & argumentativa redderetur; ac postea, quod ad opiniones spectat, eas potius ad sensum Scripturæ accom-

accommodarent, quam hujus verba ad illarum confirmationem vi & quasi obtorto collo adigerent. Verum fortasse hac interpretationis simplicitate multarum controversiarum fomes extingueretur, (quarum alix nullo fundamento nixæ, alix nullum exitum habituræ apparent) nec amplius in pervicacibus hominum animis locum invenirent; inter quos vereor ne sint qui, flagrante discordiarum ferocia, mallent S. Paginæ subtrahi saxa quæ in adversarios contorqueant, quam eam in structuram erigi, unde hac commoditate priventur, (siquidem saxa è medio ædificio difficulter evelluntur) etiam si ipsa Ratio sit Architecta & primaria operis ministra.

Cæterum ut vitiligatores hosce res suas sibi habere permittamus, repetendum denuo est id quod supra attigimus, nempe Scripturæ obesse quod non pro uno corpore sive systemate habeatur. Alii libri panno assimilari possunt, ex cujus lacinia de toto judicatur; at S. Biblia pulcherrimis Aulæis sive Tapetibus simillima dixerim, in quibus nempe colorum luciditatem & telæ præstantiam ex particulâ cognoscas, at ea nisi toto expansa ambitu, atque uno obtutu conspecta pretio suo non æstimaveris.

Ista, *Theophile*, è multis aliis contra illos pro S. Scriptura adduci possunt, qui eam sententiarum temere & immethodicè congestarum collectionem (dicam, an farraginem?) arbitrantur. Verum ne quid partium studio datum suspiceris, non dissimulabo reperiri nonnulla in Sacrarum Literarum œconomia, quæ rationis meæ vires non satis assequuntur; & quorum explicatione vix quicquam ardentius cupio aut libentius amplecterer. Nihilominus dum recolo, quam multa mihi olim incoherencia visa jam mystico quidem, sed artificio nexu, conjuncta apparent; dum Scripturarum Authorem ac multiplicem finem cogito, denique dum mente concipio quam accuratam symmetriam (et si mihi nondum intellectam) Omniscientia in Sacrorum

Sacrorum Eloquiorum methodo percipit, & posteriora secula, uti verisimile est, deprehendent, tamen hactenus mihi de ea hebetior acies laborei; jam gessientem impetum animi compesco, qui cuncta Omniscientia consilia arcaniora nimis audacter exquirat, aut de mediis ad fines ignotos aptitudine judicare satagit; jam oeconomia illa videtur prudentissima, quam sapientia infinita, adeoque omnium mediorum scientissima, necnon omni pra-judicio vacua, ac proinde aptissima semper eligens, instituerit. Nec tacendum est, fieri non posse, quin ejusmodi homines qui singulorum tantum librorum aut sectionum particularium sententiam expendunt, indignius quam oporteat de S. Codice censeant. Quippe veluti partes venusti vultus, nempe vividam oculorum vim, nasum decore surgentem, & labiorum pulchellam rubedinem laudat, qui sigillatim intuetur; ac certè justam istiusmodi faciei pulchritudinem nunquam capiet, nisi totam simul intueatur: ita quoque nulla non pagina S. Scripturae, nulla non particula seorsim ac per se coelestis suae Originis indicium luculentum praebet; tamen quisquis totum librorum Canonico-rum corpus, quod Biblia appellamus, attente perlustraverit, & ipsos inter se collatione locorum facta comparaverit, connexionem ac dispositionem adeo admirabilè percipiet, ut planissimè constitutum sit ejusdem sapientissimi Authoris esse & librum illum Gratia, & hoc, quod stupendo artificio fabricatum videmus, immensum Naturae Volumen. Enimvero libri S. Scripturae sese mutuo explicant & illustrent. In nonnullis rebus libri Geneseos & Apocalypseos supplent vicem reciproci commentarii; (quemadmodum in Trigonometria latus & angulus maximè distans sese mutuo notificant;) & sicuti in pyxide nautica, acus magneticæ extre-mitas, quæ Septentrionem directè respicit, tamen eadem opera Orientalem plagam æquè ac Occiden-talem

talem, utcumque ab ipso & à se invicem remotas, indicat: ita etiam nonnulli Scripturæ loci nos in aliorum intelligentiam ducunt, à quibus non modo situ, sed etiam sensu, latissimè disjuncti videntur. Equidem & pium & iucundum est observare, ut Sacri Scriptores identidem supplent, quæ alii ex ipsis silentio præterierant, (quod imprimis in Genealogia *Σατταπάρων* à quatuor Evangelistis tradita, apparet) prout dignatus est Deus mysteria veritatis suæ diversis temporibus Ecclesiæ aperire & communicare, (cui à principio indulsit tantum *lucernam in loco obscuro splendentem, usque dum dies illucesceret*; & cui mirum est, ut 2 Pet. 1. 19. modi elucidationes ac tacite relationes testatum faciunt Omniscei Numinis manus scribentium calamos rexisse, hosque omnes, qui pro Authoribus habentur, quæ unus idemque Deus singulis dictaverat, literis tanquam Amanuenses consignasse;) necnon ejusmodi consensum inter Scriptores, tot seculis & regionibus disjunctos, animadvertere, ut quæ uspiam dissona videntur, ea tantum Scriptorum fidem & incorruptam sinceritatem arguant. Certe quod ad me spectat, non dissimulabo, *Theophile*, S. Codicem & doctissimos ipsius Interpretes à me peculiari quodam consilio & animi dispositione legi. Non huc accedo ut argumenta præconceptis placitis propugnandis, aut adversariis profligandis, inde vel ex proma vel ipse saltem mihi effingā; minus tutū rarus opiniones meas ad Scripturam confirmandas aliunde afferre, quam eas ex ipsa haurire. Et quanquam quæ ad doctrinam illius Ecclesiæ, cui nomen præcipue dedi, stabilendam manifesto faciunt, negligere non soleo: attamen non tam id ago, ut subtilia glossemata aut consequentias inde colligam, quibus controversiæ inter Christianos invicem agitata muniantur; quam ut ea observem, quæ S. Literarum & Christianæ fidei æstimationē ac pretium mihi ipsi adaugent;

geant; & ut ea reperiam, quæ majestatem atque excellentiam Deo dignam, solique competentem referant; denique ut ejusmodi observationes faciam, quæ mihi in S. Codice illam

πολυεικίλον σοφίαν τοῦ Θεοῦ

Ephes. 3. 10. *multiformem sapientiam Dei* aperiant, quam etiam Angeli ex Ecclesia addiscunt. Hæc sunt, fateor, quæ (quoad Theologiam speculativam) libentissime confector, & imprimis amplector in quorumlibet Theologorum scriptis, qui modo S. Literarum auctoritatem agnoscunt: (nam mihi hac in parte cuiuscunque Sectæ Interpretes pene ex æquo gratificantur.) Quippe vix puto ullius laboris poenitendum esse, qui mihi Magnam illam Veritatem confirmationem reddat, Scripturam esse Verbum Dei; in hoc enim totius Religionis Cardo versatur, & quicunque Articuli pro fundamentalibus habentur, potius ex hoc, si modo veri sunt, deducuntur, quam hoc ex illis. Ut Verbo dicam, ad Scripturam me confero, non tanquam ad armamentarium, ex quo tela ad huiusce partis defensionem aut illius profligationem promantur; sed tanquam ad Templum aliquod eximium, in quo cum voluptate expatior, quo structuræ Pulchritudinem, Symmetriam ac Magnificentiam contempler, & summam Numinis maiestatem, quæ ibi præsentissima est, submississimo devotæ mentis obsequio venerer ac colam.

Obiectio

Obiectio Quarta.

Quandoquidem, ut docet Apostolus Gentium, *Tota Scriptura* (ita enim mihi *πᾶσα γραφή* red-
denda videtur, propterea quod sequitur)

est *θεόπνευτος*, divinitus inspirata, & 2 Tim. 3.
utilis ad doctrinam, ad redargutionem, ad 15, 16.
correctionem, ad institutionem in justitia;

Vt perfectus sit homo Dei, ad omne opus bonum per-
fectè instructus, necnon Apostolus Circumcisionis
nobis confirmat, *Quod libitu hominis*

non allata est olim Prophetia; sed 2 Pet. 1. 21.
añi à Spiritu Sancto locuti sunt sancti

illi Dei homines; nullo modo credendum est à di-
vinis Amanuensibus, (quorum plerofq; Prophetiz
aut Miraculorum dona conspicuos reddiderunt,
quofq; omnes supremi Numinis auspicia & ductus
regebant,) quicquam Ecclesiz proponi & solenniter
tradi potuisse, quod futile aut alienum haberi mer-
eretur. Inventi tamen sunt homines, certè au-
daciâ ac temeritate quam eruditione ac judicio
inferniores, qui complures Scripturæ locos hoc no-
mine suggillarunt. Atqui dubitandum non est, quin
Deus ille, qui olim de Tabernaculi fabrica, dimen-
sionibus, proportionibus, aliisque ad illud tan-
tummodo Typicum ac Temporarium ædificium
spectantibus, tam accuratè prospexit, pari saltem
cura usus sit ne quid supervacaneum in ea Volumi-
na irreperet, quæ Perpetuæ Institutionis ergo Ec-
clesiæ consignata, nihil otiosum, aut isti ne-
gotio non consentaneum, continere debuerant.
Siquidem non minus facit ad Bibliorum perfectio-
nem quælibet minuta portiuncula, quam ad Ta-
bernaculi compagem singulæ fibulæ aut hamuli.
Adde quod, cum Deus humani captus & memoriæ
imbecillitati in eo consuluerit, quod tot Solomonis
Commentarios, totque B. Servatoris oracula ac
miracula

miracula in sacro Canone desiderari, ac contra Scripturam universam ab interitu tam mirabiliter præservari voluit, (nam libri qui periisse creduntur, a viris quantumlibet sanctis conscripti, aut in nostris Bibliis etiamnum sub aliis titulis extant, aut Canonicos, h. e. Ecclesię tanquam infallibilem Fidei ac Vitę Regulam concreditos, olim fuisse demonstrari non possunt) mihi consilium suum abunde patefecisse videtur, nihil ut illic insertum haberetur, quod populo suo commodè in rebus ad religionem pertinentibus instituendo non inserviret. Enimvero, nisi negotiorum meorum importunitas, & metus obruendi patientiam tuam calami impetū reprimerent, facile possem, adductis S. Paginę locis qui nullius usus esse videntur, ostendere quam sit injuria & errore factum quod pro talibus habiti fuerint. Equidem multa quę primum iterumque legenti nullam fructus speciem exhibebant, tertia vel quarta lectione optimi sensus plenissima deprehendi, ut ejusmodi locorum plenitudinem & meam in cognoscendo tarditatem pene ex æquo fuerim miratus. Levia ac superflua Lectorum festinatio & laxior attentio reddit ea, in quibus sagacior diligentia mysteriorum verendorum sanctitatem agnoscit. Imò tam eximii momenti est Scripturarum intelligentia, ut nulla ejusmodi portiuncula pro inutili habenda sit, quę modo ad alterius cujusvis perceptionem facilitandam faciat; cum ea sit divinarum Veritatum præstantia ac pretium, ut earum aliqualis notitia non minus anteferenda sit cæterarum rerum cognitioni, quam Gemmarum Scientia & pretiosę merces crafiori cujusvis fabri artificio & materię. Porro autem, notandum est, quod quemadmodum non tantummodo aut seculo aut populo, sed universę Ecclesię, per omnes ætates ac terras militanti, Sacra Instrumenta fuerunt exarata, unde multa Judiciorum genti convenientia (cujus generis erat rituum

rituum Magicis Zabiorum superstitionibus oppositorum institutio) posterioribus seculis minus ex usu sunt; ita quoque fortasse multa sunt, quorum utilitatem non nisi venturæ ætates percipient; utpote quæ, uti credi par est, aut ad prævisam hærescos alicujus, post cineres nostros nascituræ, noxam reprimendam, aut Dubium nondum exortum dissolvendum, aut Errorem aliquem hætenus inauditum profligandum, S. Spiritus futuri præscius (ac cujus omniscientia omnes omnium temporum eventus uno intuitu complectitur) comparata reservavit. Quare omnes Scripturæ partes aliquibus temporibus utiles futuræ sunt, uti sunt etiam aliquæ omnibus. Legimus in Evangelio, cum sacra synaxis primum institueretur, Discipulis imperatum fuisse de Vino Sacramentali, *Bibite ex eo omnes*; at in *Mat. 26. 27.* exhibitione Panis particula *Omnes* abest. *Marc. 14. 23.* Credibile est hanc differentiam primitivorum Christianorum admirationem meruisse, &c. cum ejusdem rationem non facile reperirent, deinde leviculam aut nullius momenti visam fuisse. Atqui nobis, qui in ea tempora devenimus, in quibus maximè Communicantium parti sacro calice interdictum est, id non sine miro quodam consilio factum esse ut agnoscamus necesse est. Equidem Lex Cæremonialis & ejusdem ritus mystici (in quibus, uti olim à Pastoribus conspiciebatur, tanquam fasciis involutus est Jesus) multis Lectoribus vix lectu digna videtur; nihilominus quantopere Apostolis ex usu adversum Judæos fuerit, quam nobis necessaria sit in controversiis, quas cum illis agitamus, ejusdem cognitio, neminè in iisdem paulò Versatiorè latere possit. De quibus controversiis ut hoc obiter moneam, *Theophile*, cum in his cardo Christianæ fidei potissimum vertatur, hæc certè levioribus illis, quibus hodiè Christianæ Gentes misere, ne dicam im-

merito,

merito, in diversum scinduntur, longe & usu potiores, & Sapientis studio digniores sunt. Quam jejuna & inutilia Prophetarum scripta otiosis Lectoribus passim apparent, quæ tamen attente considerantem, veluti Magos olim Srela, ad Christum rectà ducunt, & *Mat. 2.*
 cum figuris Mosaicis tam clare idem proclamant quod olim Joannes Baptista, *Ecce agnus Dei qui tollit* *Joh. 1. 29.*
peccata Mundi; ut multis Novi Fœderis locis non possum non accommodare illud, quod D. Matthæus de prehensione Domini annotavit, *Hoc autem totum factum est ut implerentur Scriptura Prophetarum*; aut potius omnibus hisce sic factis eas impletas esse, (sic enim voculam *ita* in hujusmodi citationibus contextus reddi suadet;) quæ etiam transfigurationis Historiam mihi in mentem revocant; Nam quemadmodum Apostoli primum *Mosē & Eliam cum Domino colloquentes* conspexerunt, mox autē (postquā nubes evanuisse, & ipse eos allocutus esset) *Mat. 17. 3. 8.*
Jesum solum viderunt; ita quoque locos ejusmodi Legis, Prophetarum, & Evangelii, qui primā facie diversissimi sensus esse videntur, secundò si inspicias, atque etiam plus luminis ex attenta rerum collatione accedat, omnes in unum Christum veluti evanescent; De quo (ut Apostoli Verbis utar) & *Joh. 1. 45.*
Moses in lege ac Propheta scripserunt, & ad quem typi illi & prædictiones veluti digitum intenderunt. Confusa ac intermixta Genealogiarum ac Historiarum in Vetere Instrumento traditio, veteribus forte Judæis negotiū faceſſebat, sed nobis ad retundendas recentiorum calumnias inserviant, quoties Novi fœderis autoritatem inde convellunt, quod in D. Stephani concione, ac Genealogiis aliquorum Evangelistarum, Spiritus Sanctus

Sanctus eadem Sermonis obscuritate usus est, quam in Veteri continenter & pene perpetuò adhibuit; & certè utcumque hujus generis objectiones Judæi contra nos ferociter urgeant, facile esset paria ipsis reddere, iisdemque telis ipsos impetere, nisi cōmunis hostis dissidio nostro abuti, ac utriusque partis argumenta in utramque retorquere posset. Cæterum, ut Apocalypsis multa habet Prophetica quorum usum ac sensum ex æquo nescimus, quæ tamen Posterì nostri proculdubiò neutrius infœcunda comperient, postquam prædictiones eas eventus exposuerit, qui (si nihil aliud) saltem omniscientiam Inspirantis comprobabunt: Ita fieri potest, ut Mosaicarum Constitutionum, quæ Christianis in multis casibus eximii usus sunt, Veteres Judæi vix ullum usum noverint; saltem quantum ego ex recentiorū Magistrorū colloquio hactenus percipere potui, dum mysticas divinitus promulgatas per Mosē leges ad Christum referre præfractè refugiant, non melius eas explicare valuerunt (si excipias eas quæ ad Zabiorum superstitionem pertinent; quas tamen Doctorum eorum plerique juxta cum nostris non intelligunt) quam olim Sacrificia sua & ritus religiosos Ægyptii ac Gymnosophistarum.

Nec tamen omnes libros sacros ex pari vel utiles vel necessarios censeo, propterea quod ab eodem Numine promanarunt; aut æqualem fore jacturam Prophetiæ Nahum, ac Isaïæ; aut libri Ruth, ac Epistolæ ad Romanos, vel Evangelii secundum D. Johannem: (quemadmodum nec Stellæ fixæ, licet in eodem cœlo fixæ, eandem omnes obtinent magnitudinem & fulgorem.) Verum tractatum unumquemque ad Canonis constitutionem, necessarium esse existimo, sicuti bini oculi, totidemque aures, cæteraque membra ad Corporis compositionem requiruntur; quorum aliqua si desint, Corpus quidem existere, at non æque perfectum esse

D.

esse

esse potest; quæque omnia magni, tametsi non par-
 ris, usus sunt. Quid quod, fortasse etiam citra
 Hyperbolem, dici possit, quod sicuti Stellæ fixæ,
 etiam si disparem inter se sortitæ sint ampli-
 tudinem, tamen lucida sunt ac cælestia corpora,
 quorum minimum terrestræ quodcunque multis
 vicibus exuperat; ita Instrumenta sacra ta-
 met si, collata ad se invicem, ejusdem census non
 sint, nihilominus utrumque è cælo demissum, ac
 ad hominum institutionem optime comparatum,
 humana quæviscunque scripta infinitis paralangi
 antecellit. Adde, quod quemadmodum pretio-
 sissimas Metallorum venas in ejusmodi solo repe-
 riri Metallici observarunt, cujus superficies ar-
 bores frugiferae aut herbas minus profert (atque
 quas afflatus Arsenicalis extinguit) plane ac si
 speciem minus laudabilem proventu divitiarum com-
 pensarent; sic etiam multi Sacri Codicis loci, qui
 primo intuitu steriles apparent, & nihil ad pietatẽ
 utile promittunt, ubi eos sedulus Artifex excutiat,
 (& Græca Vox ἐπευγν̃, quæ usurpatur in eo
 præcepto *Scrutamini Scripturas*, sat
Joh. 5. 39. commodè exprimit thesauri alienius
 abditæ investigationem) è visceribus
 suis eximia ac præclara mysteria Theologica sup-
 peditant.

Objection

Obiectio Quinta.

Proximum Criminationis in S. Literas impactæ caput est, quod multa contineant levicula atque rei aliena; Nec sane diffitendum est, quin nonnulla reperiantur quæ talia saltem appareant, quamvis revera non sint. Cuius generis sunt effata intercisæ & transitiones abruptæ, quæ in B. Servatoris concionibus non raro observantur; adde eum aliquando nulla quæstione sollicitatum respondisse, (quamvis hoc aliter viri *ὁ δὲ ἀμφοτέρω λόγῳ* expedire norunt) aliquando autem non propositæ sed alteri quæstioni responsionem reddidisse. Verum hoc non tanquam incongruè sed potius præclare à Christo factum censendum est; Huic enim, cui (quod aliis negatum) Auditorum corda patuere, ceterè licuit eo modo sermocinari: Illius Oratio compendium, quale nostra imitari nequit, in cingendis animis habuit; ille abrupta differendi serie institutum tamen prosecutus est, nec tam in concionibus suis spectavit quid ad argumentum de quo loqueretur proprie pertineret, quam quid ad finem à se destinatum proximè faceret. Nam Auditorum cogitationibus à se perceptis sermonem suum accommodabat; iisque primo statim ortu, ac velut incunabulis, prius occurrendo quam in linguam transire poterant; eadem opera & illas redarguebat, & simul indicabat sibi innotuisse. Parabolas quod attinet, vulgo tam flocci æstimatas, earum aliquæ, si non pleræque, præclara bene vivendi documenta non modo suggerunt, verum etiam eximii momenti prophetiæ complectuntur. Illa de perfructuando sinapis grano, quod repente ad arboris magnitudinem succrevit, maturos ac celeres Evangelii progressus prænotabat, uti dudum

re ipsa comprobatum est; quippe ab exiguis initii brevi tempore sese eò altitudinis extrulit, ut admirationis pariter ac fidei pene æquali jure obiectum evaserit. Altera de infidis Villicis, Christum Judæorum scelere periturum, hosque crimen acerbo supplicio luituros manifestò præsignificavit. Nec spes mihi deest, quin Prædictiones nondum animadversas in lucem posthac protractas iri visurus sim; præsertim cum intellexerim quendam de Philologia bene meritum (Dominum A. B.) jam in eo esse, ut ostendat complura N. Forderis loca prophetica esse, contrà quàm vulgò Expositores judicarunt; quem hominem recentiorum Magistrorum celeberrimus *Manasseh Ben Israel* (cum eum in Urbe *Amsterledami* domi sui inviserem) eximio elogio literatorum inter Christianos facile Principem pronuntiavit. Historicæ illæ circumstantiæ, quæ in Christi Parabolis improbantur, non immerito plumis illis assimilaveris, quæ sagittis adaptari solent; quæ tamen si cuspidis instar obvia non penetrent, sed levia quædam & heterogenea videantur, tamen ut telum penetrare valeat necessitas requiruntur, ipsiq; ad scopum convehendo & altius impellendo inserviunt. Cæterum hoc potissimum nomine nritur hæc accusatio, quod non raro occurrat earundem rerum regeminatio, sive repetitio. Atqui notū eruditis, ea quæ denuò repetuntur simul plus claritatis ac lucis secū asferre, utcunq; prorsus *ταυτολογίαι* imperitioribus videantur. Sic stellæ universæ vulgaribus oculis similem sui speciem exhibent, at singulis sub eadem coloris ac figure specie peculiare inesse vires ac distinctas facultates docent Astrologi. Præterea, in omnibus linguis solennes ingeminationes ac locutiones repetiri, quæ ut peregrinis supervacantæ aut ineptæ videantur, tamen à vernaculis, ac sermonis idiotismum spectantibus, non modo communi usu comprobantur,

rum, verum etiam vim quandam ac emphasin habereprehenduntur. Adde quod vix uspiam in sacris occurrat huiusmodi supervacaneum apprens, ejus rationem vel causam idoneam eruditus ac sagax Interpres non expromat. Quid quod, cum sacra Eloquia non omnia una eodemque sed admodum diffitis temporibus conscripta fuere, (juxta decantatum illud *Nunquam satis docetur quod nunquam satis discitur*) iisdem criminibus ac erroribus denuò redeuntibus, consimiles minas ac dehortationes opponi par erat; in quo, dum crebriùs ingestæ peccantium contumaciam & testarentur & redarguerent, non tam ταυτολογία committi censendum est, quam idem fieri quod solet cum clavum iteratis istibus in asserem adigimus (& verba sapientum, uti Sapientis verba docent, sunt *Similia clavis infixi per dominos collectionum*) nam etiam si omnia redeun-

tis mallei verbera rem eandem agant, nullum tamen eorum est supervacaneum, utique negotium conficiente numero. Qui literis atque arte satis instructi sunt, ut libros, quos evolvunt, pigmentis Rhetoricis & mutuatio ornatu denudare norint, facile comperiunt eos eadem repetito dicere; hoc autem inter eos ac sacrum Codicem discrimen animadverto, quod hic plerumque novam materiam iisdem verbis complectatur, illi veterem novo sermone recoctam exhibeant. Paterea autem adnoto, quod cum nullus sit Scripturæ locus quem, uti experientia nimis quàm compertum est, versutiorum Hæreticorum artes satis speciosè non eludant; Spiritus Sanctus, qui hoc ab initio prævidit, clementi ac prudenti consilio cautum voluit ut præcipua dogmata, vel ad fidem vel mores pertinentia, multis in locis, ac variis locutionibus extarent; quo subterfugia ejusmodi necessario interciperentur, & falsa glossemata ipsis per fraudem affixa repellerentur. Et quidem hac divina Provi-

dentia factum est, ut multi Articuli Hæreticorum dolos effugerint; dum veritatem dubiorum aut plurimum testimonio innixam in dubium vocare erubescerent, aut refellere prorsus diffiderent; Orthodoxi autem sibi gratularentur quod haberent Anchoram suam *tergemino fune*, quæ *Ecccl. 4. 12. non facile disrumpitur, statumine tam.* Quæ in Sacra Pagina repetitur (aut verius inculcata) occurrunt, pleraque aliquid non antea traditum exhibent, & quidem (sicuti in Pharaonis somniis, etsi Splæx & Vates rem eandem præfigurarent, tamen interpretæ Gen. 41. 23, 32. tamentum Josephi ostendit neutrum eorum fuisse supervacaneum) etiam pauca illa, in quibus nihil aliud docemur, illorum dogmatum, quæ prius tradebantur, saltem pretium ac momentum subindicant. Nec verebor Scripturam Rosæ assimilare, ad ejus pulchritudinem & perfectionem nullum non foliolum aliquid conferti, etsi omnia indiscretam formæ similitudinem obtineant.

Objectio sexta.

Quem usum habeant in Veteri Instrumento קרי Kerî, & כתיב Cerhib; atq; תקון סופרים Tikkûn Soph'rim, mihi non est prorsus ignotum; nec me latet varias lectiones esse tam in Hebraico Veteris Instrumenti textu quam in Græco Novi, recentioribus Criticis observatas, (in illo speciarim eas quibus Orientales ac Occidentales Judæi inter se differunt.) Novi etiam quam difficultate locorum in novo fœdere ex Veteri citatorum *inartioquaria* salvetur; quippe in quibus ab illo non modo verbis sed etiam sensu variatum est. Hæc, inquam, adversus Scripturam à nonnullis vehementer objici me neutriquam fugiunt. Verum

hoc loco discutienda non putavi, partim quod hæc provincia imperitiores jamdudum defuncti sunt, partim quod ad quæstionem de Sacrarum literarum *ἀσθενείᾳ* potius quam ad stylum sive characterem pertinent, ideoque in hac causa examinanda non veniunt; eoque magis quod à me obiter in superioribus tractata sunt, & plenius ventilanda erunt ubi Christianæ fidei causam acturus sum. Et hisce rationibus permotus, *Theophile*, statui impræsentiarum objectionem istam non attingere, quæ S. Scripturis inconstantiam & contradictionem impingit. Hic tantum admonere libet, repugnantiam, quæ in libris accusatur, sæpe non tam ex sententiarum diversitate, quam ex Expolitorum præjudiciis ac partium studio proficisci. Enimvero, ubi materia, quæ tractatur, ejusmodi sit quæ res hominum propius attingat, ut Author quantavis perspicuitate utatur, tamen non deerunt acuri utriusq; partis homines, qui obstinatos animos ad lectionem afferentes, multa ad causæ suæ patrociniū distorquebunt, etsi locos alios cum aliis exinde committant, quo eosdem suis interpretationibus conciliare possint. Quod non temere dictum esse, *Physica Aristotelis* scripta palam testantur, quæ à tot dissidentibus Scholasticorum familiis ad contrariarum opinionum defensionem pertrahuntur; dum miser *Stagirita*, in omnium castra adscitus, cogitur adversus cujusque sectæ adversarios militare, & interea sibi ipse bellum indicere. Nec verò minus inter se de *Alcorani* sensu *Mahometis* sectatores altercamur, quam nos de S. Codicis interpretatione dissentimus, pariterq; illum sibi *Lesbiam* regulā sive nasum cereum faciunt, ac hunc à nobis fieri Pontifici calumniantur. Id quod mihi in mentem revocat, non solum *δυσνόητά γινῆσθαι* quadam intellectu difficilia in D. Pauli Epistolis, verum etiam *τὰς λοιπὰς γράφας*, 2 Pet. 3. 16.

reliquas Scripturas, referente D. Petro, ab indoctis
 & parum stabilibus detorqueri suo ipsorum exitio.
 Ubi gravis ac probus Author Lectorem æquū nan-
 ciscitur, qui dicta facili ac nativa significatione
 accipit, dum series orationis aliam non exposcit,
 (cui tum acquiescit Lector) Scriptoris sententia
 prompte percipitur: At cum in homines subtilis
 ingenii, & præjudicio in transversum actos, incidit,
 qui Scribentis sensu non contenti, suum
 ipsi affigunt, & verborum ac phrasium acceptio-
 nibus omnibus investigatis, eam seligunt quæ con-
 silio suo propius faveat, colliguntque, ex eo quod
 dictio talem sensum alibi habeat, ideo eundem hic
 habere; major cautela scribenti adhibenda est,
 quam *Homerus* ac *Virgilius* Poetarum Principes
 adhibuerunt, (utpote qui *Eudocia* & *Alexandri*
Rosset operâ in Evangelistas transmigrarunt) ne ea
 verbis prodere cogatur quæ mente nunquam cogi-
 taverat. Cujus rei luculentum exemplum lex no-
 stra municipalis suppeditat, quam litibus compo-
 nendis & occupandis destinatam, & stylo peculiari
 ac barbaro accuratissimè conceptâ, nec non crebris
 repetitionibus infertam (id quod, nisi tam præclari
 finis intuitu, tolerandum neutiquam foret) tamen
 perversa hominum ingenia adeo perperam inter-
 pretantur & contorquent, ut non solum privatorum
 lites, quibus solvendis sæpe impar est Judicium acu-
 men, ad hæredes transeant, verum etiam orto inter
 Principem ac subditos dissidio, homines utrinque
 rum bello tum solenni judicio vita exuantur, dum
 (ut pium est credere) utraq; pars id sibi & per legem
 licere, atque ad tuendam legum sanctitatem à se
 fieri, existimant. In hac opinione, quod culpam &
 defectus nostros Scripturis attribuimus, earundem
 impugnatores, quorum colloquio usus sum, me ve-
 hementer confirmarunt; quanquam commodissi-
 mam juxta ac compendiosissimam viam esse hæte-
 nus judicavi, non de re qualibet levicula contentio-
 nis

nis terram cum ipsis ducere, dum interea profligatis objectionibus invicta perstat incredulitas, & Scripturis à falsitate aut absurditate vindicatis nostram erga ipsas reverentiam demonstramus, alios ad consimilem sententiam non adducimus; verum, divina Scripturarum origine solidis rationibus munita, efficere ut inde homines discant scrupulos suos in veram causam referre, & Apostolorum modestiam imitari; qui, cum Christus *Durum sermonem* protulisset, cujus ratione complures discipuli se subdlexerunt, quamvis (uti ex eo conijcere licet quod multa minus obscura perperam intellexerant) id rite non acciperent, tamen Dominum suum deserere noluerunt, propter hoc quod *D. Petrus* omnium nomine proficitur, *Verba vite æternæ habes, Et nos credimus* Joh. 6. 60, *dimus & cognovimus te esse Christum* 66, 68, 69. *filium illum Dei viventis*; documento inde exhibito, particulares scrupulos uni eximiz & catholicæ Veritati esse submittendos. Præterea unum est quod Objectorum considerationem meretur, Nimirum, Scripturarum veritatem & auctoritatem, ac proinde harmonicum ipsarum consensum (quemadmodum alibi plenius ostensum ibimus) omnibus doctissimis per universa secula fuisse agnita: Nec jure dubitari potest, quin multi ex iis de nulla re in examinandis opinionibus magis solliciti fuerint, quam ne fallerentur; ac nullum alium finem sibi præstituerint, quam ut veritatem detegerent; & quanquam plerique, ut erant solertes & eruditi, difficultates in S. Codice deprehenderint, de quibus hi Calumniatores nunquam somnare potuissent; nihilominus omnes Scripturarum veritatem eo usque rationi innixam censuerunt, ut Fidei quoque suæ partes servarentur. Ad fidem vero, quo laudabilis fiat Voluntatis actus, fortasse aliqualis in Intellectu hæsitantia & caligo requiritur; utpote cui hoc cum crepusculo commune

D. 5.

obtigit,

obtrigit, quod ad utrumq; tenebrarum admixtio necessaria est; cum aliàs copiosiori accedente luce, illa in scientiam, hoc in diem transeat. Hic autem, quandoquidem de Fide mentio incidit, fortasse non alienum erit admonere, Christum sæpe novitios fideles eodem modo tractare, quo *Nathanaelem* tractasse dicitur; Nam postquam *αὐτὸς ὁ* ille *Ἰσραηλῆτα*, nullo alio argumento permotus quam quod à Christo sub ficu conspectus fuerat, eum pro *Messia* agnovisset, regessit Dominus,

Joh. 1. 50. Quia dixi tibi, Vidi te sub ficu, credis? & maiora istis videbis; (quæ in sequenti commate recensere pergit;) similiter, ubi hominibus certa persuasionem sedit Scripturas fuisse divinitus datas, Deus hanc fidem benigne accipiens clariores ipsorum animis rationes ad fidem confirmandam suggerit, quam quæ eam primitus progenuerant; simulque ostendit rationem humanam ipsius Datori jure optimo fuisse submittendam; Denique (quasi quædam mysteria essent, in quibus Fides Intellectui feliciter facem præferre soleat, quam hic ad procreandam fidem viam munire)

idem illis accidit quod duobus *Mat. 9. 27. &c.* cæcis in Evangelio commemoratis; à quibus B. Servator primò fidem postulavit, (eaque deprehensa) deinde oculos eis aperuit.

Objeclio

Objectio Septima.

Crebras in S. Codice repetitiones (de quibus paulo superius diximus) & insolitam methodum, qua divinas veritates & præcepta illic exhiberi Authori placuit, nonnulli in criminationis argumentum traxerunt; ac si, spectata voluminis mole, jejuna ac depareus haberi mereretur, in quo monita parca manu sparguntur, & quidem multo satius quam in scriptis quibusdam aliis, in quibus utique caveri solet ne eadem sæpius recurrant, quæque plus materiæ majori Verborum compendio complectuntur. Unde fieri aiunt, ut nonnullis verè piis potius arrideant libri alii religiosi ac morales, utpote præceptorum ad vitam ritè formandam inservientium ampliorem copiam suppeditantes.

Cui accusationi, eum ex pluribus capitibus constet, quæ in superioribus jamjam excussimus, necessarium non videtur ut hic distincta opponatur responsio. Verum quandoquidem meam erga Sacra Monumenta reverentiam non defendi saltem, sed etiam in alios diffundi cupiam, libet pauca quædam hac occasione considerata subicere.

Enimvero, quantumvis S. Scriptura eximie instituta minus foret referta, & perinde ac aliorum librorum præstantissimi, Venis Metallicis similis esset, quarum opulentissima glebam auream materiâ minus pretiosâ, eaque nec mediocri copia nec parvo labore secernebda, immixtam continent; Attramen, non secus quam ejusmodi fodinæ, diligenter excuti mererentur; necnon fervido Christiani hominis affectui ac grato animo conveniret, ejus exemplum imitari qui, uti refert

Parabola, reperto thesauro occultato Mat. 13. 44. in agro, nullam pretii conditionem reculavit, quo minus totum agrum thesauri gratia mercaretur.

Verum

Verum (quod Deo grate tribuendum) non ea est præsens negotii conditio; Ignorantiam tantum nostram, desiderium, aut frigidum in religione affectus rectius infimulemus; hæc nempe in causa sunt quod non agnoscamus, tantum abesse ut Scriptura Deserto aut solo infœcundo (quod Criminales volunt) sit similis, ut beatæ illi Promissionis terræ verius comparari possit, quam S. Pagina lacte ac melle, rebus utilibus ac jucundis, diffluentem toties deprædicat; ne dicam ipsi Paradiso conferendam esse, de quo dictum fecisse

Gen. 2. 9. Jehovah ut germinaret è terra illa quævis arbor desiderabilis ad aspectum &

bona ad cibum; arbor quoque vite in medio horti.

Ex sanè ut ipsius Author erat Omniscius, sic illud in Scripturis ab eo tam luculenter patefactum esse experientia astruit, ut quo magis pii ipsius Lectores à bonis literis & scientiis fuerint instructi, eo majorem præstantissimarum veritatum copiam in eademprehenderunt; in quo Scripturam Cælo similem dixeris, ubi, quo acutior fuerit oculorum acies & perfectior Telescopii fabrica, eo plura lumina perspicies. Quod ne gratis dictum videatur, considerandum est, librum illum doctrinæ nomine laudabilem esse, qui speculativa æquè ac Practica monita legentibus exhibet, necnon Christianorum interesse ut cognoscant non minus qualem Deus de seipso ac operibus suis sententiam nobis esse velit, quam quæ à nobis fieri mandavit. Jam ut dubitari non potest, quin è veritatibus speculativis illæ sint longè nobilissimæ ac supremæ, quæ Deum ipsum objecti loco habent, ita præ cæteris quibuscunque libris S. Scriptura nobis de Dei natura, ac

ipsius cogitationibus, deq; mysteriis

1 Pet. 1. 12. reconditis, in quæ (uti è D. Petro ante notatum) ipsi Angeli intropi-

cere cupiunt, notitiam multo amplissimam suppe-

ditat; Imo ex omnibus veterum vel recentiorum

scriptis

scriptis nullum est, quod de iis sublimibus argumentis doceat aliquid cui turò fidere possumus, nisi illud è sanctis monumentis desumptum fuerit. Unde nisi injuria liber ille jejunus existimari nequit, in quo solo omnes illarum divinitus patefactarum veritates continentur, quæ tam eximie ac præclaræ sunt ut Ethnicorum Philosophorum scriptis eo nomine pretium accedat quod aliquarum ex ipsis vestigia quædam complectantur, exigua ea quidem & admodum evanida, prout à Scriptoribus ex conjectura res tradentibus, creperæ rationis luci fidentibus, & plerumque aliquo saltem gradu planè hallucinantibus, fieri potuit. Sed de hac re fortasse alibi fusius. Cæterum iis quæ ante dicta sunt hic adjungam, illos qui libros alios morales & religiosos S. Scripturæ quoad vitæ probæ institutionem anteponunt, fortasse sententiam mutaturos, si modorité cogitarent, quo homines ad vitam probam & piam amplectendam permoveantur aliquid amplius desiderari, quàm ut ad id se teneri intelligant, & etiam modum sibi demonstratum habeant. Nam cum ad vitam ex virtutis norma ritè formandam requiratur, ut naturalis appetitus impetum compescamus, & reprimamus, necnon ut in vitæ genere multis difficultatibus ac periculis implicito constantiam tueamur, non sufficit præcepta aut monita illi quem in virum bonum evadere eupimus vel præstantissima proponere; utpote quæ vitæ ritè formandæ voluntatem non tam ingenerant (quod sane in hoc negotio præcipuum est) quàm supponunt. Qui autem nihil ampliùs præstare novit, certè multo minùs præstat quam ille, qui præter bonæ vitæ documenta, summa & validissima ad pietatem & virtutem allestamenta, & contrà potentissima ab omni improbitatis genere dehortamenta suggerit; idque præmia aut poenâs ita denunciando, simulque evincendo, nobis, prout partes nostras obierimus, alterutram conditionem

nem beatitudinis aut miserie, esse obventuram; ut mentibus nostris firmissimè inhaereat, nobis, nisi bonis, felicibus esse aut sapientibus non licere, & miseriam ineffabilem nisi evitato vitio evitari non posse. Jam vero, ut infra constabit S. Biblia præceptis ad vitæ honestatem pertinentibus non esse destituta, sic etiam quoad operativam illam docendi partem, quæ nempe virtuti sectatores rationum vehementia conquirit, ac à vitiorum contagio retrahit; nullus quiviscunque alius liber, nisi à divino lumine fluxerit, tantum in hoc genere, non dico non præstat, sed præstare nullo modo potest, quam Sacrorum Scriptorum monumenta. Quippe non est eadem ratio, cur meris hominibus æque ac Deo fidem habeamus de præmiis ac pœnis illis, quæ post mortem iis reservavit qui legibus suis vel obtemperaverint vel repugnaverint; cum hæc (quicquid Philosophi atque docti fecius judicant) ex libera ipsius voluntate dependeant, ac proinde nisi per revelationem ab eo factam evidenter cognosci nequeant. Deum autem uspiam id præterquam in S. Scripturis fecisse nullatenus constet. Ac ideo quidem mirandum non est, D. Paulum

Servatori Christo attribuisse quod
2 Tim. I. 10. *vitam ac immortalitatem in lucem
produxit per Evangelium.* Porro cum

spes istiusmodi stimulos habeat, ut sine ea vix unquam homines promptè aggrediantur, aut constanter exequantur, res longe paucioribus difficultatibus ac periculis obstitas, quam quibus vitæ probæ plerumque subjacet, D. Petrus summam Christiani hominis spem revelatæ veritati innitit statim ubi Deo gratias agit, quod ex multis

1 Pet. I. 3. *sua misericordia regeneret nos in spem
vivam per resurrectionem Iesu Christi
ex mortuis.* Huiusmodi autem Dei ac Christi notitia, quæ, si modo ullam omnino habemus; S. Literis prorsus accepta ferenda est, necnon spes & promissiones,

missiones, quales nisi à Deo factæ & illis quos ille miserit, apud cautos ac prudentes locū habere nequeant, quanti sint ad vitæ probitatem momentari, facile conjicies ex alio ejusdem Apostoli loco, ubi non solum memorat, Deum pro divina potentia sua omnia nobis donasse quæ ad vitam & pietatem pertinent, per agnitionem a Pet. 1. 3, 4. illius qui vocavit nos ad gloriam ac virtutem; Verum etiam paulo post de eo loquitur quod efficiamur divine consortes nature, & elabimur ex interitu qui est in mundo per cupiditatem, per maxima illa ac pretiosa promissa quæ nobis Deus donavit. Quare etsi Scriptura documenta Moralia, qualia ab Ethicis Scriptoribus tradi solent, diserte non proponeret, sed tantum explicando ea quæ Deus inde de se cognosci voluit, ac evidenter exhibendo summa illa ad virtutem colendam ac nequitiam fugiendam argumenta, quæ licet ratio fortasse conjecturis levioribus è longinquo apprehendat, tamen sola Revelatio efficere potest ut ipsis solertes rerum examinatores certò fideant; si inquam, Scriptura homines nullo alio modo ad bene vivendi consilia provocaret, sed nobis præceptorum ex Legis naturæ ac Rationis dictamine deductionem permitteret, (quæ duo quicquid verè & insigniter utile moralia volumina communiter complectuntur penè sola docere possunt) nihilominus ut liber ad vitæ formationem eximè comparatus censeretur. Quid? Annon experientia probavit, nullius Philosophi vel Oratoris scriptorum lectione tot homines in viros probos evasisse, quot Testamentum Novum, utut mole pusillum & leve loculi onus, ad summas virtutes formavit, præcipuè in prioribus Ecclesiæ seculis, cum eos qui librum illum amplecterentur, aliorum lectio minus quàm postea distinuit. Equidem Luna Olitori satis ad hortum fodiendum & subigendum, necnon fortasse ad putandas arbores luminis foeneratur, at eandem

eandem ad fructuum productionem æque ac Solem conferre nemo dixerit; siquidem hic non modo laboranti faciem mutuat, & blando calore recreat, verum etiam certa spe ac fiduciâ animat, ipsum dignum sudore præmium tandem consecuturum. Facilius hoc præfenti negotio accommodari potest, quam ut ipsi ulterius immoremur.

Quamquam autem hisce solis de causis, quas diximus, Scriptura tanquam eximium pietatis & virtutis instrumentum censi meretur, tamen nullo modo verum est, eam documentis ad illam rem spectantibus destitutam esse, quibus tamen opus non habet, ut liber ad vitæ probitatem comparatissimus judicetur. Nam cum Evangelium amplectentibus necessaria sint duo Virtutum genera, quarum aliz satis commoda appellatione nuncupantur Christianæ, aliz autem Morales sive Ethicæ; nemo, opinor dubitabit, earum quæ propriè Christianæ appellantur regulas è S. Literis petendas esse, utpote quas Reformatæ Religionis Professores quoad res ex Revelatione pendentes (quâ restrictionem multi nimis incautè omittunt) eousque sufficientes agnoscunt, ut in istiusmodi controversiis Theologi frequenter, & plerunque satis rectè argumentum negativum æque ac affirmativum à Scriptura desumant; Unde multorum onerum, quæ tanquam officia hominibus imperantur, promptam & opportunam levationē habere è sacris tabulis liceat, si nempe nec conceptis verbis illic reperiantur, nec per cōsequentiam inde possint elici. Adeo ut quod res huiusmodi spectat, hæc est huiusce libri copia ut sæpenumero nihil loquendo multum dicat, & non verbis modo sed etiam silentio doceat (horologii instar, in quo Umbra æque ac Lumen denotandis horis inservit.) Nec putandū est ejusmodi Præceptorum ac monitorum, tum *παραδειγματικῶν*, tum *ἐπιεικτικῶν*, propter quæ libri Ethicæ commendari

mendari solent, vel optima in Scripturis desiderari, propterea quod eadem forma ac serie in S. Codice non tradantur, quæ in scriptis systematicis fieri consuevit: Quippe non modo illi eximium præceptorum moralium corpus illic deprehendunt, qui lumina ista in manipulos aut si vis constellationes redigere norunt; Verum etiam multas hinc inde reperire est potentissimas ad quælibet officia adhortationes, & contra vehementissimas adversus vitiorum turpitudinem cautelas. Et profecto dudum est quod Paganorum Ethica mihi minus placuerint, quoniam, cum moralis disciplinæ scopus sit affectus humanos subigere & mentem ad felicitatis asssecutionem ritè effingere, qui eam hætenus tractarunt, mentis nostræ facultates ac motus parum videntur ex vero intellexisse. Atqui cum Scripturarum Authori animorum humanorum fabrica, facultates, ac vires intuitivè ac perfectè innoscescant, accommodatissimus ac validissimus in ipsas operandi modus ipsum fugere nullo modo potest; certè autem horologii vitium ab eo qui ejusmodi opificii imperitus est, quam ab Horologiopoæo, verisimile est restitui minus posse. Et profecto, quod eas virtutes attinet quæ arctiore vocabuli significatu morales appellari solent, numerum pene superant quæ de ipsis passim in Scripturis sparguntur eximia monita & documenta, vulgaribus quidem Lectoribus non satis observata, quod seriatim non tradita aliis plerumque rebus commisceantur. Verum qui ad Scripturarum lectionem diligentiam ac attentionem debitam afferunt, non solum consilia & præcepta moralia quæ alii Lectores transiliunt, illic facile deprehendunt; sed etiam complura præclara documenta reperiunt, sagacibus & attentis Lectoribus satis perspicue proposita aut suggesta, etsi non tam dilucide aut aperte tradita ut ab iis, quibus investigatione digna non videntur, animadverti queant.

Quam.

Quamobrem qui, aliàs utcumque pii, libros Ethicos, aut etiam Religiosos, Sacrosanctia Instrumentis præponunt, eos & divino Codici & sibi ipsi injuriam facere non possum non existimare; nec non id hominum potius quam Scripturæ vitium esse. Vix ulla in re majorem apud me gratiam inuit *Lutherus*, quam quod libros suos de rebus religiosis conscriptis cremari optaverit, ubi eos vulgo plus æquo æstimatos Scripturarum neglectum inducere animadvertit; quibus sæpe, *Theophile*, si ejus generis præstantissimi conferantur, (ne hæc æcommode quod *Seneca* ad matrem suam

Seneca de Conf.
ad *Helviam*,
cap. 9.

scripsit, *Paribus intervallis omnia Divina ab omnibus Humanis distant*) idem est ac si stellas Soli comparaveris, cujus nempe radii

fulgorem ipsis impertiantur, quas præsentia sua vincit & extinguit. Enimvero tametsi libris Religiosis suum pretium ac laudem non invideo, nihilominus primum ipsis locum concedere non possum: & cum optimorum ejus generis scriptorum Authores, quicquid habent præclarioris notæ, illud & S. Literis vel suffurentur vel depromptum agnoscant, nolim Christianos neglectis fontibus rivales consecrari, & imprudenter pariter ac ingrati Dei Verbum in alieno quam in ipsius libro legere male, in quo ad pietatis ac Virtutis studium amplectendam tam singularibus ac præclaris argumentis provocamur. ----- D. Paulo Scripturæ multiplices utilitates deprædicanti hæc omnium scopus

2 Tim. 3. 17.

ac summa est, quod efficiat *perfectus sit homo Dei, ad omne opus bonum perfecte instructus*, & (uti paulo antea loquitur) quod posui

1. 15.

opibus suis oves et agnos sapientes

nos reddere ad salutem. Fædendam quidem est in aliis libris extare non exiguum optimorum monitorum

torum copiam; verum quandoquidem ad vitæ communis emolumenta, commoditates, vel ornamenta consequenda solummodo conferant, nihil damni ex eorum ignoratione impendet, nisi quod inde iis rebus excidamus, ad quarum assecutionem nobis viam commonstrant aut muniunt; at cognitio, ejus acquisitio aut neglectus vel gaudia vel tormenta sempiterna infert, non alibi quam in Scripturis querenda est. Siquidem Christiano, ut fidei ac vitæ suæ munera intelligat, opus non est alios libros præter sacros intelligere; quamvis ad hos probè intelligendos aliquot aliorum intellectio requiratur. Quare in eo libro Christianorum studiū ponendū est, quo intellecto alii ad salutē necessarij non sunt, ignorato autē parū juvant.

Si D. Petro idem revera factum fuisset, quod in visione quiescens per

Act. 10.

11, 12, 13.

speciem ferī percipit, vix, ut erat famelicus, nemora ac saltus querendi victūs causa peragrasset, cum ipsi vas omni quadrupedum genere aliisque eduliis refertum è cœlo demitteretur, accedente etiam cœlitus voce, *Surge, Petre, macta ac vescere*. Sic cum Deus è cœlo unum volumen porrigat, in quo omnes veritates divinæ & sancta præcepta, quæ alii sparsim in libris humanis reperiunt, saltem implicite continentur, Christiano liber adeo insigniter refertus nequit non esse carissimus, utpote qui in eo aliorum librorum ignoratorem excuset, quod meritissima *Antonomasia* appelletur **LIBER** κατὰ *Mikra*

ἡ βιβλία, *The Book*, (sic enim vox Græca *Leclio*.

βίβλη sonat, uti etiam Hebræis

dicitur *Mikra*, quasi diceret id quod legendum est.

Satis præceptorum atque etiam incitamentorum ad virtutem Scriptura suppeditat, si modo divini libri argumenta pro merito expendantur. Errant quicunque existimant, prægrande Ethicorum systema juxta exquisitas Logicæ regulas

las concinnatum, & definitionibus, divisionibus, distinctionibus ac syllogismis methodicè refertum, vel necessarium vel commodum instrumentum esse per quod homines ad virtutem formentur. Plerique Authores Ethici ita scribunt, ac si Virtutem eodem modo eademq; facilitate qua Grammaticam doceri posse existimarent; & ea quæ ad virtutem ex ratione permoverent, ac contra à vitio deterrerent, quæq; in animos ac mores hominum vim habent suavem ac naturalem, sicco pede transilientes, lites movent de partium Ethices titulis & dignitate, deque ejusmodi rebus quæ ad virtutem ac vitium satis è longinquo pertinent; de asserenda methodo sua quam virtutis supra vitium præ eminentia plus laborant; disponendis rite Sectionibus quam Lectorum actionibus sollicitius prospiciunt; denique id studiosius agunt ut doctrina memoriæ potius quam affectibus imprimatur, utque de animi moribus disputare magis quam triumphare discamus. Atqui quemadmodum longe meliori sorte fruitur vel unus provincie Monarcha, quam Geographus, totius Telluris dimensionem, situm, motum aut stabilitatem theoricè explicare, ipsam in Zonas, Climata & Parallelos distinguere, denique varias regionum quarumcunq; appellationes nominumque etymologias enumerare, ac regnorum omnium ambitus, confinia, figuram, divisionem, &c. declarare quantumvis doctus; ita quoque unam è virtutibus qui actû possidet, multo illi antiferendus est qui cunctas ex speculatione duntaxat cognoscit. Aristoteles, Philosophorum antesignanus, hac in re majori perspicuitate utitur, minusque *εὐρίπυλ' ἔσται*, qui in Ethicis suis de methodo (quod Interpretum pace dictum sit) minus laboravit. Et sane ad virtutem theoria non magna sufficit, modo bene percipiat, & serio in praxin deducatur; utpote quam Ratio & Prudentia quibuscunque vitæ casibus, prout res tulerit, satis accurate accommodaverit. (nec enim varietates negotiorum prope infinitæ facile

facile regulis comprehendi possunt :) quemadmodum Cynosuræ aspectus navigantium quoscunque cursus moderatur. Hoc nomine Ethica systemata non ineptè cœlo assimilaveris, in quo Sydera sunt cunctorum oculis manifesta, eaque sat luminis ad plerasque vias ordinandas exhibentia; Et quemadmodum ego, qui cum recentioribus Astronomis in Constellatione Pleiadum prope centenas stellas Telescopii adminiculo conspexi, in quo sex duntaxat vulgi oculis apparent; quique in via Lactea aliisque locis æthereis albicantibus innumeras stellularum faculas plerumque inconspicuas multoties observavi; tamen nihil amplius luminis ad itinerum directionem quam ceteri inde percipio; ita quædam sunt in Ethicis Principia ac Axiomata Insigniora, nusquam non conspicua, plurimum lucis ac directionis hominibus suppeditantia; at numerosa argutarum ac subtilitatum farrago (dato etiam veras esse) à Scriptoribus Ethicis undecunque congesta, ut contemplantibus jucunda sit, certe ad negotia vitæ perpusillum lucis nobis fœneratur. Quoties memoria recolo antiquos *Heroes*, qui Historiam prophanam nobilitarunt, à sacra autem nobilitati sunt, quique exemplis suis præceptorum optimorum materiam ac fundamentum prius suggererunt, quam aliquid de ea re libris & chartulis consignatum fuisset, subit exclamare, Virtutem vix unquam rectius excultam fuisse, quam cum nondum homines de definitione ejusdem disceptassent: (sicuti eorum qui Chymici audire volunt, ac multa præclaraque arcana callent, nonnulli, dum de essentia Auri magnifica loquuntur, emendicare stipem coguntur, quo tamen Mercatoris, qui fodinas ac furnos nunquam vidit, arcæ referciuntur.) Grandia illa morum Præcepta seminibus πολυόρσις similia dixeris, quæ diligenter exculta fructus progignunt aliis porro seminibus refertos. Jam

ut

ut demus in Ethicorum Voluminum cumulis rep-
 riri quxdam Probitatis *αρετή*, ac etiam
 quxdam improbitatis *ἀρετή*, quæ eadem
 in S. Codice frustra requirantur: nihilominus
 sagax Lector in libro illo cœlesti plura ad eam rem
 spectantia observaverit, quam plerique opinentur;
 quorum etiam nonnulla tanti sint momenti, ut
 unum ex iis tanto præcellat multis vulgaribus,
 quanto Unio aliquis grandior viginti margaritis
 exiguis quas Pharmacopolæ unciatim ve-
 nundant; aut multa minus insignia in se com-
 plectatur (quæ prudentes non numero sed pondere
 æstiment) sicuti libra Anglicana vicenos solidos.
 Adde quod tametsi Scriptores profani in tractati-
 bus suis Paræneticis orationis ornatum nitorem-
 que confectantur, res magno verborum circuitu
 amplificent, ac locos communes expilent; ni-
 hilominus dum ipsis ad interiora animi penetrare
 non conceditur, omnia hæc non dico ad legen-
 tium sed vel ad scribentium mores rite formandos
 parum possunt. Atqui heroica Primitivæ Ecclē-
 siæ tempora experientiâ gloriosissimâ comproba-
 runt, *παρρησιας & ἀντιστάσεως*, quæ in S.
 Bibliis simpliciter ac sine omni ascititio suco pro-
 ponuntur, ubi animo rite receptæ ac serio expensæ
 fuerint, virtutem eo sublimitatis evehere potuisse,
 quo Philosophia vix collimare ausa est. Quid
 quod argumentorum rationalium, ad virtutem
 excitantium ac a vitio revocantium, numerus non
 ita magnus est: Sed in Scriptis moralibus, ut-
 cunque integræ cohortes in aciem adduci videan-
 tur, vis tamen omnis ac nervus dissertationis non
 admodum late se exporrigit; quinimo quisquis
 rupto cortice putamina abstraxerit, comperiet
 multis ejusmodi commentariis plane similem in-
 esse nucleum. Enimvero quod hic una similitu-
 dine ille idem alia illustrat; ingratos adversus
 Deum,

Deum, quos hic portis glandes devorantibus ac arborem unde deciderant nunquam suspicientibus comparat, alius animalibus assimilat, quæ rivulos bibunt, ac interea de fontibus unde profluunt nihil cogitant. Utrique virtutem vario duntaxat cultu ornata exhibent, in quo habitus novus ac insolitus fortasse attentionem excitet, ac saltem animos faciles & molles permoveat, verum sagaciorum ac perspicaciorum de ea re conceptus parum immutat. Cujusmodi quidem homines Scripturarum Authorem nunquam redarguent, quod ex monitis ac præceptis quæ ibi reperiuntur multa sint antiqua, nota, aut crebro repetita; siquidem efficacissima esse ad probitatem instrumenta jam olim infinitis exemplis comprobaturum est. Quis non miretur Medicum à Mithridatii usu abstinentem, propterea quod ad morborum complurium medelam multis ante seculis notum ac celebratum sit remedium? Num panis ideo minus nutriendis nobis inservit, aut rarius usurpatur, quoniam *Adamo* (ut creditum est) contemporaneus, ac communissimum omnium populorum per omnia tempora edulium fuerit? Quod autem attinet ad monitorum atque hortationum repetitionem, quam hominum conditio eodem subinde rediens postulat, quandoquidem validarum in Ethicis considerationum paucitas efficit ut eadem denuo (fortasse aliquatenus forma immutata) repeti, aut, si nova duntaxat placeant, saltem deteriora substitui necesse sit; hujusmodi hominibus non magis mirum videtur eadem monita iterato adhiberi, quam gladium (telum bellicum ab omni temporum memoria usitatissimum) hodieque à militibus vibrari; aut exercitum honoris, officii, prædæ, necessitatis, aliorumque incitamentorum representatione ab Imperatore suo ad pugnam, quoties res postulet, accendi. Nec hac occasione omitendum censeo, quod cum Deus sit Spiritus Omnis-

niscius,

niscius, ac universæ Creationi Leges tulerit, eadem
 veritates, consilia, hortationes, dissuasiones, &c.
 in Christianum Lectorem, ubi in Scripturis occur-
 runt, aliam efficaciam sæpenumero quidem ha-
 bent, at semper habere debent, quam si eadem ille
 in Paganorum quantumlibet doctis ac eleganti-
 bus voluminibus reperiret. Certe enim illi, qui
 libros ab eximiis antiquorum temporum Philoso-
 phis, iisdemque præclaris veri indagatoribus con-
 scriptos, tanta cum reverentia læstitant, propterea
 quod ipsos insigni intellectus acie præditos existi-
 mant, æstimationē de iis ac de libro quē Omniscius
 Deus in publicum emisit disparitati Authorum ali-
 quatenus proportionatam habere de-
 bent. Siquidem *homines* (uti *Bildad* Job 2. 9.
 apud *Jobum* disserit) *hesterni sunt ac*
nihil noverant; Cautus lector in sapientissimorum
 hominum scriptis evolvendis, meminit ipsos falli
 adeoque etiam fallere posse, unde geminus illi la-
 bor, alter in sententia dictorum investiganda, alter
 in veritate examinanda. Verum in S. Bibliorum
 lectione, posteriore hac cura opus non habemus;
 quippe cognita loci alicujus sententia, de veritate
 nihil est laborandum, cum nunquam ab eo libro
 decipiamur, nisi cum nosmet ipsos in errorem
 conjicimus, temere credentes nos ipsius mentem
 percipere cum revera non percipimus. Enimvero
 aliter me affectum sentio, cum lego splendorem
 mundanum ab illo vituperatum & damnatum ad
 ejus summam felicitatem omnia fortunæ bona
 confluxerant, ac cum idem à quodam pauperulo
 Cynico factum invenio, cui melleas voluptatum
 illecebras nunquam degustare contigit, nec mag-
 nopere philosophia opus est ut mundo nuntium
 remittat, de quo nisi ex misella sorte sua judicium
 ferre nequit, ac proinde in ejus suffragio nihilo
 plus situm est quam in eo quod quis cæcus de mu-
 liere Mauritana protulxit; utpote quam etiam si
 fœdam

scdam nec falso pronuntiet, tamen credulum esse oportet, qui illud ex nuda tam inidonei testis affirmatione crediderit. Quare cum Deus ipse nobis explicare dignatur, quid sit Honestum aut Turpe, quid Excelsum aut Sordidum, quid Verum aut Falsum, quid Beatitudo aut Miseria; illius dictamini longe aliter acquiesco, quam iis quæ de iisdem rebus in Scriptore aliquo humano reperio, utpote qui, imbecillitatibus ac affectibus necessario obnoxius, proinde & ipse errare & alios in errorem inducere possit. Unde mirandum non est, si, spretis Dei effatis, gravius peccetur hoc nomine, quod sint illius; quemadmodum B. Servator *Ninivitas* ad *Jone* prædicationem conversos, iis prætulit qui se prædicante non resipuerunt, propterea quod ipse erat *plus quam Jonas*. *Mat. 12.*

Quare tametsi libros morales olim *41.* non indiligenter evolverim, nihilominus gnarus eos non legum sed monitorum duntaxat vim obtinere, nec mortem, peccati poenam, immorigeris jure intentare posse; fateor me eorum lectione sæpe non admodum permoveri. Quippe non inficior me, cum libertatem mihi non raro assumo rationem earum rerum expendendi, quas Scriptores humani (seu Philosophi seu Patres Ecclesiæ) nobis proponere satagunt, comperire speciosa illa ac decantata Effata, Sapientum Apophthegmata, Philosophorum placita, virorum maximorum exempla, Similitudines elegantes, Allegorias concinnas, ac scitas & acutas maximorum Ingeniorum sententias, plane *ῥητορικά* *δίσκου* instar esse, falsitati astruendæ ac Veritatis causam promovendæ tela æquè idonea, quæque ab acutis hominibus ad contrarias assertiones statuminandas perinde adduci possunt. Sanè verò iis qui curiosius in omnium temporum & populorum mores inquirunt, plerique è Scriptoribus Ethicis
E
nusquam

nusquam aliud agere videntur, (nisi forte quoad officia illa ad quæ naturæ instinctu instruimur) quam ingeniose digladiari (si tamen vel illud Elogium omnibus competat;) quippe ex locis illis popularibus quilibet adeo incerto & fluxo fundamento nititur, ut vix aliquid eidem superstrui possit, quod quis alius parî ingenio fretus æquali probabilioris specie non prosteruat. Vereor autem ne pravi affectus nostri nimis quam crebro Sophisticis strophis satis valeant ad eludendum, quicquid officii specie imperatum præstari à nobis gravantur. Atqui cum aliquid in S.

Heb. 12. Codice mandari adverto, conscius illud à *Patre illo Spirituum* constitutum, (qui & potestatem habet ferendi

leges, quas ideo justas esse necesse est quod ille tulerit, & sempiternis poenis in delinquentes animadvertendi;) tum gradum figo & demittendæ anchoræ locum prospicio, mearum partium existimans imperata non examinare, sed facere, utpote cui pluris est divinum illud *αὐτοῦ ἰσχυρῶς*, Sic dicit Dominus, quam integra *Platonis* Dialogus aut *Seneca* Epistola. Placet non modo fidei sed etiam morum fundamenta in Petram collocari: adeoque, verum, genuinum ac strictum Scripturæ sensum (& quod inde manifestò deducitur) irrefragabilem obligandi vim obtinere ratus, tum quoad fidem (in rebus ex revelatione duntaxat pendentibus) tum etiam quoad praxin, mirum non est, si Dei voluntatem in eo libro potissimum investigo, in quo solo patefactum esse censeo. Et profecto cum, mihi, omnis obedientiæ ratio in Imperantis auctoritate sita sit; paucos tamen reperias, qui inter id quod à Deo dictum est & illud quod homines à Deo dictum volunt, accuratius distinguunt. Quod si liberum hoc mihi vendico ut Textum à Glossemate fecernam, quod vel Expositorum vulgus procuderunt, (quorū non paucos commen-

tarios

tarios, ob causas alibi dicendas, non admodum probò,) vel etiam Ecclesiæ Patres attexuerunt; super-
vacaneum foret, apud *Theophilum*, profiteri, mihi
probandi improbandique libertatem, prout ratio
liberrima suaserit, in scriptis cæteris moralibus esse
gratissimam; quinimo me vereri, ne conciones
ejusmodi Scriptorum demonstrationum autorita-
tem vix apud eos sint habituræ, qui se, vel ad virtutē
quidem, fraude ac dolo adduci detestant; sed
ea cura, qua homines aut Christianos deceat, non
modo naturam rei agendæ, sed etiam rationes
quibus ad praxin permoveantur, expendunt.
..... Ex tredecim Judaici symboli
Articulis unus ipsa Legis seu Pentateuchi vocabula
divinitus inspirata fuisse agnoscit. Minus Hyper-
bolen sapit, quam quis prima facie opinetur, illud
Rabbinorum pronuntiatum, Ex quovis Legis a-
pice integros doctrinæ montes pendere. In cujus
rei confirmationem nil attrinet mysteria attingere,
quæ ex insuetis Decalogi Hebraici accentibus sibi
videnturprehendisse; siquidem Magistrorum
modestiores aliquando in libero mecum colloquio
non dissimularunt, eam rem non minus ipsis quam
nobis videri obscurā & perplexā. Prætereo etiam Ju-
dæos totā Legem ad 613 Præcepta, partim affirma-
tiva partim negativa, pro numero literarū Decalogi
revocare; quo nempe insinuatam velint, universas
leges, quibus hominibus officia sua constituuntur,
in Decalogo virtualiter ac reductive contineri.
Quamvis apud eos tanti sit, tamque in Judaicis
Scriptoribus celebratum (uti in eo genere literarum
versaris notissimum) Rabbinicum hoc sive dogma
sive figmentum; ut interdum suspicatus fuerim
opinionem plurimorum Theologorum Christiano-
rum, quæ omnia præcepta, ad officium hominum
quocunque modo pertinentium, ex Decalogo i-
doneis consequentiis deduci posse arbitrantur, inde
originem duxisse. Cæterum, ut dixi, nolo sen-

tentiam meam, de amplissima Scripturæ quoad doctrinam copia & plenitudine, fundamentis tam parum solidis & ambiguis statuminare. Illud nempe apud homines attentos plus ponderis habiturum est, quod præter luculentas atque obvias veritates plurimas, quibus S. Pagina passim repleta est, multa in ipsis vocabulis ac locutionum formulis monita proposita, multas veritates stabilitas, multos errores reclusos, quinimo multa mysteria tacite insinuata diligens ac attentus Lector animadvertit, quæ omnia ostantis atque supini incuriam fugiunt. Enimvero Deus, qui, uti testatur Regius Va-

Pf. 104. 2. *tes, amicit se luce tanquam panno,*
id de se verissimè dictum esse in S. Codice comprobavit, in quo (sicuti

Gen. 1. 3. *prima ab ipso prolata vox est* **וַיֵּאמֶר** *Yehí --- Or, Fiat lux*) ipsæ

diCTIONES ac phrasēs, quibus sensus induitur, non modo emphaticæ sunt, sed persæpe mysticæ. Apostolus testatur, *quæcunque ante-*

Rom. 15. 4. *scripta sunt, etiam in Veteri Testamento, ad nostram doctrinam ante-*

scripta fuisse. Verum præter complures S. Codicis locos specialiter ad doctrinam facientes, nonnullos reperire est documentis tantoperè refertos, ut hoc inter eos & humanorum Scriptorum tractatus discrimen faciliè conspiciatur, quod in illis materia orationi superemineat, contrà in his materia sermonis copiam concedat. Imò vel ipsi flosculi Rhetorici, qui illic succerevere, (Calendula instar in regionibus calidioribus Solem respicientis) utilissimas & gravissimas veritates subinducant; in quo S. Volumen Arborivite in novis Hierosolymis florenti persimile dixeris, quod non solum fructus

Rev. 22. 2. *tempestivos procreabat, sed cujus folia ad sanitatem gentium conducebant.* Quod ad eos attinet qui in hoc

& superiori seculo Veteris Instrumenti auctoritatem

rem convellere ausi sunt, ac si Novum Christianis sufficeret; Sane doctrina Evangelii una cum naturalis rationis luce (quæ inde non excluditur sed supponitur) omnia Christianorum hominum officia, in ordine ad salutem absolute necessaria, mihi complecti videtur: (Ideoque à multis Theologis, tam Pontificiis quàm Reformatis, inconsulto fieri, dum multa in Veteri fœdere constituta pro legibus propriè dictis venditant, quæ certe Christianos eo nomine hodie non obligant, imo fortasse nec ullos, præter Judæos ac nonnullos è Profelytis Judaicis, unquàm obligarunt;) Simul tamen arbitror, quod, etiam si vix ostendi possit aliquid ad Christiani hominis officium necessario pertinere, in sensu superius memorato, quod ita se habere vel ex Novo Testamento vel ex Naturæ lumine demonstrari nequeat; Nihilominus multa sunt ad ejusmodi officia spectantia, quorum distinctior & explicatior cognitio ex Veteri quam ex Novo Instrumento haberi potest: quin & multa de mysteriis Religionis nostræ in nonnullis Antiqui fœderis locis, quam usquam in Evangelio, planius aut plenius traduntur, quemadmodum, si expediret, nullo negotio palàm fieri posset: Adeo ut, quoad ea quæ in Religione *Credenda* sunt, præclarum usum habeat, quamvis fortasse quoad *Agenda* non absolute necessarium. Cæterum ad hoc observare licet, quod tum res tum locutiones in Veteri Testamento usurpatæ, toties & penè ubique in Novo attingantur, (ac si sapientia divina torrentibus marinis & fluvialibus similis esset, qui in alveis à se factis jugiter amant decurrere) ut vix pagina posterioris sit, ad quam intelligendam prioris studium aut non sit absolute necessarium, aut imprimis utile. Si Deo collibitum foret nos, ut olim Prophetam *Jonam*, *Jona* 4. 6. sylvestris herbæ umbrâ erudire, nostrum esset id boni consulere: quanto autem magis cum nos alloqui dignatur modo paulo minus glo-

rioso ac quo *Mosem* effatus est; nempe per Scrip-
 turam, cui tanta cum sanctuario si-
 militudo intercedit, quod Legem
 Exod. 25. 16. 17. 18. 19. Dei inclusam continebat, Propitia-
 20. 21. 22. torium (Christi repræsentamen) ex-
 exhibuit, ac in quo aurei duo
 Cherubini, ambotum fœderum harmonicorum in-
 star, sese mutuo, simulq; Propitiatorium illud quod
Messiam præfigurabat, respexerunt. Quare quod De-
 us S. Codicem, tanquam Lucem quandam, extu-
 lerit, qua, mediante ipsius Spiritu, Ecclesiam collu-
 strat, hoc beneficium, non æquis solummodo, sed
 etiam gratis animis recognoscendum est; siquidem
 lux hæc, ut per se illustris, ita quoque ab illo dele-
 cta est, cujus benedictio quævis gratiæ instrumen-
 ta secundare valet, & citra cujus benedictionem
 nulla gratiæ instrumenta feliciter successerint.

Jam vero, *Theophile*, quandoquidem inter eos
 qui in libris quibusdam, seu Moralibus seu Re-
 ligiosis, libentius & studiosius quam in S. Bibliis
 versantur, non desint aliqui pietatis nomine lau-
 dandi; facile ignosces, uti spero, si, (ne eorum ex-
 emplum te etiam transversum agat, & una cum lo-
 corum nonnullorum obscuritate, ac illius (præser-
 tim in initio) oppositione, qui Scripturæ Authori
 & Fini hostis est insensissimus, tibi sacrum Codi-
 cem è manibus excutiat,) iis quæ de horum hominum
 errore dicta sunt hoc insuper adjungam, Morem esse
 non tantum laudabilem, sed etiam majoris fructus
 quam plerique opinentur, portionem quandam,
 sive capitula aliquot S. Bibliorum ex ordine dietim
 perlegere, nec ab incepto desistere,
 a Reg. 5. 14. etiam si (sicuti *Naaman* sese *Jordani*
 sexies immergit necdum sanitati re-
 stitutus est) exinde fructum aliquem notabilem
 non statim percipiamus. Quippe in morbis, tam
 Mentis quam Corporis, quanquam gustandi facul-
 tas sublata sit, & palatum ingestorum saporis non
 percipiat,

percipiat, nihilo tamen minus alimenta sumenda sunt, quæ, utut gustui insipida atque fortasse amara videantur, revera nutriunt ac corroborant. Eaimvero faciendum idem, quod Eunuchus, in sacra historia commemoratus, fecit; legenda sunt multa quæ legentes *Act. 8. 30, 31.* non intelligimus. Et quanquam nonnullæ divini Verbi portiones captum nostrum effugiant, tamen subigendæ sunt ac usu formandæ facultates nostræ, & res in memoriam admittendæ, donec ad ipsarum comprehensionem Intellectus assurgat. Quinimo, quoad hanc rem, sanctissima Christi mater ipsius Discipulis in exemplum statuenda, de qua proditum est, quod *Ipsi* (nempe B. Virgo cum Marito) *non intellexerunt verbum illud quod loquebatur eis, ----- Sed Mater ejus diligenter conservabat omnia dicta hæc in corde suo; necnon existimandum est fieri posse ut, quemadmodum B. Servator Petro dixit, Quod ego facio tu nescis nunc, cognosces autem postea; ita eo ipso quod memoriam tuam recipiendo verbo suo aptam reddit, quodammodo dicat, Quod ego dico tu nescis nunc, cognosces autem postea; quinimo quod de benevolentia in hospites, Apostolus monuit, Hospitalitatis ne esote immemores, per hanc enim quidam nescii exceperunt Angelos hospitio, etiam iis Scripturæ locis, quorum sententiam etiamnum ignoramus, citra violentiâ nimiam accommodari potest: quippe, facile eveniat, ut cum *Abrahamo & Loto* hospites opinione nostra longe nobiliores excipiamus, *Gen. c. 18. item c. 19.* quique, ubi veram sui conditionem aperuerint, benedictiones in nos cumulando, & ex impiorum consortio simul ac sorte eripiendo, hospitii præmium redhibeant. Certe autem si Erh-*

nici obscura & dubia oracula, à Principe Tenebrarum ac Mendaciorum Patre plerumque profecta, religiosè conservarunt; quin pudeat nos illa *λόγια ζῳτα* viva eloquia, illa *λόγια τῷ Θεῷ*

Oracula Dei qui est Pater luminum,

Acl. 7. 38. Essentialiter Veritas, *Mentiri nescius,*

Rom. 3. 2. non attente pervolvere ac animis re-

Jac. 1. 17. condere. Etiam difficillima Scripturæ

Tit. 1. 2. ænigmata, quæ ad retundendam ingenii humani audaciam videntur

comparata, hunc fructum præbent, ut tenuitatis nostræ admoneamur, simulque argumentum arripiamus profitendi quam reverenter de Dei Verbo, hoc solo nomine quod illum Authorem habeat, sentiamus. Nec vero quenquam ab instituto dimoveant intentatæ à Diabolo molestiæ, qui primos progressus in studio, consiliis suis adeo adverso, omnibus modis infringere ac retardare satagit: siquidem ista plerumque sunt Christi in nobis noviter formati nixus & veluti *αἰῶνες*; aut horrendis illis paroxysmis aliquid habent simile, quæ spiritus impuri, de quo apud *Marcum*

Marc. 1. 26. mentio, ejectionem præcesserunt; cujusmodi crimoniarum abiturienti Dæmoni solennes sunt, qui ubi ab-

Rev. 12. 12. tus sui tempus instare comperit, *Ira magna plenus fit, propterea quod sciat se paululum temporis habere.*

Rom. 16. 20. Et quanquam *Deus Pacis, qui Satanam sub pedes Sanctorum cito contri-*

turus est, explorandi nos causa gratiam suam à nobis etiam dum Scripturarum lectioni operam damus, aliquantisper abstinere; tamen ab excellentissimo studio ne desistamus, sed in mediis ad gratiam conducentibus fideli & pertinaci proposito firmiter inhxreamus; non secus quam Luna Eclipsin passa orbitam suam aut motum non derelinquit, sed continuato cursu irradiationem amissam denuò

recu-

recuperat. Verbum Dei inveni- *Mat. 13. 19, 20. &c.*
 mus assimilatum semini, (im- *1 Pet. 1. 23.*
 mortali illi semini, per quod
 nos *regentos esse* D. Petrus testatur) quod diu velu-
 ti mortuum & terra consepultum (uti novimus)
 jacere visum, tamen postea germinat, & in copio-
 sam messem succrescit. Nec vero profectus quos
 fecimus, magis quam imbecillitas nostra, efficere
 debent ne frequenti lectione in Scri-
 pturis versemur: *In seculum non obli-* *Pf. 119. 93.*
viscar mandatorum tuorum, (inquit
 Psalmographus) *nam illis vivum conservas me.* Non
 est divinum Verbum tanquam medicamentum ali-
 quod vehementius habendum, quod una vice sumi-
 tur ne in posterū repetatur; verum alimento com-
 paratur, quod sane quoad animam Verissimum est;
 in quo sensu, etiam *καταλξέει*, dici
 potest, *Hominem non è solo pane vi-* *1 Pet. 2. 2.*
vere, sed ex quovis verbo prodeunte & alibi.
per os Dei. Jam quemadmodum ci- *Matth. 4. 4.*
 bos optimos & eximie nutritios heri
 comedisse nullatenus præstat, ut hodierno & crasti-
 no die ac deinceps vesci opus non sit, dum in hisce
domiciliis argillaceis hospitamur;
 similiter, dixta utcunque plena, nisi *Iob. 4. 19.*
 repetatur, animam non multum alit.
 Et quemadmodum quo homines saniores ac robu-
 stiores fuerint, eo plerumque vegetiore & crebriore
 cibi appetentia tentantur; ita optimi Christiano-
 rum, & qui in Scripturarum notitia
 maximè profecerunt, (quod *Davi-*
dis exemplum confirmat) istam
 animarum alimoniam enixissimè
 expetunt; cujus etiam desue-
 tudine aut neglectu sit, ut vigen-
 tissima pietas languescat, & in Atrophian la-
 batur. Nec est cur ullum ad assiduam Scriptura-
 rum lectionem incitamentum nobis molestum esse

debeat: eum multo plura sint quæ compensent quam quæ requirant operâ in illo libro ponendam, cujus tum manifesta sententia, tum circumstantiæ & oratio, quibus vestitur, eximie ad doctrinam faciunt; aromatici illius fructus instar, cui pro nucleo est Nux Moscata, & pro integumento Macis. Nempe ex hac plenitudine inexhausta natum est illud Rabbiorum de Lege sua præceptum Panegyricum, **הפך בה והפך בה ארי כולי בה**

evolve eam, ac rursus evolve eam,

Pirke avoth. nam totum est in ea. Cui congruit quod Judæus ille, qui Apophthegmata

Arabica in sermonem Hebraicum

transtulit, his verbis pronuntiavit. Non procedit ex ore sapientum huius mundi sententia vera, quæ non in lege nostra insinuetur.

Porro autem complures loci usque adeo ad usum comparati sunt, ut non modo in animo reponi sed etiam in promptu haberi debeant; & quemadmodum *David*, cum ab hostibus inferissimis undique premeretur, Goliz gladium ex loco pone Amicum accepit, ut eundem secum gestaret quocunque proficisci contingeret; ita Christianis, à spiritualibus hostibus impetitis, prospiciendum est, non tantum ut habeant armamentarium

Ephes. 6. 17. spiritualibus telis probè instructum, sed ut hoc gladio Spiritus per-

petuè accingantur, ut defensionì simul ac offensio- ni ubique inserviat; nec ad Concordantias (quas vocant) recurrere opus sit, quæ ut semper ad manû non sunt, ita sæpè non satis maturè haberi possunt, quin prius à Mendaciorum Patre aut Patronis victi succumbamus. Cæterum in hunc finem expedit & hoc adjungi, non modo verum esse, quod, ut diversi Scripturæ loci sibi invicem lucem scænerentur, adeoque quælibet Scripturæ portio intellecta ad alterius intellectuonem viam muniat; ita quoque liber iste usque adeo comprehensivus ac fertilis est.

ut

ut longissima Christiani ætas, inter vigilias ac labores enixissimos exacta, mysteria in ipso non detecta sit reliquæ; sed etiam verum esse quod documenta in ipso tradita tam insignis momenti sint, tantamque in depravatis mortalium ingeniis inæstimatione reperiunt, ut ea quibus non multa lectione opus est ut intelligantur, certè plurimam desiderant ut animo rite imprimantur. Quippe cum memoria humana, ad bona retinenda minus habilis, raro Hydrargyro similis sit, in quo nihil præter aurum metallorum nobilissimum subsidit, (utpote quod unum Mercurio ponderosius.)

Sermo Christi non tanquam hospes aut parce in animos nostros admittendus est, sed inhabitare in nobis debet, idque copiose. Sermo, quem D. Jacobus asserit animas nostras servare posse, ab eodem comparatur

Col. 3. 16.

Jac. 1. 21.

surculo insititio; hic autem ab arbore, cui pangitur non solum arctè constringi debet, sed, ut fructum aliquando proferat, cum eadem coalescere. Enimvero rerum religiosarum adeo tarda ac evanida sit in nobis impressio, ut præcepta ad vitam piè ducendam instituentia, per universum vitæ spatium sint recolenda. Cæterum ea est humani ingenii protervitas, non minus vitiosa quam solennis, ut modus sive methodus, qua Deus consilia sua exequitur, semper displiceat & (tanquam Creatorem sapientiâ superaremus) divina rerum administratio reprehensionem nostram incurrat, Excel-

lentissimam illam Virginiaum pariter ac Matrum principem, quam omnes

Luc. 1. 48.

atates beatam prædicaturæ sunt, Fili-

us Divinus increpuit, quod metho-

Job. 2. 3, 4.

dum sibi in se patefaciendo præstitu-

tam immutatum iverat. Verum Deus & erga seipsum justior est, & erga nos clementior, quam ut Omniscentiam eo usque (quasi) demittat, ut, illa

refra-

refragante, se à nobis, crassis & ineptis monitoribus, ab instituto dimoveri patiatur; pluris ei sumus, quàm ut nostris judiciis componendi verbi sui arbitrium permittat; mediorum ac instrumentorum ad fines suos assequendos ipse delectum adhibet, nec ad id opus habet infido nostrorum oculorum ministerio; denique quod illius ineffabili sapientiz ad hominis institutionem ordinare libuit, id clementi, licet sæpe perperam intellecta, constantia perpetuo retinet. Non illum fugit, complures, quibus hæc Scripturæ æconomia vel stylus displicet, quamvis aliam culpatores: nec sane aliter fieri potest; siquidem ea est ingeniorum, judiciorum ac præjudiciorum diversitas, ut quemadmodum hi jam dicunt, Quare hoc & non illo modo? ita alii, si quid mutatum esset, percontarentur, Quare illo & non hoc modo? In dubio est, utrum Israelitæ Pharaonis in Ægypto an *Mosis*

in Deserto imperium iniquius tulerint. *Mat. 11. 16.* Quin & pueris à sociis suis 17, 18, 19. in foro accusatis non defuerunt in omnibus temporibus aut posteri

aut antecessores; Judæorū protervitatem referentes, qui rigidam illius, qui erat *πλῆθὺς τῆ περὸύτης*, virtutem, virtutis hosti attribuerunt; illius, qui erat *πλῆθὺς τῆ Σολομῶν*, demissam benignitatem in vitiorum numerum retulerunt, quæ ille amoliri satagit. Verum magnus humani generis Medicus, per sapientiam & misericordiam suam, ægros suos vecordes sibimetipsis medicinam facere non sinet; nec ad inepta cavillantium jurgia evitanda, conturbabit, aut susque deque vertet mysticas illas & sublimes institutionum formas, quarum sapientissima æconomia cœlestium illorum ac

corporeæ molis expertium spirituum
1 *Pet. 1. 12.* & attentionē & admirationē provocat, qui nativis suis dotibus non magis

magis

gis mortaliū sortem superant, quàm in eo quod ipsas felicius exercere possunt. Inde est quod B. Servator de Cruce descendere renuit, licet illi quorū crimine supplicio traditus est (nempe Principes Sacerdotum & Scribæ) profiterentur se hac conditione in ipsum credituros. Atqui dum nobis fingimus officium à nobis accuratius præstari potuisse, si hoc aut illo modo exponeretur & commendaretur, meminisse oportet eum in Inferno fuisse, qui alium Peccatores admonendi modum præter sacras literas optavit; cum autem in Cælo fuisse, qui eos ad Scripturam remittens dixit, *Quod si Moſen & Prophetas non audiunt, ne* Luc. 16. 31. *ſi quidem quiſpiam ex mortuis reſurgat, perſuadebuntur.*

Hic vero ſi non apud *Theophilum*, hominem eximiè prudentem, ſed apud promiſcuos Lectores diſſererem, præter ea quæ ſuperius de variis Scripturarum criminationibus dicta ſunt, hic omnes ſeriò monerem, atque etiam obteſtarer, quibus eas ſibi aut aliis aſſerendi aut faculas aut oriū deest, ut Objeſtoribus, aut objectionibus, quacunque ſpecie ſive prætextu adverſus cœleſtem illum librum adductis, quâ fieri poſſit aures obthurent; præſertim ſi illæ acuti ac callidi ingenii Authores habeant. Etenim cum à quovis privato Chriſtiano neceſſarium non ſit (imo nec poſſibile) omnium diſcrepantium de Scriptura opinionum rationes percipi, (ut nec cuiſlibet iter facienti Geographum eſſe neceſſe eſt;) quin & ut via ad cœlum cognoscat, opus non eſt earum omnium notitia, in quibus qui eo non attingunt, diſpalantur, (quorſum enim mihi, *Doroſbernia Londinum* profeſturo, alix vix eo non ducentes diſcendæ ſint?) Prudentis non eſt, manifeſtum fidei ſuz labefaciendæ, ſi non ſubvertendæ, periculum incurrere, tantum ut ſupervacaneæ curioſitati gratificetur, cujus prurigo ſcalpendo

exa:

exacerbatur, quantavis in ea re iucunditatem percipere nobis videatur. Quippe tamen si, consilio non malo, audire duntaxat velis non credere, & ingeniosum aliquid aut novum auribus accipere, nihilominus huiusmodi sermones vix unquam periculo vacant; verum (quod dolendum experientia non infrequenti compertum esse) plerumque aut fidei firmitatem aliquatenus labefaciunt, aut Amoris ardorem reprimunt, aut incomparabilis libri æstimationē imminuunt, aut molestos animo scrupulos injiciunt, quos deinceps minoris est negotii refellere quam tollere. Quare, quemadmodum in morboſa aeris constitutione, dum grassatur pestilentia, Medici vel minimos dietæ excessus, cibosque dyspeptos aut intemperiem ullam procreaturos severius prohibent; eo quod sit ex maligno cœli statu ut quælibet febricula in pestem facessat; similiter, cum jam Scripturarum vilipendium latissimè se diffudit, atque etiamnum increbrescit, non videbitur (uti spero) intempestivum admonere eos, quibus fidei suæ firmitas ac serenitas curæ est, ut sollicitius sibi caveant ne in legendo aut audiendo aliquid, quod ipsorum erga S. Scripturas reverentiam imminuat, sibi nimium permittant; quippe quod ratione profanæ pravitatis, quæ his temporibus contagiose grassatur, vel minimæ iniquarum opinionum de ipsa conceptarum in impietatem degenerare proclives sunt. Sed vereor ne tanquam e suggestio concionari me existimes.

Objectio

Obiectio octava & ultima.

Perventum est jam, *Theophile*, ad eam Dissertationis hujusce partem, in qua magna illa contra Stylum Scripturæ obiectio excutienda est, quæ etsi Philosopho non admodum gravis videatur, tamen ingeniosi ipsius Adversarii plurimum in ea fictum esse arbitrantur; præcipuè quibus phantasiâ plus quam judicium exercere, ac illi libentius quam huic gratificari placet. Obiectio sic se habet; *Aiunt Scripturam Rhetoricæ flosculi atque eloquentiæ adeo destitutam esse, ut prorsus arida sit, & nullius apud sagaces Lectores efficaciæ. Vnde ab hominibus ingenio ac ordinis dignitate claris, præcipue Politicis, sive publicarum rerum administratoribus, aut nullo loco habeatur, aut parcissime legatur.* Et profecto nota est Cardinalis superiori sæculo vox, se S. Biblia semel perlegisse, at si eadem iterum perlegeret, actum fore de Latinitate sua. Quin & inter magnos illos Oratores, (quales sibi videbantur) qui eodem cum illo floruerunt sæculo & solo, soleanis erat querimonia, Scripturæ lectionem Romani sermonis puritati officere, ac stylum Ciceronianum corrumpere. Memini etiam Principem non obscurum, (cujus aliis virtutibus datum est ut hic nomini ipsius parcatur) præsentibus nonnullis amplissimæ dignitatis viris, sententiam ejusmodi de stylo Scripturæ, dum mihi colloqueretur, prorulisse, præ qua Cardinalis molissimè locutus videatur. Atque utinam ista effrenis linguæ licentia in exteris regionibus sterisset, nec in *Britanniam* nostram, non æquè ab Orbis Vitiis ac Continente divisam, transfretasset. Censuram de illo libro inverecundè proferre, juxta quem futurum est de tota mortalium gente judicium, *Anglia* si non docuit, certè plus satis didit,

dicat. Repertus enim est (quod doleo) è popularibus nostris, qui unam *Pindari* Oden omnibus *Psalmis Davidicis* disertè prætulit; & in complures ejusmodi commatis homines incidi, quos hic commemorare non libet, cum reticere præstet quàm propalari quæ in hoc genere temerario dicta uspiam fuerint. Nam, ut taceam ejusmodi impietatum divulgatione universo hominum generi opprobrium conflare, parum est quod inde quorundam curiositati satisfiat, dum aliis occasio porrigitur imitandi illud quod nonnullos ausos fuisse intelligunt. Sunt enim quædam crimina à quorum perpetratione inde potissimum homines deterrentur, quod persuasum illis sit, atrociora ea esse quam ut unquam perpetrata fuerint: Adeoque factum est, ut prudentia Legislatorum ejusmodi facinora melius silentio quàm minis coerceri crediderit. Quare prætermissa ulteriore famosorum dictorum mentione, tanquam rem concessam habiturus sum, fuisse atque etiamnum esse nimis quam multos ingeniosos Scripturæ Contemptores. Verùm quod ad ipsam Accusationem attinet, cujus illi Patroni habentur, multa hic adversus ipsam afferri possent, nisi eorum nonnulla ad ea quæ inferius destinavimus propius pertinerent, ubi non *S. Scripturæ stylus*, sed alterius generis argumenta primario in considerationem ventura sunt. Nilominus ut quæ in sequenti Dissertationis hujusce parte præsentī negotio accommodata sunt huc melius referre possis, accipe responsiones quibus supradictæ objectioni occurratur, fermè ad hæc quinque argumentorum capita revocatas.

Primò quidem Respondeo, Quibusdam *S. Scripturæ* partibus *Rhetorica lumina* necessaria non fuisse.

Deinde, *S. Codicem eloquentiæ* minus, quam revera est, ornatum videri, versiones, ac præcipue

cipue Latinam vulgatam, duntaxat legentibus.

Tertio, Ex eo quod diversi ingenii ac imprimis diffitarum regionum homines de eloquentia diversimodè sentiant, fieri posse, ut loci complures, qui nobis inculti aut inelegantes apparent, eximium sermonis nitorem obtinere ab aliis gentibus judicentur.

Quarto, Non exiguum esse locorum numerum, quos divino Authori orationis ornatu, qualis etiam nobis in pretio est, condecorare visum est.

Denique, Experientiam nequaquam adstipulari, quod Scripturæ stylus ejusdem apud plerosque Lectores efficaciam tollat, nisi in ipsorum animis culpa resideat.

Primum ex his quod attinet, multas esse Scripturarum partes quibus eloquentiæ affectatio malè conveniret, in superioribus ostensum est, ideoque credere libet quæ antea dicta sunt nondum tibi memoria excidisse: ac proinde opus non esse ut huic primæ considerationi immoremur. Unum est quod tacere non possum, nempe quibuslibet hominibus orationis formam ipsorum professionibus ac argumentis congruentem ultro permitti. Jurisperitorum, Medicorum, & Chymicorum scripta assiduis manibus teruntur, tametsi sermone adeo salebroso ac aspero concepta, ut non rarò barbaries consultò quæsitæ videatur. At interea sacrosancta Eloquia in ultimis habentur, & tantum non sordent, propterea quod Mytheria & res ad religionem pertinentes proprio ac Theologico stylo exprimant. Hic autem succurrit Machiavellum, in Epistola qua *Principem* suum Laurentio Mediceo nuncupat, postquam se sublimè dicendi genus ac magnifica vocabula non conquisivisse, nec opus suum orationis fūco ac lenocinio, ut plerique Scriptores

Scriptores solent, excoluisse agnovisset, hanc simplicitatis sibi in scribendo usurpatæ rationem reddere [*Perche io hò voluto, o ch'è veruna cosa la honori (la mia opera) è che solamente la verità della materia, & la gravità del soggetto la faccia grata*]. *statutum sibi fuisse, ut aut nihil opus suum condecoraret, aut sola rerum veritas & argumenti dignitas ipsum legentibus commendaret.* Quod si is animus homini Politico de rebus tantum civilibus apud Principem differenti esse iure potuerit, annon vel incultissimas illius libri partes, cujus veritas ab ipsa essentiali ac suprema Veritate directè promanavit, quique de sempiterna hominum beatitudine aut miseria agit, ab ipsis æquo animo excipi Deus longè potiori iure expectaverit? Quinimo, si styli Machiavelliani simplicitas, & ipsius Inquisitionis autoritas efficere non possunt, quo minus Lectores Itali utcunq, Critici, ipsius opera nocturna diurnaq; manu evolvant; qualè illi tandem habituri sunt apologiam, qui divinum illum librum despectui, aut saltem neglectui habentes, stylum ipsius nudum ac simplicem in excusationem sui obtendunt.

Secunda Resp. ad Obj. octavam.

Secundò autem illud Scripturis obesse quod ab iis, quibuscum hic res est, in linguis primitivis non legantur, etsi antea paucis ostendimus, tamen expedit ut idem denuò explicandum sumamus; Nec sanè mirandum est eos S. Bibliorum stylum, uti par est, non revereri, dum libri Hebraici characterem ex vulgata Versione æstiment; quæ (licet à multis Theologis Reformatis interdum immeritò improbata, qui meliorem eudere non admodum facile comperirent, tamen) sine dubio multis in locis mirè aspera est ac planè barbariem sapit; quinimo dum omnia ad litteram exprimere nimis anxie satagit, nec Hebræi nec Latini sermonis idiotismos assecuta est; adeoque, textus Originalis vocabulis

vocabulis religiose adhzrens, eum elegantiz & sæpe etiam sensus dispendio, ex optimis locutionibus Hebraicis Latinas fecit pessimas, quæque legentibus fastidio fortasse essent, nisi Scriptura concinnitate orationis satis commode carere posset. Unde huic negotio insigne illud Mirandulæ pronuntiatum adaptare licet, *Hebraei bibunt fontes, Græci rivos, Latini paludes*. Vetusta illa Rhythmica metaphrasis Gallica Virgilii *Æneida* nihilo plus elegantem exhibet, quam Hopkinsius & Sternholdius *Psalmos Davidicos*; qui, cum Authorem habuerint peregrinatione ac vita aulica exultum, & poetico genio instructum, (ut de Inspiratione nihil dicam) fieri non potest quin in fonte suo complura scitè ac venustè dicta contineant, utcunque eos infeliciter in nostram Interpretes transtulerint. Quid de suavissimo Melode Israelis senserit Orientalis Orbis, constat tum ex Hyberbolicis figmentis quæ de ipso creduntur, (qui cum Mose, Jesu ac Mahomete in Prophetarum magnorum quaternionem accensetur) tum ex eo quod *Kessau* Mahometanus (celebris ille Scriptor vitarum Prophetarum) de eodem refert, nempe *Davidi, Dei laudes canenti, Montes, Volucres ac bestias concinuisse*. Hanc utique crassam, figurativarum in Psalmis locutionum, interpretationem, uti & locorum in quibus creaturas inanimes ad communem Creatorem concelebrandum invitat, videtur ex ipso Alcorano mutuatus, ubi Mahometes Deum iadacit dicentem, *Montes ipsi morem gerere coegimus, qui cum ipso mane & vespere laudes canerent; Volucres etiam ad ipsum convolare; omnia hæc ipsi obtemperant*. Novum quod spectat Instrumentum, tamen si sermone Hebraico scriptum non fuerit, nihilominus ii quorum calamis

Kessau,

pag. 99.

V. *Psal.*

114. 4.

Psal. 19.*Surat.* 37.Vid. *Henr.**Hotting.*

p. 62, 63.

mis exaratum est, Hebræa gente oriundi, stylum ab Interpretibus Veteris Testamenti usurpatum potissimum imitati sunt, (qui utrum Dialectum sive Linguam, quam vocant, Hellenisticam, de quâ recentiores Critici digladiantur, constituant, non meum est determinare) uti etiam & illum quò Apocryphi authores, aliique Judæi usi sunt, cum Græcè scriberent. Qui omnes (exceptis fortasse Josepho ac Philone) in Græca oratione Hebraicum idioma potius quam Atticū secuti sunt, aut saltem ejusmodi Dialectum, quæ (propter ea multa quæ Versionem τῶν LXX respiciunt) si non puris putis Hebraïsmis, saltem locutionum formulis Græcæ prorsus ignotis, & in Hebraicis scriptis non raro occurrentibus abundat, ac proinde ad stylum Hebraicum quam proxime accedit. De quo, seu quoad Novum seu quoad Vetus Testamentum, ii contra quos differimus, sermonis illius primitivi noticia destituti, prorsus inidonei sunt qui judicium ferant: quippe in omnium linguarum idiotismis quædam lumina & venter nativæ insunt, quæ (subtilissimorum Spirituum instar, ubi Essentiæ transvasantur, aufugientium,) pereunt in plerisque Versionibus, præsertim si καλὰ λέξιν fiant. Speciatim vero lingua sancta, quam eloquiis suis nobilitandam elegit Deus, multas voces habet, quarum vim qui in quamvis aliam transfundere aggreditur, idem facit ac si Solis jubar, aut adamantis scintillam penicillo suo æquare satageret; atque etiam quarum sententiam latissimam frustra est qui, in quocunque derivato sermone, exprimere speraverit. Quædam ex Hebræis Conjugationibus, uti potissimum quæ *Hiphil* & *Hitpaël* appellantur, ejusmodi significationes Verbis attribuunt, quas ob similitudinem Conjugationum in Linguis Occidentalibus defectum sine verborum circuitu repræsentare non licet, unde aliquid de plena originalium vocabulorum sententia inter-

intercidere necesse est: & (ut id obiter notem) dum ad hanc unam notam Grammaticam non attenditur, verus complurium Novi fœderis locorum sensus minus perceptus est, nempe in quibus Græca lingua, cui desunt prædictæ conjugationes, transitivam aut reciprocam significationem verbis activis aut intransitivis affixit. Quam inepte verò errent homines in suis de Scriptura judiciis obfontium inscitiam, didici aliquando ex Commentatore quodam non ignobili, qui D. *Paulum ἀνογο-λογίας* notavit in principio Epistolæ illius quæ ad *Theſſalonicenses* vulgo I *Theſ.* I. 3. prima, at ab erudito *Grotio* (in *Paradoxis* suis de Antichristo) nec citra rationem, secunda censetur; nam cum verba illa Græca *Ἀπ' ὑμῶν ἐξήχηται ὁ λόγος τῆς κενεῖν*, quæ nostrates rectè reddiderunt, *From you sounded out the Word*, in metaphrasi sua hoc modo reddita videret, *A vobis diffamatus est sermo*, nescius D. *Paulum* Græcè scripsisse, corripere voluit sanctissimum Scriptorem, quod posuisset *diffamatus est pro divulgatus est*.

Tertia Resp.

Tertio ulterius considerandum est, quod ad multa Scripturæ loca spectat, quibus Europæarum gentium iudicio elegantia deesse censetur, eam quæ populis Orientalibus in pretio fuit ab illa Occidentalium immane discrepare. Unde si secundum nostras Rhetoricas regulas, eorum, qui in regionibus unde in cæteras orbis partes literatura fluxit degerunt, expendantur scripta, licet in se accuratissima & celebratissima, sit ut prorsus ærida atque inculta videantur. Sententiæ obscuræ & involutæ; oratio tropica & parabolica, abruptum mancumque dicendi genus, quod conjecturis plurimum supplendum relinquit, Transitionum nexumque neglectus ex quo rerum ordo ac coherrentia difficulter perspicitur, nostris Rhetoribus non minus improbat,ur,

batur, quā ab illis usurpatur: ut non magis scribendi formis quam opinionibus dissentiamus; siquidem illi (ac si hoc ipsum alternam Religionis mutationem inter Græcos ac Judæos futuram præsignificasset) à dextra levorsum exarant; nos autem (quos in hoc imitantur Æthiopes) contra dextorsum à sinistra; adeo ut illi nobis ac vicissim nos illis rectorū scribere videamur. Cæterū discrepantē hanc, Orientalium atq; Occidentaliū Adami posterorum, de Eloquentia sententiā unica, eaq; insignis instantia, satis declarabit. De Alcorano loquor; cujus orationem quantopere Mahometani suspiciant, illos latere nequit, qui in illorum mores vel tantillum inspexerunt, Arabici ejusdem Expositores gravissimi aliq; authores gloriantur, nec ab hominum nec à Demonum ingenio aliquid unquam proficisci posse, quod cum ipso comparari mereatur: quinimo *Mahometes* ipse usq; adeo in eo sibi placet, ut nec unicam ipsius Sectionem sive Surat ab ejusdem Oppugnantoribus æquari posse pronunciet; simulque inde authoritatis esse plusquam humanæ probat, quod nihil ipsi æquiparari valeat. Et Saraceni, quoties ipsis objicitur religionem suam miraculorum testimonio destitutam esse, regerunt, quod etsi [*Mahometes*] nihil præter solum *Alcoranū* (adduxisset,) satis hoc foret ad eximiam excellentiam supra reliqua, quæ Prophetæ adduxerunt: nam ille *Miraculum* est, quod in secula durat præ omnibus aliis *Miraculis*. (uti testatur *H. Hotting. Hist. Orient. pag. circiter 300.*) Quantum venustatis in fonte habeat, fateor me non satis Arabicæ linguæ scientia instructum, ut fiam idoneus iudex, cum per alia studia & negotia mihi istius præclari idiomatis peritia, quantulamenq; olim nactus eram, ferme omnis exciderit. Verum tamen multis in *Alcoranum* è

Scriptura

Beidavi, Ahmed ebn Edris, aliique.

Surat. 10. S. 11, & S. 17.

Scriptura transcriptis, inde eximia quædam in eo contineri necesse sit, (quo nomine hic frequentius citatur?) nihilominus non modo Latina ejusdem metaphrasis, *Petri Abbatis Cluniacensis* jussu adornata, & ante seculum procurante Bibliandro in lucem emissa, (de qua hæc est Scaligeri Criticorum Principis exclamatio, Deum immortalem, quam incepta est vulgaris illa quam habemus Interpretatio,) Oratoribus Europæis ab Eloquentia longissimè abesse videatur; verum recentiores Versiones, tum in Gallicam tum in Romanam linguam, ab eruditissimis & sermonis Arabici peritissimis viris elaboratz, dum originalibus verbis presse adhererent, fecere, ut apud eos qui eloquentiam ex regulis in hac occidentali orbis parte receptis æstimant vix infimam, nedum supremam, eloquentiæ laudem, mereri judicaretur; nec minus sermonis venustate quam rerum Theologicarum veritate destituta haberetur; ipsique Saraceni librum illum admirantes, perinde sint illis admirationi. Quinetiam non modo ea, quæ ab Idolorum Orientalium celebrioribus scripta mihi videre contigit, à nostra eloquentia immensum abhorrent, sed etiam ea quæ à Sinensibus Literatis (quos vocant) diligenter elaborata, & ab Interpretibus accurate reddita perlegi, Oratori Europeo potius ridicula quam facunda videntur. Verum, ut exemplis è partibus Orientis minus remotis supra adductis contenti simus; siquidem *Mahometes*, cujus eloquentia (gladio ipsius vix minus prospera) authoritatem ac proselytos vel tali Religioni conciliare potuit; siquidem *Moses* insignis ille Legum dator, in *Ægyptiaca* Aula atque sapientia enutritus; siquidem *Solomon*, cui præ cæteris mortalibus tanta ad quamcunque disciplinam suppetebant adminicula, & cujus sapientia

J. Scaliger
Epist. 361.
apud Theod.
Hackspan.
in libro cui
Titulus Fides
& Leges Mo-
hamedu, p.2.

(rot

(tot regnorum administrationi par, quot in suo subditi numerabantur) Occidentalis mundi per tot secula admirationem, Orientalis pene venerationem meruit; denique siquidem Propheta *Daniel*, cujus adolescentia non modo Magorum Chaldaicorum disciplina, sed etiam divini Numinis afflatu exulta est, ac præstantissimæ suæ dotes de Captivo tam Magorum Chaldaicorum, quam Medorum Dynastarum principem reddiderunt; siquidem (inquam) hi insignes Scriptores, quos Orientales populi tantopere ac tam merito suspexerunt, à multis Romani sermonis peritiam venditantibus minus probantur, idque ob diversam de Eloquentia sententiam; imo si inter ipsos Europæos fuere qui *Ciceronem* censura ferirent, & repertus sit qui libro edito probatum iverit defuisse *Tullio* eloquentiam; annon jure æstimare licet, fieri posse, ut Græca & Romana dicendi species non magis Orientalibus Scriptoribus arrideret, quam illorum nobis? ac proinde ut tibi in Scriptura à nobis Europæis nihil elegantiz percipitur, ibi non omnino nulla in sit, sed revera diversa ejusdem species, ac qualis Orientalibus familiaris fuit? eoque magis si consideremus, vetustissimos quos habemus Authores, qui soluta oratione scripserunt, vix novissimis Veteris Instrumenti Scriptoribus contemporaneos fuisse; simulque eloquentiam, conceptuum nostrorum involuerum, non secus quam corporum indumenta, pro diversitate non modo regionum sed etiam temporum variare; quin & idem evenire posse in ea, quod in vestimentis solet; ut quæ modo magnifica ac splendida sunt, mox risum faciant; quæque jam Aulicum decet, post paucorum annorum decursum Morionibus convenire judicentur; quanquam rationem elegantiz & indecentiz, quoad has res, in consuetudine ac communi usu esse, habituum vicissitudo testatur, cum obsolez vestimentorum species paulatim ac veluti postliminio revocentur. Quod autē

in

in eo scribendi genere, quod pro eloquentia perperam habetur, varietates insignes contingant, accipe non ignobilem testem L. Senecam qui Epistol. 114. (ne memorem alia ejusdem Authoris) non solum id fusius probat, sed ostendit in nonnullis temporibus vitiosam orationis speciem cultioribus ingeniis placuisse. Quare, ut demus S. Scripturæ stylum hodie elegantem non esse, tamen fieri potest ut temporum illorum genio, in quibus ipsius libri conscripti sunt, eximie accommodatus fuerit, & populi istius utilitati præclare comparatus, cui primario destinatus est. Hic vero si, in re cuius peritiam non admodum mihi vendico, paradoxum aliquod proferre liberet, hac occasione ulterius repræsentare possem, quod cum Rhetorica sit tantum Ars Organica sive Instrumentalis, persuasioni aut *Brevis Digressio de Arte Rhetorica.* delectationi potissimum comparata, ipsius Regulæ ex ea quam habent ad finem suum aptitudine perpetuo æstimandæ sunt; ac proinde ab homine prudente eatenus duntaxat tenendæ, quatenus ille easdem instituto suo sive placendi sive persuadendi opportunas judicaverit; ubi autem commodius ab ipsis recedi posse videat, (nam Oratoribus sæpe idem faciendum accidit quod solet Venatoribus, quibus communis tramite exeundum est, si prædam assequi velint) finem mediis, Artificis scopum artis scopo (ut loquuntur scholæ) antepone non est cur dubitet, & denique quam *ἀκρίβειαν* differere maluerit. Nec tacendum est, temere fieri, si de Eloquentia ex regulis quas Ciceronis admiratores nobis imponere sagunt, iudicium feratur, & systemata Præceptorum ab illis concinnata cum arte Rhetorica confundantur, ac si invicem æquipollerent & ejusdē essent latitudinis. Nam cum Cicero egre-

gius dicendi artifex, & in permovendis Auditorum, hoc vel illo modo præparatorū, animis felicissimus haberetur, multi non ultra imitationis laudem, præ modestia aut imbecillitatis suæ conscientia, collimantes, cum Ciceroni hoc vel illud artificium & locutionum formas placuisse viderent, observata sua in Regulas contraxere, quæ deinde à posteris avidissime exceptæ, & similibus regulis ex quorundam aliorum Oratorum scriptis auctæ, demùm in Artis speciem contextæ sunt; quam ut non inficior ad Ciceronis aut Demosthenis aliorumque, ex quorum dicendi forma istiusmodi Institutiones adornatæ sunt, imitationem insigniter prodesse, ita non magis habiturus sum pro absoluto Rhetoricæ systemate, quam observationes ex eorum Diariis qui *Salomonis* classem Tarfiacā regebant, aut ex navalibus Græcorum aut Romanorum Expeditionibus desumptas, pro vera ac perfecta arte Nautica. Quippe si qui sint, qui naturæ aut disciplinæ dotibus instructi, vel æquè felicem, vel feliciorē ac efficaciorē dicendi speciem (utcunque discrepantem) excogitare possunt, non magis tenentur receptis adhærere, quam Columbo religioni fuit ab antiquorum nautarum sententiis ac exemplis discedere; quorū præcepta nautica nisi audacter transiliisset, quantam & quam opulentam orbis partem ista religio inde, rectam reliquisset? Nec alienum erit, *Theophile*, hic memorare rem à me observatam; nempe gentem Sinensem, etsi hominum frequentia & morum elegantia (si quæ alia) celeberrimam, & in qua ad summos honores nisi per Philologiam aditus non datur, quique libros habent populari suo idiomate pene de omnibus artibus ac scientiis humanioribus conscriptos, (quam accurate, cum eorū nullos unquam legerim, dicere non possum) tamen, (ut nuperus ille in Chinam Peregrinator, qui istius regni Historiam Italico sermone complexus est, aliq; Authores, qui de ipsorū disciplinis aliquid prodiderunt, testantur)

testantur) Rhetoricam in artium ac scientiarum numerum non recepisse; sentientes (quemadmodum conijcere licet) quod si hominum sermonibus certæ leges præscriberentur, id non tam iis profuturum ad eloquentiam, quos natura minus apto ingenio confinxit, quam aliis obfuturum ne animorum suorum sensus ita commode expriment, ac sibi relictæ facturi essent. Nihilominus non dicam regulas ejusmodi Ciceronianas tardis ingeniis aliquid opis suppeditare, at vegetis & vividis oneri esse & impedimento: Verum hoc comperio, has leges Oratorias raro ab iis ut rigide observandas prædicari, qui libros in publicum edunt ex iisdem examinandos; nec non prudentes, tam Occidentales quam Orientales, non facile pati, ut bene à se vel cogitata vel dicta intereant, propterea quod ad ipsos revocari nequeant. Eoque libentius hoc adnoto, quoniam video multos adeo servili esse indole, ut vitiose pariter ac rectè dicta à probatis Authoribus sine delectu imitentur, insignium Scriptorum errores in regulas trahant; & quod uni alicui fortasse immerito placuit, id legis universalis loco & ipsi arripiunt, & posteris religiose observandum transmittunt; apud quos quicumque exemplum recusaverit, protinus contumaciæ reus audit. Cujus rei Seneca fidem facit his verbis ----- *Hæc vitia (inquit) unus aliquis inducit, sub quo tunc eloquentia est: Ceteri imitantur, & alter alteri tradunt. Sic Salustio vigente, amputata sententiæ, & verba ante expectatum cadentia, & obscura brevitæ, fuere pro cultu. Epist. 114.* Et profecto cuivis manifestum est, celebrium Oratorum naves pro luminibus Rhetoricis aliquando deprædicari. Sed è via jam plus satis expatiatus, digressioni huic finem impono. Unum duntaxat superest, de quo, quia Scripturæ causam contra ipsius Adversarios hic agendam suscepì, Cardinalem supra memoratum aliosque ipsius similes, quibus S. Eloquiorum oratio ideo præ Ciceroniana vilescit

vilefcit, quoniam hæc eloquentiæ regulas tam accuratè exprimat, admonitos velim; mirandum non esse, *Ciceronis* scripta ipforum Legibus Oratoriis congruentia existimari, dum has ex illis efformaverint.

Verum, *Theophile*, vereor ne te digressio hæc, in quam casu delapsus sum, longius æquo detinuerit; quæ sane ad præsens negotium non tanti momenti est, quin tibi per me liceat eam ut paradoxam existimare, vel quidvis, potius quam ratiocinationem cui multumtribuendum censeam.

Quarta Resp. ad Object. Octav.

Quarto autem loco regeri potest, ex omnibus quibuspiã in toto orbe habentur libris, paucos admodum, si tamen omnino ullos, reperiri, qui pari mole figuratis locutionibus magis abundant quam S. Instrumenta. Hoc ut absolum videatur, tamen exemplis plusquã sexcentis evinci potest. Paucos enim habet, tropos vel figuras Rhetorica, quorum multiplices instantias Scripturarum oratio non suppeditet. Cui tamen rei immorari non libet, quoniam locorum tropicorum, quos enumerare possem, vel nudam recensione Dissertationis brevitatis non sustinet, & quia audio eam provinciam à quibusdam peritioribus feliciter susceptam esse. Quare hic tantum adjungam, eloquentiam S. Literarum à non paucis, eloquentiæ laude celeberrimis, fuisse magnopere dilaudatam, necnon multos, qui rei oratoricæ sibi non minus videbantur periti, quam hi quibus Scripturæ stylus non placet, tamen, ad Prophetæ *Isaiæ* eloquentiam pro merito extollendam, suam esse imparem arbitratos; ex eis que nonnullos (in quorum numero tacere non possum præclarum Principem Mirandulanum, à maximo hujus ætatis Rabbino, suæ Phœnicem existimatum) post laboriosam omnis generis

*Manasse Ben
Israel.*

generis voluminum humanorum lectionem, ex qua ipsorum animis satisfieri non potuit, divinis hisce solis tandem acquievisse. Id quod pro S. Paginâ non parum facit; siquidem libris id accommodari valeat quod dixit Poeta D. Waller. eximius de Amasiis,

*Tu non præ reliquis illud censeris amare
Quod Primum, verum quod Moriturus amas.*

Et certe cum dicendi Magistri duas Rhetoricæ partes constituunt, quarum altera in cogitatis polite efferendis, altera in rebus consilio sive instituto, pro varia materiz, Loquentis, ac Auditorum ratione congruenter accommodandis versatur; hæc posterior in S. Literis modo peculiari & non imitabili elucet; illa (quæ non modo minus digna, sed etiam mutabilis est, & de cujus ratione vera hactenus non convenit, ut paulo ante annotatum) eatenus usurpata est, quatenus Authoris consiliis expedit, & ut inde palam fieret stylum ipsius nunquam non nitidum & elegantem esse, nisi quoties id instituto suo obesset. Adeo ut ubi istiusmodi ornatus deest, ibi nec desideretur. Quippe sicuti corpora iusto membrorum positu conformata qualiscunque amictus decentius ornat, quam splendidissimæ vestes ea quibus vulgaris (nedum gibbosa aut informis) species obrigit; sic in quibuldam scriptis ea est argumenti ac constructionis dignitas, ut simplicissima oratio haudquaquam impediat, quo minus materiam leviculam, aut male electam, vel toto Rhetorum myrothecio & suppellectile instructam, antecellant. Atqui verissimum est eloquentiæ nitidioris compluribus locis plurimum inesse, in quibus tamen, in materiam recondita, nullatenus conspicitur: (quemadmodum Gemmarum in Rosæ speciem dispositarum fulgor impedit, ne additiam ex Artificis ingenio figurâ animadvertamus) quæq; exinde

summa non videtur, quia à materia superatur. Fuere non ignobiles Scriptores, qui Demosthenem ac Ciceronem in comparisonem cum Isaia Propheta venire provocarunt: in quo non modo excelsum illud dicendi genus, quod Characterem sublimem vocant, sed etiam suavem ac harmonicam verborum dispositionem, (de Fonte loquor) quam Galli *La cadence des Perodes* scitè appellant, periti observarunt.

Quocirca, Theophile, cum antea dixerim quosdam esse ingenii laude nobiles, qui de S. Scripturis irreverenter loquuntur, spero te, si quando in ejusmodi homines incideris, cogitaturum, non deesse iisdem patronos æquè ac adversarios ingeniosos. Utque me hoc non sine ratione à te expetere arbitreris, adverte quæso, mecum, multa esse quæ illorum, qui S. Scripturam quoad orationis formam reprehendunt, auctoritatem labefactare debeant.

Primo enim, quotusquisque eorum fontes adire solet aut potest? Quanto pauciores omnia illa, quæ in superioribus in S. Literarum defensionem adducta sunt, ritè expendunt, si tamen de iisdem unquam aliquid intellexerint? Quinimò quod complures eximiis naturæ dotibus instructi S. Eloquia minus æstimant, id non a magno ipsorum ingenio proficiscitur, sed ab illarum rerum insecitia quæ in eorundem vindicias afferri valeant.

Verùm ut demus hosce homines ejusmodi rerum non ignaros esse, tamen eos vanitate & invidia non prorsus vacare, est quod jure arbitremur; cum vix aliud vitium magnis ingeniis sit familiaris, quam existimationis usque & usque gliscentis cupiditas; quæ efficit ut nihil unquam laude dignum haberi velint, quod ipsi commentati non sunt, aut ad quod ipsi nihil contulerunt; ac si citra illorum injuriam alios collaudare non liceret. Quare quid mirum si suos Zoilos habeat S. Literarum Volumen excellentissimum, dum interea alios in admirationem

rationem sui pellicit? Et si reperiantur, qui, ingenii gloriolam ex opinionibus absonis & à communi hominum judicio alienis aucupantes, & illud quod exteris hominibus in summa veneratione est despiciendo, sese præ aliis efferentes, S. Paginam parvifacere videantur?

Tertiò, ex Scripturæ adversariis complures, graviorum adhuc criminum, quam Invidiæ aut Vanitatis, quanquam & hæc sint gravissima, reos esse plus satis manifestum est; utpote qui tam perditis & turpibus moribus sunt, ut quis non immerito suspicetur, ideo S. Scripturæ Authoritatem ab ipsis convelli ne ad vitam divinis præceptis congruentius instituendam saltem pudore adigerentur: Quinimo citra injuriam dici posse, potiùs ex affectuum impotentia quam ex rationis arbitrio evenire, ut illis cum eo Libro malè conveniat, à quo tot nominibus damnantur. Quare quicumque illud pro vero habent, quod à B. Servatore aliquando prolatum est, *Homines potiùs tenebras quàm lucem diligere, quia opera eorum sunt mala; & Quisquis quæ mala sunt agit, odisse lucem, nec venire ad lucem ne arguantur opera ipsius*, eos parùm movebit, quod homines sibi malè conscit Juris Codicem improbant; verum accusationes, quibus illi S. Scripturæ authoritatem impetunt, judicabunt esse tanquam apblogias ad peccatorum suorum extenuationem confictas, aut eas ab insensis animis adduci existimabunt, turpitudinem suam palàm populo & conscientiis suis redargui indignantibus: ac proinde hujusmodi impias voces potiùs significare quid velint de se homines sentire, quam quid ipsi de Scripturis sentiant, quas dum contemnunt, id non tam affectuum impotentia, quam acrioris judicii & perspicacioris rationis *Ungeox* sperant attributum iri.

*Digressio longa adversus profanum Scriptura
contemptum,*

* Atque hic quidem in animo habui procedere ad
 * diversi generis argumentum ;
Psal. 39. 3. * Verum (quæ sunt verba Davidis)
 * *In meditatione mea ignis exar-*
 * *descebat,* atque affectus quidam singularis erga
 * Scripturas, unâ cum charitate illa quam ex iisdem
 * in earum adversarios ut habeam edoctus sum, non
 * sinunt me vel penitus subticere, vel languidius
 * conqueri, librum illum eximium apud homines
 * parum perspicaces iusta sui existimatione exci-
 * dere, propter eorum contemptum, qui (meritò
 * necne) ingeniosi habentur. Quamobrem præter
 * ea quæ superius adduxi ad enervandam illorum
 * auctoritatem, qui cum Scripturas suasque deque
 * habeant, de cætero tamen ingeniosi, (quique
 * sane perpauci sunt ;) hoc insuper addendum ha-
 * beo ; præter eos quos dixi, multos esse Scriptu-
 * rarum Contemptores, qui censentur tantum, non
 * sunt ingeniosi. Quorum magna pars illo nomine
 * non veniret, nisi eo arrogantia pervenissent ut
 * Sacra Eloquia palam aspernari, eorumque verbis
 * abuti audeant ; necnon fortasse eo impudentia,
 * ut oraculorum Sacrosanctorum vocabula ad im-
 * puras cogitationes efferendas detorqueant. Ve-
 * rum apud prudentes & sobrios rerum examina-
 * tores hæc prævaricatio neque Scripturis quicquam
 * detrahet, neque impio prævaricatori multum ad-
 * det. Etenim huiusmodi abusus cum in quemvis
 * librum cadere possunt, parum faciunt ad alicujus
 * dehonestamentum. Neque vero quisquam pru-
 * dens Virgilii aut Ovidii immortalia poemata mi-
 * noris faciet, eo quod Scriptores quidam Galli,
 * vocabulorum ac sententiarum speciem ac mentem
 * variè flectendo ex optimis carminibus ludicra &
 * legentibus risum morura (*Burlesques* vocant)
 * operose

* operose contexuerunt. E contra, voces divulsas
 * & locos intercisos ad sensus ab Authoris animo
 * plane diversos pertrahere, res est adeo levis ac fã-
 * cilis, ut nemini fere hominum in isto negotio
 * defuturum est ingenium, cui modo satis suppetit
 * * impudentiæ. Et quidem experientiã manifestum
 * est, si hoc ipsum virium suspicionem non faceret
 * * hisce hominibus deesse illud, quod tam impio fuco
 * * aucupantur, ingenium; at saltem viros cordatos
 * * ac pios vix istiusmodi sermonem probare posse,
 * * qui Phantasiæ, nisi cum Conscientiæ offensione,
 * * gratus esse nequit; aut istius hospitis lautitiam
 * * suspicere, qui convivæ suos excipere nesciat nisi
 * * & immundas dapes apponat; quinimo homines
 * * sobrii non ideo facile credent aliquem ingeniosum
 * * esse quod, quo talis habeatur, æterni supplicii pe-
 * * riculum subire non recuset. Verum, (quod ho-
 * * rum impietatem graviolem reddit, & excusatio-
 * * nem omnem tollit) ex hisce *Insipientibus* (ita
 * * enim Sapiens eos appellat *apud quos*
 * * *peccatum ludus est*) pauci sunt qui *Prov. 14.9.*
 * * *dixerunt cum animo suo, non esse Psal. 14.1.*
 * * *Deum*, aut Scripturã non esse verbũ
 * * Dei: Siquidem ille S. Literarum contemptus non
 * * ab infidelitate, sed à vanitate mentis proficisci-
 * * tur. Isti sunt qui affectant singulares esse, cum
 * * alias nihil habeant singulare; & illustri famæ
 * * appetentiores, at interea nullius eximie dotis sibi
 * * conscii quã eam promereantur, statuunt apud se
 * * (Herostati instar, qui Dianæ Templum incendit ut
 * * perpetuam nominis famam insigni flagitio compa-
 * * raret) eam sibi existimationem sacrilegio redi-
 * * mere, quam ab insitis animi dotibus adipisci se
 * * posse desperant. Sed neque desunt homines adeo
 * * cerebro vacui, ut hosce profanos pro excellentis
 * * & rari ingenii viris deprædicent. Et sanè quæ-
 * * admodum salices quædam, quamdiu sanæ & incor-
 * * ruptæ permaneant, pro arboribus nullius pretii ha-
 * * bentur;

bentur; at ubi computruerint, nocturno fulgore
 intuentium admirationem sollicitant: pari ra-
 tione, isti homines donec ad extremam impieta-
 tem non pervenissent, videbantur (nec immerito)
 perquam tardi & hebetes; postquam autem ipso-
 rum animos turpissima lues ac corruptela invasit,
 protinus evadunt, pravitatis beneficio, conspicui.
 Atque liceat mihi continuare quam incepti com-
 parationem, & ulterius observare, quod sicut
 ligna hujusmodi putrida de nocte tantummodo
 prælucet, sic itidem illi ingeniosi censentur so-
 lummodo apud ignorantes. Quippe cordati &
 boni facile perspiciunt, qualia ingeniosa judici-
 um sanum, qualia corrupti affectus approbave-
 rint. Et ex hoc posteriori genere eorum collo-
 quia esse quibuscum hic agimus, nil attinet apud
 eos dicere, qui modo animadverterunt, multos in
 Religione convellenda satis eloquentes, revera
 alias pro tardissimis ac ineptissimis merito cen-
 seri; adeo præterquam in re mala eos destituit
 omnis elegantia. Cæterum ex hisce Derisoribus
 proculdubio non pauci sunt, qui ad censuram ad-
 versus S. Oraculorum orationem contorquendam
 non minus ab arrogantia quam impietate instructi
 accedunt. Ipse quidem nuperioribus annis in-
 cidi in non paucos hujusmodi *αυδοκίαις* captato-
 res, qui de Rhetoricâ magis pro authoritate dis-
 serere non erubescunt quam vel Cicero vel Ari-
 stoteles, quique præ iis quæ vel ipsi vel sui similes
 commentati sunt, non S. tantum Biblia sed Au-
 thores omni etiam antiquitate venerandos multo
 cum supercilio aspernantur; &
Psal. 73. 8, 9. (ut utar verbis Asaphi) *E sublimi*
loquuntur; opponunt os suum caelis,
et lingua eorum pervadit terram; arroganter &
ὕψιστον in Deum pariter ac homines ferun-
 tur; interea linguam nisi vernaculam plane nul-
 lam callent, adeoque sunt in Rhetorica hospites,

ut quid inter tropum & figuram discriminis sit
 nesciant, aut qui Prosopopœa & Metaphora,
 Climax & Metonymia ab invicem discrepent.
 Neque vero admirationi præterea locus esse ne-
 quit, quod eximia hæc Ingenia (ut sibi videri
 volunt) S. Scripturam parvi faciant, si modo
 spectemus, quæ & qualia sint, quorum compa-
 ratione sacræ Literæ apud illos evilescunt. Sunt
 enim plerumque non alia quam Odæ Bacchanales,
 lasciva quædam Epigrammata, Amatorum
 lenocinantes Epistolæ, aut hujusmodi nugæ, quæ
 animum potius fæculentum & humi serpentem
 quam sublimem & erectum arguunt. Horum a-
 liquis scilicet generosis, per carmina Oenopoliis
 (si liceat dicere) sacrata, Musis tanquam salsamen-
 tis, ad bibendum illecebris, utitur. Alius ali-
 quanto solennius & ornatus, Musas amorum
 suorum lenas habet; ingenium malè prostituit
 ad rationis cladem deprædicandam; & immemor
 quam facile ex nativæ *φρονήσεως* vitio fiat, ut il-
 lud laude dignum habeamus quod in laudem no-
 stram comparatum est, mirificè gratulatur sibi à
 judice corrupto & impari attributam ingenii glo-
 riam; existimatque consecutum se esse elo-
 quentiæ lux cum singulare argumentum tum fru-
 ctum desideratissimum, si persuadere poterit a-
 masiæ leviculæ formosam se esse & adoratam, cui
 maximam profecto dicendi vim esse oportet
 qui contrarium ipsi persuaserit. Judæorum
 quidam quum improbi alicujus defuncti men-
 tionem faciant, stigma illud è Proverbiorum libro
 desumptum solent inurere, *Im-*
proborum nomen patrescat: Verum Prov. 10. 7.
 sicut impurissimi porci mortui
 condiuntur, æque carnibus eorum petasones
 conficiuntur, qui deinde apponuntur mensis lauro
 condecorati; ita illi etiam, Epicuri de grege,
 post obitum non solum memoriam sortiuntur
 conditam

'conditam (ne dicam pollinctam) per Epitaphia
 'adulatoria, (atque utinam conciones funebres
 'pari crimine notabiles rarius venirent;) sed eo-
 'rum etiam cantilenæ, Bacchi & Veneris mini-
 'stræ, per superstites imitatores magnificis Elogiis
 'adeo evchuntur, ut non modo viri; sed & poetæ,
 'boni non possint non dolere simul & erubescere,
 'laurum illam, divinæ poesi debitam coronam,
 '(quoties hæc dignitatis originisque suæ memor
 'veritatem illam, quæ in affectus nostros incurrere
 'debet, apto, honestoque apparatu vestitam pro
 'officio suo facultati imaginatrici propinet) pro-
 'stitutam esse, suoque gradu turpiter dejectam,
 'iis nimirum corollam præbendo qui ad eum lau-
 'dis apicem non alio titulo nituntur quam rhyth-
 'mis quibusdam impuris; in quibus non minus
 'observantur præcepta Horatii, quam colitur exem-
 'plum Davidis; quibusq; Artis juxta ac Religionis
 'regulæ violantur. Jucundum est observatu
 'quam in plerisque hujusmodi carminibus mani-
 'festum sit Themata conceptibus aptari, non
 'Conceptus Themati; quam frequenter verba
 'non sunt indumenta rerum, sed res verborum
 'farcimenta; quam sæpissime id quod extra sa-
 'num sensum est, supra omnem intellectum as-
 'surgere videri vult; & (quamvis, ut mea fert
 'sententia, illud vere Ingeniosum est, quod faci-
 'lius intelligitur quam non admiratur) sæpe-
 'numero confusæ notiones, abortivi impolitique
 'conceptus, sub verbis exoticis aut ambiguis for-
 'mulis projectitii exponuntur incertæ adoptioni
 'benevoli Lectoris; quem Author ideo sibi favo-
 'rabilem fore confidit, quia expertus est illos qui
 'semel (jure an injuria) sublimium ingeniorum
 'classe censentur, pſittacorum fortunam sortiri,
 '& eorum qui per insomnia loquuntur, qui non
 'raro ab aliis intelliguntur, quum ipsi se non in-
 'telligant. Atque inter horum metricam & solu-
 'tam

tam orationem magna cognatio est. Quanquam
 enim procul absum, ut negem illos, qui ingenio
 abundant, ejus partem aliquam licite exercere
 posse, nobilem aliquem officiose compen-
 sando, aut amicam ambiendo: tamen, quod
 spectat impios hosce homunciones, quibuscum
 impræsentiarum res est, qui magna ingenia vi-
 deri potius quam esse volunt; facile est perspectu-
 quamplurimas horum epistolas amatorias & of-
 ficiosas, (quibus aliis adulantur juxta ac ab illis
 laudem captant) prologos tantum esse aut
παράφρασεις vulgaris illius formulæ, quâ subscri-
 bere solemus [*Servus vestri humillimus.*] Quan-
 quam Amor communiter credatur Phantasiam
 sublimem reddere (Amatoribus columbarum in-
 star altius volantibus propter cæcitatem:) & li-
 cet Sapientiores etiam observent, quod sicut bel-
 lum opulentos ad paupertatem inopes ad divitias
 perducit, ita Amor minora ingenia suscitât &
 accendit, dum magna deprimât & dementat;
 memini tamen feminam quandam nobilem &
 ingeniosam dicere solitam, interdictis paucis
 quibusdam vocibus (quas ipsa veller) effectua-
 ram se bellulas hæc Amatorum epistolas plane
 insipidas. Ego sane non laudo illius morositatem,
 istamque provocationem vanitatem æque ac sci-
 entiam sapere existimo; veruntamen quum sco-
 pus sit & materia officiosarum ejusmodi Epistola-
 rum latius exprimere sensum horum solummodo
 verborum, [*velim ut existimes me posse bene*
scribere, urbanum esse, & servum tui humillimum]
 amplificatores hi (tam prolixi quam serviles)
 jejuna splendorum verborum multiplicitate ni-
 hil aliud agunt, quam quod propolæ & institores,
 qui Minam unam particulatim numerant.
 Apud homines solida ratione & literis non im-
 butos, (hoc est apud majorem Lectorum partem)
 Phantasia maximè prævalente, ea scripta præ-
 sertim

' certim sapiunt in quibus Phantasia sola domina-
 ' tur. Ideoque quamvis non ausim affirmare, nihil
 ' opus esse præclaris animi dotibus, ut eorum offi-
 ' ciosæ compellationes sublimes sint & gratz, qui
 ' nihil aliud meditantur, in hoc genere scribendi,
 ' quam ut ideo gratissimæ sint quia sublimes plus-
 ' quam satis, (assentatione & impietate in his scri-
 ' ptis, sicut maculæ in pardis, pulchritudinis maxi-
 ' mam partem constituentibus:) aut ut adulator
 ' sui fidem faciat apud credulos quoslibet, qui
 ' facilius illi fidem adhibebunt, quam ipse sibi;
 ' proculdubio tamen magnam Scriptori copiam &
 ' licentiam præbet non teneri se credere quod ipse
 ' dicat, nec quicquam dicere nisi cui fidem putet vel
 ' habitum iri, vel habendam esse. Nullus equi-
 ' dem dubito, quin illi qui stylum exercent in u-
 ' trovis Thematum genere, (Intelligo tam ista
 ' quæ requirunt solummodo novos aut phantasiz
 ' arrisuros conceptus, atque elegantem sermonem,
 ' quam illa quæ postulant multiplicem doctrinam,
 ' & scientiam apte & concinne adornatam) exper-
 ' ti fuerint Scriptoribus facilius esse delectare, ubi
 ' ad altiorem scopum non collimant, neque quic-
 ' quam morantur, quod conducibilis existimant, ut
 ' hunc, humilem licet, configant; quam placere, ubi
 ' illud finis tantum subordinatus est, cui attingendo
 ' quorumlibet mediocris usus, eorum etiam quæ ma-
 ' xime idonea sunt, non conceditur. Illi certe, quos
 ' dixi, facilius inveniunt scribere ad salivam Le-
 ' ctorum, in iis argumentis quibus non tenen-
 ' tur strictim dicere quæ aut rectæ rationi conveni-
 ' unt aut veritati, quam in iis quibus severe
 ' obligantur, nihil aliud scribere quam quod utile
 ' esse existimant, quodq; defendi posse confidunt;
 ' utpote reputantes secum rationem se reddituros
 ' forte apud homines, saltem eorū quæ in publicam
 ' lucem dederunt; si non apud Deum insuper illius
 ' temporis, quod & ipsi, & Lectores sui eorum causa
 ' male

male collocarunt. Ego sane quoties confero
 decantatissimas horum nugas, qui stylum Scriptu-
 rarum insuper habent, cum doctissimis commen-
 tariis in earum laudes conscriptis à S. *Augustino*
 B. *Hieronymo*, *Tertulliano*, *Lactantio*, *Chrysostomo*,
Mirandula, & cæteris, quorum validissimæ ra-
 tiones Dei hostes profligant, non ut
 olim *Sambson Philistæos*, maxillâ *Jud. 15. 15.*
 asini, nec sicut *Shamgar* stimulo *Jud. 3. 31.*
 bovino, (armis, intelligo, retusis &
 imbecillibus) sed *Elie* instar, *2 Reg. 1. 10.*
 ne cœlitus delapso: quorumque
 defensiones, quas pro cœlesti *Hie-*
rosolyma scripserunt, Apologeticæ
 ad illiusmœniorum instar, prout in *Apoc. 21. 10.*
 sacra pagina describuntur, illustres
 18. 19.
 sunt & solidæ: quoties inquam
 confero Censorum nostrorum ineptias cum divi-
 nis hisce Oratoribus, videor mihi eandem discre-
 pantiam discernere quæ est inter statuas illas ce-
 leberrimas quæ in Capitôlio conspiciuntur, & pu-
 pas grandiusculas in Excambio passim venales:
 priores enim illæ, præter molem & magnitudi-
 nem, materiæ etiam dignitate perennitateq; præ-
 stantiâ operis, nobilitate denique illius quod re-
 præsentant, adeo conspicuæ fiunt, ut à peritissimis
 Artificibus maxime suspiciantur, ipsiusque tem-
 poris diuturnitas earum iustam æstimationem non
 modo non imminuat, sed & ei multû indies afferat:
 posteriores vero istæ pueris solûmodo gratæ sunt,
 idque propter ornatum mollem & elegantem bre-
 vi periturum, habitumque ad hodiernos mores
 compositum, qui cito exoleſcet. Supponamus
 tandem hunc nostrum, profanâ ambitione ela-
 tum, eâ fortuna successuque uti (felicitatem
 etenim appellare non possum) ut adeptus sit,
 cui nefariè inserviverat, gloriolam, nihil profectò
 habebit quo se efferat, siquidem serio meditetur
 quod

quod quum ceteri Peccatores auro gemmisque,
 iis nimirum rebus quæ vel voluptatem vel emo-
 lumentum attulerunt, seducti fuerint, ipse tan-
 quam puerulus crepundiis delinatur; cogitet por-
 ro verâ laudem ex iudicio laudantis & laudari me-
 ritis ritè æstimari; quod si aliter se haberet, ipsum
 Cacodæmonem tam felicem fore quam miser est;
 eam denique famam, quæ iustissimis causis oriun-
 da non est, ab ipsa infamia conferri posse. Quid?
 quod *Momus* sermonibus hominum juxta usurpa-
 tur ac *Homerus*, Justissimus *Aristides* notior non
 est *Pilato* iniquissimo, & sacra pagina *Barabba*
 disertim meminit, cum latronis conversi no-
 men exciderit. Certè popularis applausus libera-
 lissima merces factam per impietatem jacturam
 nunquam cātenus refarciet, quin miserrimum Ca-
 ptatorem usque pœnitebit, nomen suum, humanis
 licet annalibus celebratissimū, e libro vitæ dispungi.
 Istos autem quod spectat, (scis *Theophile* quos
 volo) qui famam scilicet posthumam ambientes,
 ad agunt per scripta omnigena impietate referta,
 eaque lucem hanc non visura donec Authores
 sui æternas tenebras subiverint; non possum non
 mirari eos, qui aliquid ultra mortem petunt, citra
 vitâ consistere velle: ii sane insigniter stolidi sunt,
 qui ut laudes promereantur, quas nunquā audient,
 tormenta sibimet accersunt, quæ semper sentient.
 Quanquam enim hæc impietas ipsi impio levis &
 nullius momenti esse videatur, utpote quam ver-
 bis unice constare existimat; atramen in promptu
 esset eam aliis coloribus depingere, siquidem a-
 nimus mihi foret hic loci reperita dare quæ alias
 scripsi. Interea perpendamus serio, quàm severè
 examinabuntur, adversus Dei Verbum jactatz ab
 improbis contumeliæ, in novissimo
 illo die, cum (ex verbis S. *Judæ*) *Jud. 14. 15.*
Dominus veniet cum sanctis millibus
 suis: Ut ferat Judicium adversus omnes; & redar-
guet

'quod quicumque ex ipsis sunt impii; (non modo)
 'de factis omnibus quæ impie patrarint, (sed &)
 'de omnibus duris quæ loquuti fuerint adversus ipsum
 'Peccatores impii. Offensæ istiusmodi (uti cen-
 'sentur) leviculæ, prosperis quidem in rebus consci-
 'entiis nostris maculam non magnam inurere vi-
 'dentur, speciem vero terribilem & suam induunt,
 'quum in rebus adversis aut ipsa
 'mortis vicinia Deus (secundum Zeph. 1. 12.
 'Prophetam) scrutetur corda homi-
 'num veluti lucernis, & animadvertat in istos homi-
 'nes qui concreti sunt cum facibus suis, (quæ liquo-
 'rem, prius ad spectu defæcatissimum, paulum agi-
 'tatæ turbidum limosumque reddunt.) Sicut enim
 'charta suceo limonum exarata, igni non admota
 'album (hoc est innocentia) colorem præ se ferat,
 'postea vero nigricantes lineolæ statim appareant:
 'pari sane ratione res adversæ eorum criminum
 'conscientiam evocant & eliciunt, quæ prius in
 'conspæctum non venirent. Quod si quædam scelera
 'sint, quorum clamor (prout Scri-
 'pturæ nos monent) cælum usque Gen. 18. 21.
 'pervenit, hæc profectò impietas il-
 'lic loci non leviter susurrabit; præsertim quum
 'metuendum sit Irrisores istos adversus lucem re-
 'belles esse, & in conscientia suæ stimulos recal-
 'citrare; Hæc, inquam, scelera non leviter solum
 'mussitant, sed justitiæ pervigilem & lacessitam,
 'tanquam classicum canentia exsuscitant; cujus
 'verbera quo diutius distinentur, eo lethalius af-
 'figunt: qua forsitan ratione pedes
 'Servatoris nostri libro Apocalyp- Apoc. 1. 15.
 'scæ Chalcolibano similes describun-
 'tur veluti in fornace ardentes; eo nimirum innui-
 'tur, illum ad sumendas pœnas tardo licet
 'gradu procedat, tandem vero hostes suos com-
 'minuere & consumere. Siquidem nulla in-
 'juria contemptu acrius lacessat, nullusque con-
 'temptus

contemptus directo & immediato major, (quo
 scilicet neque pudorem neque metum esse palam
 fit;) illud crimen quam atrox esse putabimus,
 quo Deus ipse ludibrio sistitur, idque sine ulla
 ambage, Scripturas eas scommatibus excipiendo,
 per quas ille voluntatē suam hominibus solenniter
 patefieri & consignari voluit? *Plutarchus*, ut o-
 stendat Numen ab Idololatriis magis quam ab
 Atheis læsum iri, affirmat se non tam ægrè latu-
 rum illum hominem qui *Plutarchum* nunquam om-
 nino fuisse neget; quam istum qui fuisse quidem
 eum fateatur, sed ad instar *Saturni illinc* Poetici
 prolem suam devorare solitum esse assereret, cæte-
 rorumque criminum fontem quæ ab Ethnicis nu-
 minibus suis attribuuntur. Ratione non dissimili
 existimare licet, Deum *Opt. Max.* minus urgeri
 eorum incredulitate qui Scripturas prorsus rejici-
 unt, quàm horum sacrilegio qui vel agnitas con-
 temnunt; quum posteriores illi ea scripta Deo im-
 putare non dubitant, quibuscum ludere sibi libe-
 rum esse contendunt. Hæc autem impietas pec-
 catum est inane adeo & inutile, ut nihil exinde
 Sæctatori suo lucri accedat, præter perpetuam a-
 pud bonos in terris infamiam, & pœnas cum malis
 apud inferos acerbiores; quod hinc manifestum sit
 suas erga religionem inimicitias eò malevolentiz
 pervenisse, ut illi noxam inferre non pigeat, sibi li-
 cet nihil hoc facto emolumenti accrescat. Iii sunt
 peccati volones, qui non eam vel excusationem,
 vel fallaciam quaeritant, corrumpi conscientiam
 favore sensuū, sed sponte gratisq; Gehennam com-
 merentur. Ingens profecto detrimentum patitur
 quisquis animæ suæ iactura, totius mundi divitias
 quaquaversum congestas lucratus fuerit; illi ta-
 men, de quibus sermo est, stolidiores longe sunt,
 qui majus damnum incurrunt minori mercede.
 Certe peccatum illud, quod divinæ simul gloriæ,
 & immortalibus, Deoq; longe charissimis, homi-
 num

num animis injurium est, non eâ tatione imminuetur quod verbis tantum consistit; illiusq; fautoribus commendatam velim posteriorem partem Epist. S. Judæ, quæ, licet ad illius temporis Gnosticos & Carpocratianos propriissimè referenda sit, eorum meditationem horroremq; jure optimo merebitur, qui in hoc seculo iisdem vestigiis insistant; quiq; quum in eodem crimine versentur eundem exitum perhorrescere deberent. Sed ne bonas horas male collocem, tempus non teram diutius Irrisoribus nostris oculos aperiendo, quos quidem sua ipsorum admiratione imperturbatos securosq; frui sive vissem, si non per eum quem habent Scripturarum contemptum præ suis ipsorum ingeniis (ad instar Jeroboami qui magnificum & incomparabile Templi ædificium, ubi Deus tam eximio & 1 Reg. singulari modo se patefecit hominibus, 12.28,32. deseruit, ut Vitulos coleret à se factos,) admonitus fuisset, & plane commotus, Prov. juxta consilium Sapientis, respondere 26.3. *stulto secundum stultitiam suam ne sibi met sapiens videatur.* Etenim tota hæc reprehensio in eos solos collimat, quæ Scripturas vel traducunt vel aspernantur, non quæ sive immerito sibi met arripiunt, sive revera à natura acceperint eas animi dotes, quas si minus mihi contigerit habendi felicitas, saltem judicio æstimare possum, doleoq; vehementer eas ab aliis indigne arrogari, ab aliis partim insanæ plebeculæ opinioni inservientæ, partim pravis ipsorum affectibus fovendis nequiter prostitutas esse.

Appendix ad superiorem Digressionem, qua Ingeniosorum genus unum ad alterius impietatem compensandam invitatur.

Quantò felicius præstantissima naturæ dona, Bexalielis & Aboliabi exemplo, in extruendo ornandoque Dei Templo collocata forent,

‘asse-

'consecrassent, liberalissimam oblationem Deo
 'gratiorem acceptioremq reddide-
 'runt, humillima illa professione, ex *I Chron. 29.*
 'te sunt omnia & à manu tua acce- *vers. 14.*
 'ptum reddimus tibi. Noverim licet
 'multos ex nostratibus, naturæ & fortunæ donis
 'præcellentes, qui correptionis Apostolicæ im-
 'memores [*Quid habes quod non ac-*
 'ceperis;] nubecularum instar, quæ *I Cor. 4. 7.*
 'Soli parenti suo tenebras offundunt,
 'ipsius Dei gloriam elevare satagunt, qui illos ad
 'hunc rerum apicem evexit; tamen non proflus de-
 'spero Deum Opt. Max. qui Regum calamis verbo
 'suo exarando læpissimè usus est, hominemque in
 'omni Ægyptiorum doctrina eruditum primo
 'Amanuensi uti dignatus est: ita eum aliquando
 'Iageniosos & Nobiles illustri contentione com-
 'missurum, quisnam maxime sua erga Scrip-
 'turas pietate & observantia illas illis in-
 'jurias resarciat & expiabit. Certe, *Theophile*, ii ho-
 'mines, qui cuicunq; dogmati astruendo quo plùs
 'operis impendunt eò id ipsum charius illis est,
 'jam nunc pietatis & religionis partibus addictiores
 'forent, si quidem earum studio à teneris, quod
 'aiunt, unguiculis assuefacti essent; quoniam pro-
 'ut *Nicolaus Machiavellus* prudenter
 'observat, atq; ille ipse parentum & *Nic. Mach.*
 'nutricum erga liberos affectus a- *L. de prin.*
 'bunde probat, ita nos omnes à natu. *cap. 10.*
 'ra comparati sumus ut vehementi stu-
 'dio eos prosequamur à quibus benè meriti fueramus,
 'æque ac illos quibus aliquid acceptum referimus.
 'Atque ut eos, qui præcellentibus animi dori-
 'bus instructi sunt, ad S. Scripturas colendas
 'permovere possim, conabor ostendere eam
 'ipsam nominis immortalitatem, à profanis
 'Scriptoribus (ut plurimum) unice expetitam,
 'pios homines non eo minus adipisci posse, quia
 'ab

'ab illis post cetera, quæritur: neque enim
 'hoc genus argumenti famam imminuit, nisi ma-
 'joris boni comparatione, neque vero id in
 'se minus laudabile est à quo Deus laudatur.
 'Quis tandem inficias ibit formam & pulchritu-
 'dinem, etiam in Vestalibus, esse conspicuam;
 'vocilve modulationem Psalmum canendo de-
 'lectare posse, aut gemmas denique sacras solito
 'splendore emicuisse, etiam in tho-
 'race Aaronico? Rectè sane: nam- 1 Tim. 4 3.
 'que sicut *Pietas ad omnia utilis est,*
 '*ut quæ habeat promissionem vitæ*
 '*præsentis ac futuræ; & illud cen-*
 '*tuplum in hoc seculo optimè confi-* Marc. 10. 30.
 '*stet cum æternâ vitâ in seculo ven-*
 '*turo:* Ita, profecto facile est piorum Scriptorum
 'nomina in utroque libro censeri, & famæ & vi-
 'tæ immortalis, eosque & in hac vitâ laurum ge-
 'stare & in futurâ *immarcescibilem*
 '*gloriæ coronam,* de qua S. Petrus 1 Pet. 5. 4.
 'loquitur. Quanquam enim nunc
 'dierum adeo pravi sumus, ut nihil ferè nobis sa-
 'piat quod ipsius pravitatis curam & medelam præ-
 'se ferat; sperandum tamen est venturi seculi so-
 'brios & prudentiores homines præsentis ævi in-
 'urias reparaturos & singularem gratitudinem eo-
 'rum memoriæ persolutores, qui ipsis veritatem
 'honesto, quam poterant, ornatu decoram tradi-
 'derunt. Dignissimum sane observatu est, licet
 'Solomon tot millia Canticorum & Proverbiorum
 'post se reliquerit, & naturas
 'quadrupedum, avium, reptilium pi- 1 Reg. 4. 33.
 'sciumque, plantarum etiam à Ce. 33.
 '*dro Libani usque ad hyssopum quæ*
 '*prodit è pariete,* accurate descripserit, tres
 'illi tamen, qui ad Ecclesiæ usum magis spectare
 'videbantur, reliquis omnibus superstites esse.
 'Sicut enim panis ille cœlestis, quem Israelitæ in
 'usus

* usus domesticos colligebant, ultra diem unum &
 * alterum imputris non permansit; ille vero quem,
 * in perpetuam divinæ bonitatis commemoratio-
 * nem, in Sacrario reposuerunt, per multas seculo-
 * rum periodos incorruptus duravit;
 * ii similiter libri, qui conservandis *Exod. 16. 20.*
 * Privatorum nominibus conscripti *--- 33. 34.*
 * sunt, brevissimum ætatis spatium sæpissimè sor-
 * tiuntur; illi autem qui honori divino consecrati
 * sunt, ea sola ratione, perennitate donantur.
 * Atque ista profecto inepta & impolita veterum
 * Judæorum glossæmata, solo argumenti sui merito
 * per continuam annorum seriem huc usque deri-
 * vata, certos nos reddunt Scripturas non raro
 * Commentatorum suorum memoriam immortali-
 * tatis participes facere. Quinetiam
 * (secundum verba Davidis, *Omni- Psal. 119 99.*
 * bus doctoribus meis intelligentior fio,
 * quia (י) testimonia tua meditatio mea sunt)
 * ubi naturales animi dotes in rebus sacris versan-
 * tur, benedictionem & incrementum cœlitus ac-
 * cersunt; prout legimus eum qui
 * talentis sibi concreditis domino *Mat. 25. 28.*
 * suo fideliter operam navaverat,
 * plurimum usuram adeptum; eum-
 * que qui paucillum vini Servatori *Joh. 2. usque*
 * nostro comiter excipiendo insump- *ad v. 10.*
 * serat, hydrias suas generosiori
 * mero repletas invenisse. Proculdubio eximia
 * hæc ingenia, ubi exercitationibus Theologicis
 * sese semel addixerint, argumenta, cujusvis orna-
 * menti capacissima, non possunt non insigniter
 * augere & illustrare; quippe qui dicto citius cogi-
 * tationes suas apte & concinne explicare possunt;
 * Illis enim omnia ad bene scribendum requisita à
 * natura adeptis, nihil ultra opus est quo omnes in
 * sui admirationem rapiant, quam ut ea ad sacram
 * materiam

1 Reg. 7. 13.
14. &c.

Judic. 11.

‘materiam applicare velint. Ita Hi-
‘ramus scientiam, quam Tyri didi-
‘cerat, in ædificando templo felici-
‘ter collocavit; & Jephthes artes
‘illas bellicas, quæ illum apud ex-
‘teras gentes nobilitaverant, in causa
‘Dei defendenda, ejusque hostibus profligandis,
‘gnaviter exercuit. Hujusce quidem rei primitiva
‘tempora multas easque nobiles instantias præ-
‘bent; præcipue illud ingeniorum omnium penè
‘miraculum, S. dico *Augustinum* (virum, me iudice,
‘acerrimo cuiquam Scripturarum hosti opponen-
‘dum) cujus incredibilis ingenii specimina, &
‘quum adhuc à fide Christiana alienus esset, &
‘quum iam nomen ei dedisset, virgæ illum *Aaroni-*
‘‘ce simillimum esse prædicant: quæ
Num. 17. 4. 8. (si, iuxta quorundam opinionem,
‘eadem esset qua *Moses* utebatur)
‘& apud exterarum quidē nationes plurima edidit mi-
‘racula & postquā in tabernaculo reponeretur, aliarū
‘plantarum conditionibus neutiquā obstricta, una
‘nocte fructus tulit maturos diutinosque. Ve-
‘rum, *Theophile*, ut à proluxiori hac quam par-
‘erat digressionem memet tandem revocem, recor-
‘dari oportet obiectum fuisse, multos etiam
‘Principes atque homines politicos Scripturas
‘contemnere ac fastidire. Et sanè fætendum est
‘plures quam vellem huiusce ordinis viros reperiri,
‘qui licet, Deum Scripturarum Authorem esse ag-
‘noscant, iidem tamen, negotiorum multitudinem
‘prætexentes, partim socordia partim arrogantia
‘fructum ultro sibi negant, quem eas legendo per-
‘cipere possent. Sed quoniam *Theophile* con-
‘ditionis tuæ dignitas & amplitudo, tum adver-
‘sus hanc tentationem teipsum armari postulat,
‘tum aliis, qui in eodem periculo versantur, sue-
‘currendi opportunitatem defert, liceat mihi, tua
‘cum venia, quid hisce hominibus regeri possit
‘paucis

'paucis dicere. Profecto necesse est eos horarum
 'suarum optimam rationem posse reddere, qui
 'illius temporis, quod æternæ felicitati obtinen-
 'dæ impensum est, iacturam se fecisse autmant.
 'Etenim singularis impudentiæ est istos mercedem
 'locupletissimam à Deo expectare, qui illi exi-
 'guam temporis portionem invideant, quum to-
 'tius tantum usufructuarii domino suo sint in-
 'dies obnoxii. Verum, ut ulterius de-
 'clarare possim quam frustra sit hic præ- *Deut. 17.*
 'textus, considerandum est quòd eodem *18, 19.*
 'capite in quo Deus ipse regem describat, *v. 20.*
 'populo suo gubernando parè, in mandatis *1 Sam.*
 'dedit illi legem suam librum secum habe- *2. 20.*
 're, *et in eo legere debere omnibus diebus vi-* *etc.*
 'tæ suæ, quam eo nomine prolongatam
 'fore proximo commate affirmatur. Atque non
 'taro quidem evenit, quod, veluti *Samuelis* mater,
 'antea sterilis, postquam primogenitum suum Deo
 'consecrasset, multorum liberorum secunda pa-
 'rens evasit; ita paucos vitæ dies cultui divino im-
 'pendisse ætatis nostræ spatium ampliat potius
 'quam imminuit. Imo rex Hebræorum
 '(loco Deuteronomii supra citato) *Sacras v. 18.*
 'litteras non solum continuo relegere tene-
 'batur, sed & hac ratione, illius duplum exemplar
 'propria manu exarare, uti (si bene memini)
 'Rabbinorum facile doctissimus *Moses Maimoni-*
 '*des* observavit. Deo quippe solenne est summo
 'honori dignitatique summam pietatis curam de-
 'mandare, neque vero regalis dextra Sceptro ge-
 'rendo par esset, nisi prius sacris literis exscriben-
 'dis consecrata Dignissima observatu sunt Dei ver-
 'ba ad *Jehoshuam*, Ducem nimirum eundem & Ju-
 'dicem celeberrimum, qui utrumque tam Bellonæ
 'quam Astrææ gladium vibraurus, septem populos
 'subacturus erat, alterumque numerosissimum im-
 'perio recturus; *Liber iste legis non discedet ex ore*

‘*tuo, sed meditaberis de eo interdum & noctu, ut cum observantia facias omnino prout scriptum*

Jehosh. ‘est in eo: tunc prosperaberis in viis tuis,

1. 8. ‘*& secundaberis. Davides certe si quis alius multis magnisque curis distine-*

‘*batur, utpote qui summam imperii potestatem a-*

‘*deptus est, gessit, amisit, recuperavit, illius ta-*

‘*men historia successusque abunde testantur,*

‘*studium Scripturarum arduis regni negotiis ad-*

‘*ministrandis impedimento neutiquam fuisse: si*

‘*quis autem scire cupiat quantum ille temporis*

‘*Scripturarum lectioni impendere consuevit, ip-*

‘*sum audiat, ne mihi opus sit librum Psalmorum*

‘*integrum recitare. Ille erat qui & in Parnasso,*

‘*& in Campo Martii, laurum decerpfit, duellis*

‘*præliisque pariter felix: illius res gestæ victoriæq;*

‘*tales erant, ut infallibili Narratore prorsus opus*

‘*esset ad fidem illis faciendam, quam secus earum*

‘*magnitudo numerusq; facile derogaret. Addidit*

‘*ille regio diademati duplicem corollam, palmæ*

‘*laurusque, quas gladio calamoque, Victor idem &*

‘*Poeta, ab utraque Pallade impetraverat: verun-*

‘*tamen magnus ille dignitatis simul & famæ splen-*

‘*dor, quæq; illa semper comitatur curarum distra-*

‘*hentium multitudo, non obstiterunt quo minus*

‘*suo Scripturarum studio ea duo conjungeret, quæ*

Ro. 12. 11 ‘Apostolus præcepto copulavit, Diligen-

Exod. 25. ‘tiam in negotiis, & fervorem in spiritu.

18. &c. ‘*Adeo ut aptissima similitudine compa-*

‘*rari possit aligeris veteris tabernaculi*

‘*Cherubinis, quos neque aurata circumcirca la-*

‘*quearia, neque incensi thuris nubila avertere pos-*

‘*sent quin oculos suos usq; defixos intenderent*

‘*in arcam Testamenti, quæ Legem continebat, &*

‘*Propitiatorium quod Christum repræsentabat.*

Et profecto non minus verum quam antiquum

‘*est dictum illud, Principes, si quos alios, res opti-*

‘*mas optimè intelligere debere. Quippe quorum*

virtutes

virtutes & vitia in magna fortuna parem magnitudinem & eminentiam obtinent; necnon subditos adeo in utramque partem exempli auctoritate flectunt, ut, quemadmodum Sacra historia docet, Judæos, Regibus suis præeuntibus, vel Deum vel Baalem coluisse; sic Profana testatur, Romæ sub *Romulo* gloriam bellicam, sub *Numa* superstitiones valuisse, atque deinceps universum populum ad Principum mores fuisse compositum. Enimvero fere ubique imitatio pro obsequio est; & plerisque subditis nimis persuasum est, ad gratiam valere, ut Principi similes sint. Verum in omni statu, uti in mystico *Nebuchadnezzaris* simulachro, caput aureum esse oportet; inferiora membra, prout illi *Dan. 2.* propiora fuerint, alia metalla referre. 31, &c. Cujusmodi Monarchias ac Respublicas cum frequentiores conspexero, & Principes, S. Literarum studio addictos, Vaticinii, populo Dei traditi, partem illam implere, quod *Reges erunt nutritii ejus, eorumq; Regina Is. 49. 23.* nutritrices ejus; tum demum seculum aureum, alibi quam in Poetarum somniis, me visurum sperabo. Quippe summum Imperium non quidem pesti simile judico, ad atrociora facinoraduntaxat comparatum; sed magni momenti atq; efficaciz ad probitatem juxta ac nequitiam. *Trajanus & Constantinus* non minus ad suorum temporum felicitatem contulere, quàm *Nero & Caligula* ad calamitatem; nec minor est Virtutis in solio vis ac potestas, quàm vitii diademate muniti. Quare quod nunc in humani generis commodum exopto, tum expectabo futurum, cum Principes alii alios non minus virtutibus superarte contendunt, quàm dignitate subditos antecellunt; cum gladio ad noxas tantum reprimendas utentur; cum non tam potestatis arbitrio interminato, quàm exercitio, Deo similes esse cupient.

'ent. Verum ut Principes monitoribus magis ido-
 'neis relinquens in viam redeam, & ad eos qui
 'magnis vel honorum titulis, vel munerum publi-
 'corum administrationibus gaudent, orationem
 'convertam: Nemo est ex hisce Occupatis, qui
 'adeo totus negotiis vacat quin horas quasdam
 'succisivas sibi seponat, & quotidie corporis refe-
 'ctiōi ac sæpe etiam oblectationi indulgeat; certe
 'autem, nisi corporum quam animarum maiorem
 'curam gereremus, aliquod temporis hisce vero
 'suo alimento, verbo-divino, pascendis seponere-
 'mus. Alias nunquam licebit apud De-
 Job. 23. 'um cum Jobo profiteri, *supra quàm*
 12. 'penum meum recondidi sermones oris ejus.
 'Taceo Danielem, cujus ingenio par
 'theatrum obtrigit, quique alios ministros publicos
 'non minus negotiorum magnitudine & numero,
 'quàm excellenti mentis acie & administrationis
 'felicitate superavit, inter occupationes
 Dan. 6. 3. 'quæ centum & viginti Principes exer-
 'cebant, & quarum ponderi vix unus
 Dan 9. 2. 'suffecisset Atlas, tamen Jeremiæ diligen-
 'ter evolvendo vacare potuisse. Conve-
 'nientius quippe erit adnotare ipsum Machiavel-
 'lum, utut publicis negotiis districtū & rei Politi-
 'cæ consultissimum, tempus nancisci potuisse
 'quod contexendis Comædiis (quarum aliquas
 'sermone Italico conscriptas vidi) impenderet,
 'quales tamen non laudarem etsi Authorem minus
 'nobilem habuissent. Quare ne puremus negotio-
 'rum aut voluptatum prætextu nos ab eo studio
 'posse se excusari, cujus gratiâ, si *ἀνίσταται* forent,
 'utraque relinquenda essent; siquidem tum illis u-
 'tilitate tum his jucunditate præpollet. Verum
 'Scripturarum neglectus revera sæpius à superbia
 'proficiscitur, utut obtendantur negotia; viro si-
 'quidem nobili & prudenti, Principum Consiliis
 ', & Colloquiis apto, rebusq; quas vulgus loquatur
 &

& stupeſcat gerendis pari, indignum & indeco-
 rum arbitrantur verborum & locutionum vim &
 ſignificationem ſolicite inveſtigare. Equidem Po-
 litices ſtudio prorsus non damno; imo in Re-
 publica non minus quam alia neceſſarium judi-
 co; habeant per me licet Politici dignam vigilis
 & turis ſuis mercedem; ipſe otii beneficia non
 adeo ignoro, quin illis me devinctum cum aliis
 ſentiam, quorum laboribus & induſtria fit ut mi-
 hi iſdem tuto fruſi liceat. Verum poſt omnia quæ
 hic dicta ſunt, mundum non aliter in-
 tueri cupio, quàm ille de quo merito di- *Pſ. 113.*
citur, qui demittit ſe ad videndum ea quæ 6.
ſunt in cælo & in terra; rerumq; pretia
 divini verbi trutina examinare. Jam vero, illius
 judicio qui omnia propter ſeipſum condidit, &
 de quo Propheta ipſius ſpiritu plenus
 vere dicit, *Omnes gentes tanquam gut- Iſ. 40.*
ta è ſiſtula, & tanquam flos pulviſculi 15-17.
in lancibus reputantur; Imo, Omnes gen-
tes velut nihil ſunt coram eo, minus nihilo et inani-
tate reputantur ei. Maximi inter omnes occupa-
 tiones momenti ſunt illæ, quæ circa Dei volun-
 tatem & Gloriam verſantur. Ille ad Sapientiz,
 Potentiz & Bonitatis ſuz patefactionem, pul-
 cherriſſimam quam intuemur mundi fabricam cre-
 avit; hominem, qui tam admirabile opifitium
 rationis ope conſideraret, & ad omniſcii & omni-
 potentis Architeſti gloriam referret, perſpicacio-
 rem hoſpitem in eodem conſtituit. Et ſicuti
 mundum ad quorundam attributorum ſuorum
 manifeſtationem condidit, ita ad aliorum illuſtra-
 tionem eundem ſuſtentat & regit. Imperiorum
 viciffitudines, Principum fortunæ, & Populorum
 fata ſunt tantum illuſtriora ipſius Providentiæ
 indicia. Univerſam tellurem ad juſtitiam in ho-
 ſtes ſuos exercendam olim diluvio obruit, eandem
 igne aliquando conſumpturus, ad eandem Juſtiti-

- 'am, & simul bonitatem erga filios suos patefaci-
 'endam; quibus glorificandis olim, promissionum
 'suarum memor, habitaculum longe adhuc glorio-
 'sius fabricabit. Angeli, quorum ali-
 Dan. 10. 'quos Regnis & Imperiis prappositos Da-
 13. 'nielis Visiones exhibent, quiq; tantis
 'viribus pollent, ut eorum unus copias
 'ingentibus aliquot exercitibus pares una nocte
 profligare valuerit; hi, inquam, beati Spi-
 2 Reg. 'ritus, quorum natura nostram tanto pe-
 19. 35. 're antecellit, ut ipse Diabolus, citra vir-
 'tutis opem, ea quæ nos flagrantissima
 'ambitione expetimus, nobiliori indole fretus,
 'contemnat, tamen & in excelsa & beatissima for-
 'te constituti, mysteria in Scripturis re-
 1 Pet. 1. 'secta ejusmodi esse judicant, in quæ ipsi
 12. 'veluti sese incurvando introspiciant; nec
 psalm. 'gravantur earum rerum nuntii & præ-
 12. 'cones fieri, quarum lectionem inepti
 'mortales dignitati suæ non convenire
 Heb. 1. 14. 'existimant: at (cum omnes sint mini-
 'stratores spiritus, ministerii causa emissi
 'propter eos qui heredes erunt salutis) non dedig-
 'nantur institutionis nostræ cura tangi, dum nos
 'ipsi eam insuper habere non erubescimus. Imo
 'ipse Messias, qui audit Rex Regum &
 Rev. 17. 'Dominus Dominorum, quum omnino le-
 14. 'gisse non nisi semel memoretur, Sacram
 Luc. 4. 'Scripturam legit, eamque explicatione
 17. &c. 'ac commendatione sua dignam censuit.
 'Quid quod is liber lectu dignus meritis-
 'sime existimandus est, quem Deus dignum
 'judicavit cujus ipse Author esset. Quando Moses
 '& Elias cælo (locali non reali) relicto transfor-
 'matum Dominum in monte convenerunt, non de
 'regnorum administratione, aut exercituum ad
 'evertenda imperia delectu, aut grandioribus illis
 'nugis quæ à cœlicum non minus cogitationibus
 quàm

quā sede disjuncti sunt; sed de (præcipuo libro.
 rum Dionysii argumentum) exitu ipsi-
 us, quo futurum erat ut defungeretur Luc. 9. 31.
 Hierosolymæ. Unde D. Paulum, post-
 quam in tertium usque cælum raptus & 2 Cor.
 rerum ineffabilium auditioni adhibitus 12. 2.
 fuisset, non miror tam fidenter profite- Phil. 3. 8
 ri, se ducere omnia damnum esse propter
 eminentiam cognitionis Christi Jesu Do-
 mini sui; in quem Fides ex auditu est, Rom. 10.
 auditus autem ille per verbum Dei; qui 17.
 que homines jubet Scripturas scrutari,
 utpote quæ de ipso testantur. Verisimile Jo. 5. 39.
 etiam est Christum divinis suis sermo-
 nibus Epiphonema illud, Qui habet aures ad au-
 diendum audiat, non alia de causa subdere soli-
 tum quam ut doceret, nihil esse quod extremam
 mentis aciem & vires magis mereatur quàm di-
 vinarum veritatum investigatio. Hæc quæ hætenus
 dixi non alio collimant quàm ut hujus sententiæ
 veritas evincatur, nullam occupationem, si Dei
 de rebus judicio standum sit, tanti esse debere,
 ut studium Scripturarum præ illa ignobile habenda
 sit: siquidem sic dicit Dominus,
 Ne gloriator sapiens in sapientia sua, ne- Jer. 9.
 que gloriator potens in potentia sua, neque 23, 24.
 gloriator dives in divitiis suis: sed in hoc
 gloriatur qui gloriatur, se intelligere & cognoscere
 me. Certe enim, si tam eximia res sit Dei notitia,
 libri illius perfectio ex quo illa notitia compara-
 tur, & in quo præcipue refulget, vel maximis vi-
 ris indigna esse nequit. Quare (ut obiter id ad-
 notem) in hac re vehementer errant, qui ita ex-
 istimant, ac interea profanas Historias & libros
 politicos sedulo excutunt, in cælo sibi visi, si mo-
 do fraudulentæ artes vel retexerint vel conjece-
 rint, quibus homines astuti simplices ludifi-
 cantur. Quinimo (& hoc etiam obiter) Scriptu-

ra ejusmodi rebus destituta non est quæ homini
 Christiano publicis muneribus occupato, etiam
 quoad res politicas, ex usu esse possint, & lectio-
 nis operam compensent. Quippe, ut taceam
Mosen à Machiavello in Legistorum precla-
 rissimorum numero recensitum, & laudibus for-
 tasse nimis ornatum; Historia sacra, infallibilis
 & omniscei Numinis auspiciis & instinctu con-
 texta, veras ac genuinas causas prodit, unde
 Principes & Res-publicæ, de quibus tractat, im-
 perii sui originem, constitutionem, felicitatem,
 variasque vicissitudines traxerint. Atqui aliz Hi-
 storiz nequeunt non suspectæ esse fidei, eorum
 judicio qui animadvertunt, easdem res gestas à
 variis testibus *autòrtae* varie traditas: & confi-
 liorum arcana rectius semper habita, aut diffimu-
 lata, adeo ut abdita rerum veritate (quam Poli-
 tici tam anxie scrutantur) partium studio abunde
 locus sit. Verum, *Theophile*, sentio me in Digres-
 sionem nimio prolixiorē dilapsū esse, quam
 tamen spero boni consules, tanquam ex amore,
 fortasse minus prudenti at certè perquam sincero,
 profectam, dum ejusmodi homini cautum volo,
 cui Natura, Institutio ac Fortuna tam benigne in-
 dulserunt, ut ipsum ejusmodi tentationibus ob-
 noxium non possim non existimare, quibus aut
 eximix animi dotes, aut magna munera, seorsum,
 & multo magis conjunctim, homines objicere
 consueverunt.

Ad Obj. 8. Resp. 5. & ult.

Potes meminisse, *Theophile*, inter alia quæ repo-
 ni posse dixi Objectionibus, *Scripturam tam in-
 cultam & Rhetoricis flosculis destitutam esse, ut
 nullam apud Lectores sagaces efficaciam obtinere sole-
 at*; loco quinto & ultimo responsum fuisse,
*Experientiam nequaquam astipulari, quod Scriptu-
 ra*

re stylus eiusdem in plerosque Lectores efficaciam tollat, nisi in ipsorum animis culpa resideat.

Quod ut confirmatius fiat, monendus es, contra illam Objectionis partem quæ asserit Scripturam apud sagaces Lectores inefficacem esse solere, multa ex antedictis militare. Quippe modo ostensum est, sicut *quosdam* ingenii laude florentes, Scripturâ à se lectâ quam admirari debuissent, reprehendisse, ita eandem *multorum*, ingenio non minus nobilium, venerationem meruisse. Adeo ut non videam, quin saltem par esse debeat laudantium ac improbantium autoritas. Præsertim si consideremus, plerosque eorum, qui Ingeniosi Scripturarum Contemptores habentur, præter insignem vanitatem & ad tam impium facinus audaciam, vix alias doctes habere quarum ratione Ingeniosi (licet immerito) censeantur.

Verum hic porro adiungam, quod, siquidem obiectio de sagacibus Lectoribus loquitur, plerique ex hac classe non ea vivida sunt indole, quæ ingenii laudem conciliare solet, licet alias doctibus solidioribus & magis expetendis præcellant. Nihilominus vel in hosce posteriores S. Literas multum posse, credo facile agnosces, si modo attendas quot viros eruditione insignes, non Theologos duntaxat sed etiam alios, reperire est, qui doctis commentariis aliisque Scriptis easdem vel illustrare vel commendare sategerunt; nec non quanto plures gravissimos & prudentissimos, qui etsi nihil in publicam lucem ediderint, Scripturæ tamen in animos suos efficaciam Concionibus & colloquiis tum publicis tum privatis, & vitæ ad ipsius præcepta formandæ studio testati sunt. Addo posteriora illa (de vitæ formanda) verba, propterea quæ Scripturæ vim vix melius æstimaveris, quam si ad veritas qualibus rebus homines renuntiare compellat. Quippe, ne occupem ea quæ inferius dicenda sunt, attendamus modo quantum prudentium rati-

merus, pene in omni seculo, non excepto hoc nostro (utcumque degenerare) extitit, quos Scriptura una cum considerationibus inde deductis, maximas at inhonestas voluptates abdicare, & vitam gravissimis periculis & incommodis expositam amplecti docuit.

Et profecto vix ullum est hominum genus, in quos Scriptura efficaciam suam quoad vitæ emendationem non exeruit, & reverentiam sui incussit. Si hic referrem quanto sumptu S. Codicem à piis hominibus emprum fuisse, dum etiam possidentibus periculum interdum capitis immineret, Ecclesiastica historia perhibeat, istiusmodi exempla & his quæ diximus astipularentur, & nobis admirationem pariter ac pudorem inferrent. Qui Christianam fidem profitentes ad Scripturarum neglectum vel contemptum proclives sunt, vel ingeniosi aut habentur aut haberi vellent, vel in Principum aulis degunt. Priores nempe prolixius de seipsis sentiunt quam ut doceri opus habeant, præsertim ex libro quam eloquentia destitutum arbitrantur: posteriores, aut voluptatibus fracti, nihil probant quod luxui intercedat, nedum quod interdiciat; aut negotiis impliciti, vel discendo vacare non possunt, vel superbius renuunt. Nihilominus etiam inter eos quorum tempora vel diadema, vel laurus, vel (quam nonnulli utriq; præferunt) myrtus ornavit, reperti sunt qui S. Literas devotissimo studio adamarunt. Quippe ut illorum nomina, quos supra dixi Scripturarum pariter ac Musarum numen coluisse, præteream, etiam ex eo hominum genere *Luc. 7. 25.* *qui (ut B. Servatoris verbis utar) vestitu magnifico utuntur, & in deliciis vivunt, & sunt in palatiis regum, reperti sunt complures non minus ob S. Literarum in se efficaciam, quam ordinis dignitatem celebres. Non memorabo religiosum Reginz Ethiopicz Thesaurarium, qui in via publica (cujus tædium ardens animus facile super-*

superavit) lectioni Isaiz Prophetæ vacavit, & loci sibi non intellecti mentem à peregrino quodā pedite forte oblato quæsiuit. Nec plura magnorū virorum exempla referam, quos in sacris evolvendis assiduos fuisse historia sacra testatur. Ideoque de *Daniele*, viro maximo & sapientissimo, nihil dicam, quem eximæ dotes non solum gravissimis Orbis Imperii rationibus administrandis implicuerunt, ejusque ruinz exemerunt; verum etiam (raro inter summos Politicos exemplo) qua apud unum Principem gratia floruerat, eadem apud Successorem valuit; & cum quidem Successorem, qui Decessoris sui cæde fastigium imperatorium assecutus esset. Non libet, inquam, impræsentiarum eorum exempla huc è sacris monumentis transferre, qui Scripturæ studio operam navarunt, siquidam etiam profanæ & recentiores historiarum testantur, ne quidem in aulis Principum, speciosum splendorū vanitatū apparatus adeo omnium oculos perstrinxisset, quin reperti fuerint qui S. Literarum præstantiam & animo & vita agnoverunt. Sane Reges multos proferre non licet, quoniam exiguus est Principum numerus, præ inferioris sortis hominibus; Nihilominus inter hos, etiam in corruptis temporibus, fuerunt qui Scripturam insigni studio lætitarunt. Talis erat *Edvardus* sextus, Angliæ Rex, qui præcoce & vividam *Joasbi* pietatem, nec itidem ipsius ab eadem defectionem, imitatus est, & cujus brevis, at cœlestis, vita ostendit, quam cito etiam inter aulica illestanta Gratia homines ad Gloriam maturerent. Talis quoque erat Rex ille doctissimus, quem S. Scripturæ *Jacobus* I. studio non leviter incubuisse, palam faciunt complures loci ab eo contra malam quorundam interpretantium fidem vindicati. Imo in obscurioribus illis temporibus, quæ Religionis vere Catholicæ restorationem antecesserunt, excellentissimus Aragoniæ Rex *Alphonso*

phus, dignitatis regis & ætatis suæ ornamentum, ut erat variis contemplationibus & bellis occupatus, tamen (uti ipse gloriari solebat) horis succisivis S. Bibliis quadragesies una cum commentariis & Glossæmaris legendis vacare potuit; non adeo totus in Cœli motibus observandis, quin ad librum, quem eo pertingendi instrumentum Divina bonitas constituit, multoties excutiendum satis otii nasciceretur. Nec tacendus hic mihi est Pontifex Romanus, qui proxime est mortuus, *Urbanus* Octavus; utut enim, dum Cardinalis esset, non defuerit ei spes Temporalis simul & Ecclesiasticæ Monarchiæ (qua Roma vix paucioribus populis hodie Religionis quam olim armorum prætextu imperitat) aliquando obtinendæ; sed & negotiis non minoribus implicitus quam quæ plerosque Monarchas excuerunt, honores item, Regiis vix minores, assecutus esset; tamen in cerebro tot curis referto, quot *Machiavellum* torfissent, locus erat Meditationibus in Scripturam concinnandis; ejus portiones aliquot eleganti carmine Paraphrasticè ab eo expressas cum voluptate aliquando legi. Quod sane mihi dissimulare non placuit, quoniam etli unumquemque qui diversum à me sentit pro inimico haberem, (quod tamen procul habeo) nihilominus existimo Virtutem vix satis ab illo amari posse, qui eandem in hoste non amat; cui consentaneum est quod & *Hannibali* in ipsa Roma positz sunt Imagines: & quanquam adeo essem vel charitatis expers vel rerum inexpertus, ut crederem vix aliquid laudabile in eo esse posse qui Errore aliquo teneretur, tamen eadem ratione permotus, qua *David* contra illum, qui unicum pauperis agnū abstulerat, exarsit, quo pauciores virtutes in adversariis meis deprehenderim, eo illibentius earum ulla ipsis inviderem. Quid quod etiam è sexu molliore, rebus ut plurimum minus severis occupato, non defuere supremi census

&c

& nobilitatis aliquæ quæ S. Literas impense excoluerunt. Ne memorem principem illam è Græcia, cujus divinior Musa *Eudoxia Theodossi Imperatoris uxor.* Homerum in Evangelistam transformavit; nec *Paulam & Eustochium*, illam Matrem hanc Filiam, feminarum par nobilissimum, quæ in S. Pagina quantopere se exercuerunt vix ignorant nisi in D. *Hieronymi* scriptis plane hospites, & quarum precibus nonnullos sanctissimi Patris commentarios debemus. Imo in nostris temporibus, quæ à primitivis adeo degenerarunt, quali studio & quanto profectu *Elizabetha* Angliæ Regina, Principum decus, & suæ ætatis pene miraculum, Scripturæ incubuit, ipsius vita & Regnum abunde testantur. Nec non, quæ sororem ipsius proxime antecessit, incomparabilis Heroïna *Jana Greya* (cui præter indubitatum regnandi jus nihil deerat quod in optima Principe optimi subditi desiderarent; & in cujus deplorando exitu non modo femineus sexus, gratiæque omnes quæ eum nobis commendant, sed etiam ipsius patria, Philosophia, Virtus & Religio iacturam subierunt) incredibili studio S. Literarum flagavit; in quibus intelligendis ultra ætatis ac sexus sui, licet non itidem virtutis, modum felici sedulitate profecit. Quinetiam repertæ sunt, præter *Eudoxiam*, illustrissimæ femine, etiam inter eas quæ nascendi sorte aut fortunâ, seu potius eximie formæ gratia, aut divini numinis Providentiâ in summo dignitatis fastigio collocatæ fuerunt, quas aulicæ vitæ voluptates, splendor, & illecebræ, non distinuerunt, ne contra conditionis suæ contagionem alexipharmacis è divino verbo petitæ animos suos munirent. Adde quod partim in historiis, partim in conversationibus, cum voluptate nonnunquam observavi quasdam, eximia vultus specie multorum venerationem & cultum meritas, oculos mirabiles & vi-

trices,

Strices, ab adulationibus corpoream formam de-
 prædicantibus, ad severiora illa scripta convertisse,
 quæ solam animi pulchritudinem pro vili non ha-
 bent. Nec mirum, Lectores, prorsus non infideles,
 una Bibliorum Lectione ad eadē sæpius evolvenda
 permoveri, non tam ob eorum quæ ibi differuntur
 excellentiā *ψυχολογία*, quā quod Deus illud tam
 severe imperavit, ut neglectum ejusdē crimine va-
 care, nisi hujus sibi conscius, nemo existimaverit.
 Nec tam insolens, quā laudabile, videri debet mol-
 lioris sexus assiduū in sacris studium, utpote qui
 fortasse vehementes devotionis impressiones ar-
 dentius suscipit quam virilis. Certe enim si Deum
 diligeremus, non dico quantum debemus, sed quan-
 tum res mundanas viliores amare & possumus &
 solemus, multo inde carior nobis fieret Scriptura,
 quod istius libri Autor idem sit qui & cultus nostri
 objectum. Quippe ubi verus ignis amore vel cadu-
 ei objecti alicujus pectus inflamat, ille amasiz
 gratia jam omnia quæcunque ad ipsam ullo modo
 pertinent pro charissimis æstimat. Jam ædes in
 quibus illa moratur, jam loci in quibus expatiatur,
 jam tæniolarum quibus ornatur colores, imo res
 quæque levissimæ benevolentiam ab eo non levem
 mereri videntur; eo duntaxat nomine, quod amasiz
 absentis speciem & ideam animo repræsentent.
 Quod si aliquid ipsius manu exaratum, beatior A-
 mator acceperit, in quo ipsam sibi propitiā sense-
 rit, quam flagranti affectu, quam avido oculo sin-
 gulis verbis inhæret, quot sibi novas voluptates ex
 repetita identidem lectione imaginatur! Hujusmo-
 di Epistola citius inveterascit quam obsolescit,
 & donec ipsam osculis contriverit, (cujus deinde
 reliquias sanctè conservat) insatiabili affectu
 scriptum (sæpenumero vel fallax vel inane) qui-
 buslibet vel nobilissimis Poetarum *ῥησμοίς* vel
 munificentissimis Principum syngraphis antepo-
 nit. Quinimo (ut nihil dicam de superstitiosa illo-
 rum

rum pietate qui reliquias venerantur) si modo Deum quo debemus, & videri cupimus, amore prolequeremur, fieri non posset quin crebro in ipsius eloquiis, si non flagrantissime, versaremur, in quibus (non secus quam sol Parhelia) imaginem suam ipse depinxit, quæque ipsius immensum ac immeritum erga nos amorem exprimunt & *Dilecti* nostri Ideam, quam à mortalibus de se numen concipi voluit, simillimam exhibent. Enimvero pia erat Antiqui Patris querimonia, quod in lectissimis veterum monumentis nomen Christi non occurreret; si autem Heroinis modo memoratis idem erat animus (quod dubitandum non est) certè Scripturam non vulgari affectu complectebantur, in qua Prophetæ pariter ac Apostoli, obscuriores simul ac clariores Evangelistæ, Messiam adeo unanimiter & perpetuo prædicant, ut cum eos lego & inter se expendo, videor mihi aliquando triumphali Servatoris in Hierosolyma ingressui inter-

esse, quando Turba & quæ præibat, *Matth. 21. 9.*
& quæ sequebatur, clamabat, dicens, *Marc. 11. 9.*
Nosannah filio David.

Quare, cum qui Ingenio, Nobilitate, & pulchritudine præcelluerit, tentationibus, quas istæ dotes suggerunt, impediti non fuerint, quo minus Scripturam impendio venerentur, charitas dubitari non patitur, quin in plerisque temporibus fuerint pii sanctique ho-

mines, qui Deo cum Jeremia vere *Jer. 15. 16.*
dicere potuerint, *Quum adfuerunt*

verba tua, admisi illa, fuitque verbum tuum mihi gaudium & letitia animi mei. Quod si pauci fuisse videantur, ad quos hæc spectant, id Bonorum & Sapientum paucitati attribuendum est. Atqui alios diversi ordinis, Divinū Verbū summopere reverentes, Ecclesiasticæ Historiæ non tam exiguo numero exhibent, quin eorum hic aciem sistere liceret, nisi ad voluminis *Summæ* lectionem argumenta exemplis

exemplis nobiliora suppetere; necnon minus esset quod tot viri sancti ipsius lectioni vacaverint, quam quod eadem lectione tot viri non nomine sed re ipsa) sancti devenerint: id quod incredibile videri non debet, dum sanctissimus Apostolus

Paulus nobis confirmet ipsum totum esse divinitus inspiratum, & ad servorum Dei perfectionem omni ex parte accommodatissimum. Verum *Theophile*, ut revertamur ad id quod prius differebam, de mirifica Scripturæ in Lectores suos efficacia, addendum est, quod tamen ex Dei bonitate factum sit, ut hi majori numero sint quam manifesti Scripturarum Hostes & Contemptores. nihilominus, si omnes respicias qui Scripturam agnoscunt, pauciores sunt quam optandum foret; siquidem *Experientia* & *B. Servatoris Parabola* satis docent bonum semen non semper in bonam terram incidere, sed multa post sementem accidere posse quæ proventum frustrentur. Verum ubi animadvertis (vereor autem ne id nimis frequenter animadvertas) Scripturam effectum debitum, qualis à me eidem attributus est, in Lectores suos, ac præcipue prophanos, non sortiri; meminisse potes me in quinta Responsione discrete supposuisse, quod eos qui *S. Codicem* in manus sumunt, oporteat non esse ad ipsius iniquitatem suscipiendam male dispositos. Tales autem prophanos esse, opinor, facile concedes; Nam dum *B. Servator*

proclamat, quod, *Si quis voluerit ejus, qui misit ipsum, voluntatem exequi, cognoscat de Doctrina utrum ex Deo sit necne*; clare innuit dispositionem æque requiri in animæ oculo (ut ita loquar) ac in objecto proposito, quo doctrinæ excellentia & origo percipiatur. *D. Paulus*, de seipso aliisque *S. Literarum*

Scriptoribus ac præconibus differens, affirmat eos loqui sapientiam inter perfectos (& quanquam non sapientiam

sapientiam huius seculi, tamen) sapientiam Dei latentem in mysterio, id est, occultam eam, quam præfinivit Deus ante secula ad gloriam nostram. Atqui, quod Derisores illos attinet, mirum non est si Scripturam sine fructu legant, nec mysticam hanc Sapientiam percipiant, siquidem ipsa Scriptura pronuntiat, quod De. Prov. 14 6. risori querenti sapientiam ea non extat; (quæ verba in fonte aliquam sermonis insolentiam habent, quam non vacat hic enucleare persequi) quemadmodum Sodomitæ Angelos, ad stuprum & fœdam consuetudinem quæsitos, Gen 19. 5. 11. invenire non potuerunt.

Cæterum præter prophanos illos, alii nimio plures Lectores sunt qui Scripturarum transformatricem in corda sua vim (licet non pari protervitate) impediunt, dum contentas in iisdem veritates fide non satis firma amplectuntur, vel studio debito non expendunt. Et quidem ex Fidei defectu, plura mala proficisci quam est vulgo creditum, necnon multos, ex iis quos in Baptismo aqua salutaris lustravit, in hac parte non adeo culpa vacare ac alii aut ipsimet suspicentur; facile hic ostendi posset, nisi ea de re alibi disserere statuissem. Enimvero si plerorumque hominum mores cum sempiternæ beatitudinis promissis & perpetuorum cruciatuum interminationibus, in S. Codice expositis, conferantur, patebit ingentem esse istiusmodi Christianorum numerum, in quos illud quadret quod Scriptor ad Hebræos de perversa antiquorum Judæorum gente refert, *Non profuit illis auditus sermo, ut qui fide contemperatus Heb. 4 2 non fuerit apud illos qui audierant. Sed* & porro, non raro contingit, doctrinas in S. Codice propositas efficaciz suæ plurimum amittere etiam ubi firmiter creduntur, propterea quod in animum rite non imbibuntur. Quantopere ad fructum

etum interfit utrum quis duntaxat veritati alicui fidem adhibeat, an eandem probe expendat, manifestum videtur ex hominum de morte sententiis. Quippe etsi moriendum esse adeo omnibus persuasum sit, ut de eo serio dubitari nequeat, tamen quanta incuria hic degunt homines, ac si eos nullus vitæ exitus maneret? Arqui, ubi illos Religio, Morbus, Amici moribundi conspectus, aut spectaculum aliquod Tragicum futuri Interitus serio admonnerit; mirum, quantam in moribus ipsorum mutationem inducat penitior unius huius obviæ & indubitæ veritatis imbibitio, vitæ huic finem, impendere, necnon, quantopere seria Mortis meditatio ad homines eidem rite obeundæ præparandos conferat! siquidem tantum momenti habet ad abnegandam impietatem ac cupiditates mundanas, & vitam instituendâ *κατασκευάζειν καὶ διακρίνειν καὶ διατάττειν* ut *τοῦ τοῦ αἰῶνι, temperanter, & iuste, &* Tit. 2. *pie in presenti seculo, consideratio ista quod* 12. nobis aliquando hoc relinquendum est; ut Patris illius austeram vivendi formam non admodum demirer, qui refert se internis auribus semper sibi visum audire ferale illud Classicum, *Surgite Mortui, & venite ad Judicium.*

Quaquam autem huiusmodi malæ animorum *διὰ δὲ τούτων* efficiunt ut multi Lectores Scripturam minus reveantur, ejusque præscriptis obtemperarent; necnon licet multa in eadem, ob rationes supra expositas, cultu omni Rhetorico destituta sint; nihilominus experimur eam apud plerosq; præ quovis libro alio, sive Ethico sive Theologico, in pretio esse, & morigeros sibi homines habere. Quinimò multi, qui in rebus nonnullis, vel affectuū impotentia vel lucri ambitione, transversum aguntur ne ipsi obtemperent, tamen alias ad multa facienda vel evitanda ipsius autoritate permoventur, ad quæ alii libri nihil essent profuturi, sicuti *Herodes Baptistæ*

Baptistæ prædicatione, non quidem ad *Herodiadem* dimittendam, sed ad multa alia facienda adductus est, & *audiebat eum libenter* ——— *Marc. 6.*

Dicturus eram verbo Dei 20.

non inepte applicari illud posse, quod Theologi de Deo Verbo observarunt; quippe quem admodum Accidentia illa, quæ palam testabantur humanam naturam & infirmitates à Domino Christo fuisse assumptas, habebant interim adjunctas quasdam circumstantias, quæ divinitatem ipsius manifesto proclamarent: similiter in locis illis S. Codicis, in quibus Orationis Majestas minus elucet, sunt quædam peculiariora ejusdem indicia & vestigia. Verum minus dubitabo dicere, etiam ubi Spiritus Sanctus (qui, ut Pater quidam Græcus crebro loquitur, *συγκαταβαίνεις ἡμῶν*, ad captum nostrum descendit, & quasi ex æquo nobiscum se demittit) videtur ad consuetum apud homines loquendi modum proxime accedere, & Amanuensibus suis idem imperasse quod olim Isaïæ Prophetæ, ut scriberent כְּהַרְטָנוּ בֶּעֶזְרֵתִי Be-chæret Enosh, *stilo humano*, in illis ipsis locis aliquid inest adeo Augustum *Isa. 8. 1.* & plane Divinum, ut quemadmodum Sol, etiam in Occasum descendens, minores cœli ignes splendore antecellit; ita cœlestis Scripturarum Artifex, etiam ubi ad captum nostrum se plurimum demittit, retinet aliquid humanis scriptis sublimius & excellentius. *Nota sunt Deo* (inquit Apostolus) *ab omni* *Act. 15. 18.* *pro omnia opera sua;* qui solus est *καὶ διοικῶντες*, & cui proprie competit, *formare Spiritum hominis in eo, &* *Act. 1. 24.* *perspicit cogitationes nostras è longinquo.* Quocirca, si Deum ut animarum *Zech 12. 1.* nostrarum Creatorem, adeoque opificii *Psal. 139 2.* sui indolem, impulsus, ac genium probe intelligentem, spectemus, non gravabimur credere

credere eum, in libro hominibus tradito & destinato, efficacissima & accommodatissima media ad eorum animos flectendos adhibuisse. Et profecto nonnulli Scripturæ loci miram & (absit verbo invidia) magicam quandam vim habent; quæ vix melius quam in suis ipsius verbis exprimi potest; *Vivus enim* (inquit *Heb 4.12.* *lacer Textus*) *& efficax est sermo Dei,*
& penetrantior quovis gladio ancipitis; & pertingit usque ad divisionem animæ simul ac Spiritus, compagumque & medullarum, & dijudicat cogitationes & conceptiones cordis. Quare Junium (uti ipse de se prodidit) lectione primi capitis Evangelii secundum Johannem ab atheistica pravitate ad fidem conversum fuisse; nec non Rabinum quendam ex lectione quinquagesimi tertii capitis Vaticinii Isaïæ ex Judæo in Christianum evasisse, (quod ipse fateretur;) & similiter D. Augustinum ab homine in omnem luxum effuso, capitulo decimitertii Epistolæ ad Romanos versiculo decimotertio in virum eximie sanctitatis transmutatum esse; ac denique alium Patrem, qui ex metu fidem abnegaverat, audito fortè versiculo decimo sexto Psalmi quinquagesimi, ingentem lacrymarum vim publicè profudisse; non adeo admiror, quam idem sæpius non contingere. Sane me quod attinet, Scripturæ lectio me vehementius permovit, & ad affectuum quos postulat productionem plus valuit, quam quæcunque extant scripta vel in nostra vel aliquot aliis linguis elegantissima & ingeniosissima. Imò eâ occultâ illecebrâ Scripturæ majestas pollet, ut multi (illorum instar qui feminas primum iḡ ὑπεραπλίας, mox seriò deperunt) lectionem eius, ex curiositate primitus susceptam, deinceps ex conscientia continuarunt. Quin etiam non paucos ex iis, qui fortasse linguæ alicujus novæ, in quam conversum est, discendæ gratiâ Novum Instrumentum in manus sumpserant,

rant, materiæ excellentia ultra finem primo præ-
 stitutum transtulit; iisque idem fere
 obligit quod olim *Zacchæo*, qui in Sy- *Luc. 19. a*
 camorum, juxta viam per quam *v. 1. ad v.*
 transiturus erat Dominus, ascendens, *10.*
 duntaxat ut ipsum videret, Profely-
 tus & fidelis evasit, ipsumque tam in pectus quam
 ædes suas excepit. Quamquam autem Ecclesiæ
 Testimonium plerumque primum sit, tamen non
 semper, est præcipuum argumentum, quo ad divi-
 nam Scripturæ authoritatem agnoscendam per-
 movemur; siquidem Opinio, quam Ecclesiæ affir-
 matio produxerat, mediante ipsius nativa excel-
 lentia transit in Fidem. Cui affine est quod non-
 nullis Veteribus scite observatum invenio, nempe
 Samaritanos primo ex mulieris testimonio in Chri-
 stum credentes, deinde ubi ipsius colloquium na-
 cti essent, lætabundos feminæ dixisse, *Jam non*
amplius propter tuos sermones credimus;
ipsi enim audivimus, & scimus hunc esse *Joan. 4.*
vere Servatorem illum mundi, Christum; *39. -- 42.*
 quippe similiter multi, quibus Ecclesiæ autoritas
 divinam Scripturæ originem persuaserat, postea in
 eadem studiosius versati idem ex intrinseca ipsius
 præstantia agnoverunt. ——— Porro ubi de-
 est in hoc sacro libro orationis ornatus, ibi nec de-
 sideratur; at nuda simplicitate pollens, Augusti-
 or est ex pigmentorum defectu quam foret ex
 copia. Quin si nonnullis locis quadrent illa Divi
 Pauli verba (quibus tamen ministerium suum
Corinthiis commendatum iri arbitra-
 tus est) *Neque orationem suam & 1 Cor. 2. 1. - 4.*
predicationem versatam esse in per-
suasoriis humanæ sapientiæ verbis, sed & & & & &
πρὸς τὸν νοῦν & τὸν διάνοιαν; meminisse licet rationem
 hujusce in docendis *Corinthiis* simpli-
 citatis ab eo additam, *Ne fides eorum vers. 5.*
consisteret in sapientia hominum, sed

in potentia Dei. Et profecto si S. Codicis efficacia & mirabilis virtus, præ cæteris quibuscunq; libris rite expendatur, erit cur existimemus sicut Deus

in Scriptura (quod de eo Scriptura *Hof. 11. 4.* testatur) nos sæpe *Funiculis humanis trahit* (oratione Rhetoricis flosculis

variegata;) ita nec in consentaneum fuisse, ut ille aliquando ejusmodi oratione uteretur, quæ obedientiam, reverentiam, & assensum, nostris affectibus frustra oblustantibus, constringendo, manifestum Authoris indicium faceret, qui mediis, qualia ab hominibus necessaria judicantur, non astrictus, fines suos quorumlibet æque ac nullorum ope assequi valeret. Quoties autem cogito multorum lo-
corum efficaciam, multiplici experimento comprobatam, (in quibus tamen qui elegantes videri volunt nullam inesse elegantiam distitant) toties pene in mentem subit, in volumine Naturæ Deum lapidi opaco & minime specioso vim attractricem indidisse, (Adamantibus & Rubinis negatam) cui metallorum durissimum morem gerit. Et quemadmodum Magnes non modo ea sibi attrahit, quæ nitidissimæ gemmæ movere non valent, sed etiam potentius allicit ferro quam argento armatus; eodem plane modo Scriptura, præ concinnatissimis quibuscunque Scriptis, potentius animos permovet, & sæpenumero majoris efficaciz est, in iis locis qui omni oratu destituta apparent, quam in quibus elegantia manifestior elucet.

*Conclusio unius Partis dissertationis de
Scripturis & ad proximam
transitio.*

Transendum jam proxime foret, *Theophile*, ad alia quæ de Scriptura differenda restant, nisi tibi, qui in mores & opiniones meas curiosius inspicis,
ratio

ratio aliqua reddenda esset cur Scripturæ laudes tam operose executus, ipse interim alios libros religiosos & sæpe lego & sæpius deprædico. Equidem fateor Sacras veritates tam eximii pretii & momenti à me iudicari, ut easdem varia specie propositas, quo crebrius & attentius expendantur, videre ne utiquā displiceat. Quod si nonnulli res religiosas adeo imperite tractarunt, ut pietatem potius suam patefaciant quam Lectorum suscitent, tamen adeo venuste & pathetice scripserunt alii, ut à quovis bono vix sine fructu legi possunt, & pessimum esse oportet quem aliquatenus meliorem non reddant. Nec animus mihi est librorum religiosorum pretium ullatenus convellere, dum Scripturā iis antepono, opus tam incomparabile & eximium, ut liber aliquis inter præclarissimos merito haberi possit, licet S. Codici fascies submittat, cujus *ὑποπόλιον* jamjam aliquot nominibus asseruimus; ideoque impræsentiarum hoc unicum tibi in Scripturæ commendationem, etiam quoad ejusmodi res quæ in aliis libris religiosis occurrunt, observandum proponam. Nimirum si *verba Eccl. 12. 11. Sapientum sunt clavis similia, infixis per dominos collectionum*, ut idem clavus pro adigentis viribus profundius aut levius penetret necesse est; Unde doctrinam, quæ, in ipsis illis verbis in quibus nobis proponitur, à Deo profecta existimatur, verisimile est majore obsequio & reverentia exceptum iri. Quo spectat illud Apostoli, modū quo Thessalonicenses *1 Thes. 2. 13.* Evangelium amplexi fuerant, enarrantis, *Quum* (inquit) *acciperetis à nobis sermonem Dei auditum, non excepistis eum ut sermonem hominum, sed (sicut est vere) ut Dei sermonem.* Quibus mirum non est statim adjungi, *Qui etiam efficaciter operatus est in iis qui crediderunt.* Accedit quod, tametsi verum sit quosdam Scripturæ locos, vel ratione idiotissimi exotici vel obscuritatis, postulare, alios
autem

autem, ob significationis amplitudinem, enunciationem *ἐν τῷ ᾧ* & pluribus verbis factam ferre posse; nihilominus similiter verum est ab hominibus sæpe peccari dum Spiritus Sancti mentem sermone commodiori quam quo ipse usus est explicari posse arbitrantur; siquidem sæpe ea est vocabulorum sacrorum vis & veluti *ἡ δὲ πρὸς τὸν*, ut in majori orationis circuitu sensus languelcat, & à paraphrasi, utcumque eleganti, injuriam non leviorē patiantur quam Aurum ab Argenti, licet metalli non ignobilis, miscela. Quinetiam, quantumvis nonnullorum locorum eadem ratio sit ac Margaritarum, quæ in pulverem comminutæ, aut cum aliis Cardiacis in Antidotum compositæ, formæ quidem gratiam amittunt, sed feliciore cum successu administrantur; attamen textus alii id commune habent cum Adamantibus, quibus tenuius confractis & splendor & exlandi facultas perit, plusque iis amissa integritate et forma decedit quam quælibet additio compensare valeat. Et profecto, me quod attinet, nullus liber religiosus me perpetuo æquè vehementer afficit ac iste *Διότι*; necnon, ut ut adeo delicatus sim, ut pleraque ad secundam lectionem minus mihi probentur, sacra Eloquia familiaritate non evilescent, sed magis videntur reverenda: (liber autem qui ipso usu et consuetudine gratior evadit, mihi potissimum arridet.) Quum primum Scripturam attentius evolvere inciperem, et more meo (quo libros, de quibus aliquid insignius mihi promisi, legens utor) locos consideratione peculiari dignos ad oram signo apposito indigitare, aliquot tantum capituli unius versiculos hic et illic notula signavi; postquam autem S. Literarum idiotismos, sententiam et utilitatem penitus perceperam, lectione denuo instituta, aliquando integrum capitulum, plerumque vero plures locos notis insignivi quam intactos transmissi. Quinetiam cum principio

pio de lectissimis S. Codicis partibus non aliter
quàm de aliqua Indiarum Provincia sentirem, in
qua licet fodinarum & gemmarum major copia
sit quàm in cæteris regionibus, tamen illa per se &
in diffinis locis reperiuntur; post debitam thoram
repetitz lectiones ipsam mihi exhibuerunt, si non
Drademati Regio, ex Auro & Gemma composita,
tamen (quod gloriosius est) Aaronis thoraci per-
similem, & veluti quoddam Cimalium *vestimentum*,
peculiari Numinis iussu fabricatum, & cui
præter complures gemmas ex auro nudentes & my-
stico ordine constitutas, infixæ erant *Verm & Thym-*
imum, quibus voluntatem suam Mortalibus præte-
facere dignatus est Deus; quemque textura ex au-
ro, Cæruleo, Purpura, Coccino & Byllo in tantam
adornavit, ut Splendidissimæ materiæ artificium
Splendorem conciliaret, non eriperet. Post hoc ex-
perimentum desuit mirum videri quod Vates Bu-
rtheus in hominis beati Elogio refert,
quod ipsius *Chephets, Oblectatio, est in Psal. 118.*
lege Jehova, & in lege illius meditabitur
interdum & noctu. Quippe vox ea à nonnullis Inter-
pretibus redditur *studium & voluntas à Nostis De-*
light; & sane Hæbreum *שׂוּדָה* utramq; significan-
onem admittit, & videtur emphatice denotare stu-
dium tanta cum Piorum delectatione coniu-
ctum, ut, non secus quàm beatorum Hallelujah, sit
& Officium & Voluptas, Pietatis & exercitium &
præmium. Certè autem si benedictione divinâ, pii
Christiani libro illi incumbens operam fortunante,
ipsius oculi, juxta votum Psalmo-
graphi, *reteguntur, ut intueatur Psal. 119. 18.*
מִלְאֵי mirabilia in eo comprehen-
sa, ejusdem exemplo, de Deo in eodem v. 162.
Psalmo dicentis, *Gaudeo de sermone tuo,*
ut qui invenit prædā amplam, is non minorē exinde
voluptatē percipere debet, quàm solent Navigato-
res ex relictis regionibus antea incognitis. Quia
etiam

etiam fatendum est me, dum, cum Apostolis, Christi-
 stum in monte cum Elia colloquentē, hoc est, Legē
 & Prophetas in Evangelio consentientes contem-
 plor, temperare mihi non posse, quia (similiter,
 ex eadem causa, animo vehementer mo-
 tus) cum Petro exclamem, *Bonum est me* Mat. 17.
esse hic. Nec jam videtur Psalmista hy. 7. 4.
 perbolice locutus, dum eximiam Verbi
 divini suavitatem melli assimilat; Cui Ps. 119.
 non aliunde magis simile est, quam quod 7. 103.
 utriusque suavitas melius experientia
 quam descriptione percipiat.

Verum *Theophile*, ea lege ne excursionem hanc,
 cujus ipse ansam suggestisti, intempestivę pie-
 tatis insimules, diutius te in eodem argumento
 non detinebo, sed de aliis, quę in S. Codice præter
 stylum consideraturus sum, disserere mox pergā.
 Quamquam enim Liber hic iis quę à me dictę sunt
 verissimè respondeat, tamen patebit (ut spero) ex
 operis progressu, incomparabili Libro minus qua-
 drare illud Poetę Bithnici Hemistichium

*Materiam superabat opus,
 quàm sacrum illud Psalmographi, ubi Filiam Regis
 dicit, totam esse intus gloriosam, non
 minus quam amictam esse vestibus au- Ps. 45. 13.
 ro ocellatis.*

F I N I S.

BOYLE De Stylo S. Scripturae.